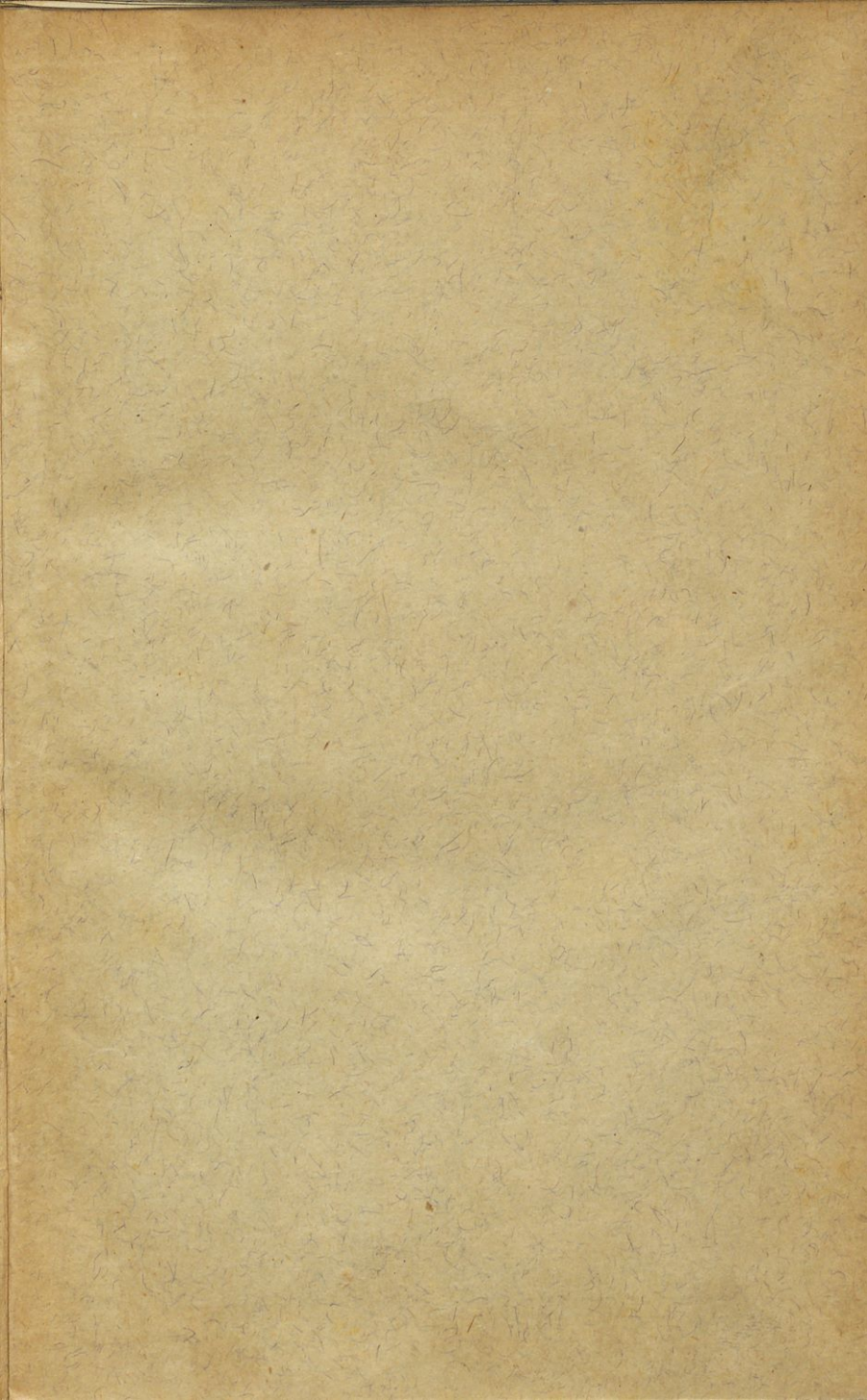
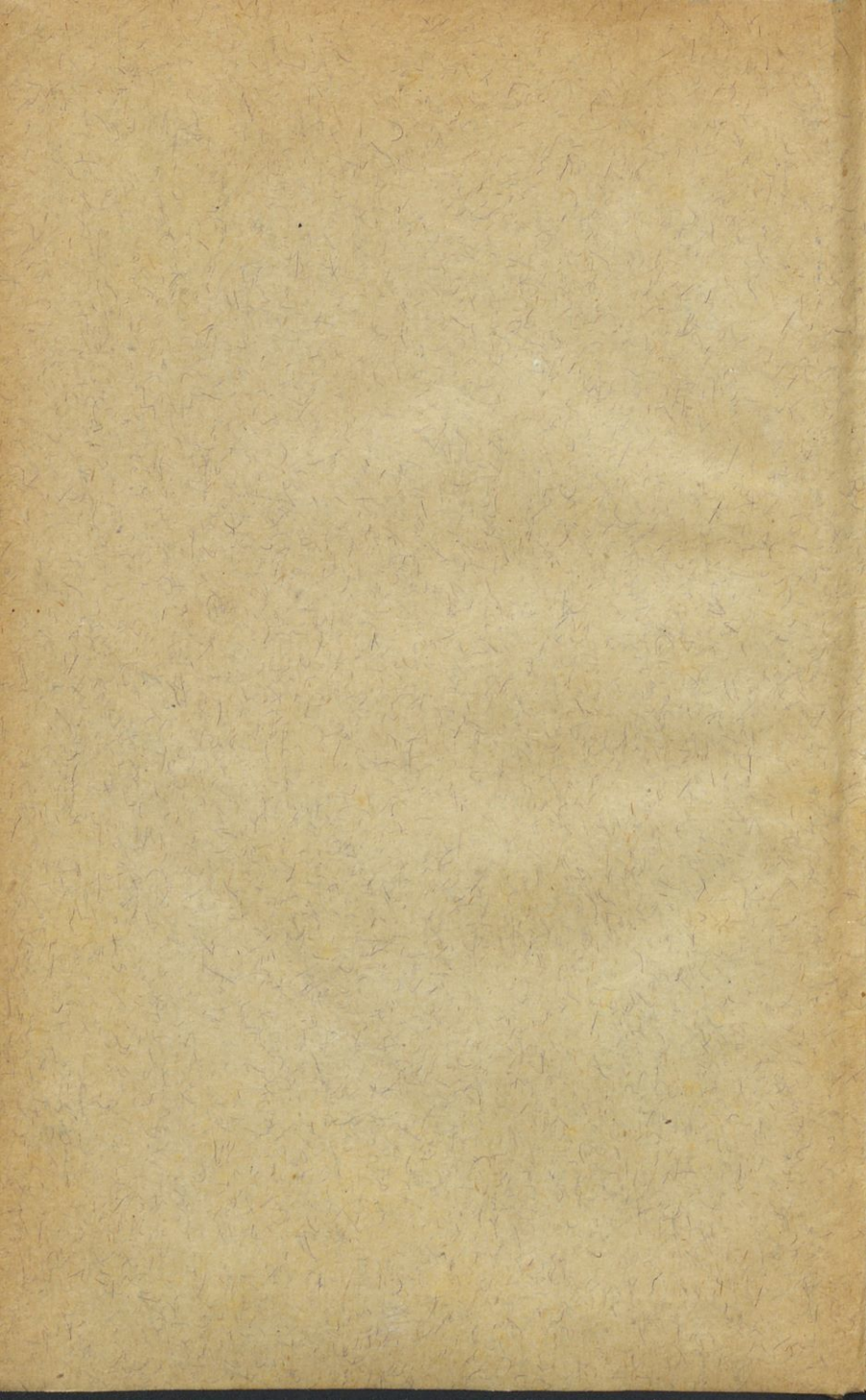

VI
X, 38447,
p.

23
C
44
2

38447, VI, X, f.

ranja Krošavec:

UTRINKI

38447, VI, X. f

UTRINKI.

Črtice in potopisi.

Spisal Franjo Krašovec.

Naslovno stran narisal

:: Hugon Gerbić. ::

Kranj 1908.

V samozaložbi. — Tiskal Iv. Pr. Lampret.

UTRIKI.

Čitice in potopisi.

Opisal Franjo Krašovec.

Naslovno stran naslavl

:: Hugon Gerbič ::

030045347

Kranj 1908.

V zvezekotiski — tiskal Jo. P. Lampert.

Prvi majnik.

Zamračeno jutro se je oznanjalo na oknu nizke sobice na kraju velikega mesta. Na siromašni postelji je ležala žena, uničila jo je dolga bolezen, ki je glasno govorila z nje bledih zapadlih lic.

Ne spi že dolgo. Njen razpaljen pogled teka po črnem stropu in po golih stenah in se upira na tla, kjer na slamnjači spi njen sin, edino bitje, ki jo je vsaj grelo z ljubeznijo, ko ni mogla to ljubezen nasititi in ji pomoči . . .

Ubogi deček! Zanj ni svita solnca in zelenja travnikov, ni detinskega smeha in iger — že leto je priklenjena mati na posteljo boleznijo, za katero ni leka, in dobri sinko je ne zapusti. Svoj prosti čas posveča materi, kakor bi slutil v detinski svoji duši, da je ljubezen edini denar, s katerim morejo tudi reveži plačati in tešiti svoje mučno življenje . . .

V resnici, življenje bede je težko življenje, in ona živi tako že dolgo. Mož je ponesrečil v tovarni, in sama je ostala vdova s tremi deteti. Delala je, dokler je mogla, ali beda se je oglasila kmalu... Prodala je, kar se je prodati dalo, kakšno omaro, kak komad obleke z boljših časov — mnogo tega pri delavcih ni — in preselila se je. Sem se je preselila. Resnica, sobica žalostna, temna in vlažna, solnce sem malokdaj zablodi, ali prihrani se vendarle nekoliko desetic . . .

To je bilo na jesen. To jesen sta zboleli najmanjši dve deteti. Prišla je davica, seveda, zakaj bi se ustavila pred revnim pragom uboge vdove? Umrla sta oba otroka, ker beda je slab zdravnik... Pokopala jih je pred svetim večerom. Zmanjšale so se skrbi, ali vendar so ji oči od plakanja pordele, materino srce je vendar vedno enako, vedno ljubeče . . .

Ostal ji je ta deček. Malokdaj so se smejale njegove tihe oči in ž njih nezavedne žalosti je govorilo mnogo več kot dvanajst let, beda ubija cvetočo mladost . . . In sili k premišljevanju, i otročjo dušo sili k premišljevanju. Slišal je v šoli, da je Kristus, Bog umrl za vse ljudi, da jih odreši — ni mogel zapopasti, da ta Bog, ki je storil strašno smrt v ljubezni k človeku, vendarle pusti človeka na zemlji v bedi, v nesreči, v trpljenju . . . Bog, vsemogočni Bog, kateri bi mogel samo s prstom migniti in bilo bi vse dobro . . .

In drugje je zopet slišal, da so si vsi ljudje enaki, da so vsi otroci nebeškega Očeta — in vendar je videl, da imajo nekateri ljudje krasno obleko, prelestno pohištvo, obilje vsega, in med tem pri njih doma in pri mnogih drugih revnih ljudeh je beda, na telesu cunje, namesto stanovanja samo temne vlažne nečiste luknje, v katere bi gospoda ne dala niti svojih konjev Čutil je dobro, da se tu odigrava nekaj, kar ni v redu, kar bi ne imelo biti, čutil je, da se tu vrši kruta, grozna nepravica — in v njegovo dušo je vnikala trpkost in zavist. Nezapopadena, nejasna, neizrazita ali ipak taka da je poznal trpki razloček med bogastvom in uboštvom . . .

Prišle so mu v roke knjižice. Ostale so po očetu, ki je bil član delavske organizacije. Šola je probudila v njem veliko hrepenenje po čitanju. Ni razumel vsega, včasih prav malo, ali toliko je vendar zapopadel, da so milijoni in milijoni ljudi, ki niso zadovoljni s svojo usodo, ker je to beda in pomanjkanje in ki kličejo po lepšem življenju, pravičnejšem in brezskrbnejšem. Čutil je, da mora stati na strani teh klicajočih delavcev, kmetov, obrtnikov. In v dušo dečkovo so se vcepile misli o nezadovoljnosti z današnjim redom.

Spomladi je mati legla. Še, da so se je dobri ljudje usmili in jo obvarovali pred gladom . . . V delavskem društvu so se odločili podpirati revo; dobivala je vsak teden par grošev, ki so ji jih zbrali sodrugi po njenem možu . . . Težko ji je

danes srce, kakor bi ji na prsih ležalo kamenje in bolest jo mori, kakor bi tam goreli plameni... Mili bože! da bi vsaj še doživela, da sinko dovrši šolo, vsaj to še, vsaj to! Vsaj to leto še —

Moreč kašelj je prekinil njene misli in zbudil dečka. Skočil je k majki, popravil ji zglavje — lažje si bo tako odkašljala — in podal ji je lek. Zastonj ji ga je pripravljala milosrčni lekarnar, slutil je, da je to poslednji.

Žolta, voščena lica bolestnice so se napolnile z modrino od krčevitega kašlja, smrt je dihala ž njih.

„Ne vem, ne vem, sinko, nili to danes moj zadnji dan. Strašno, strašno slabo mi je“ — šepetala je mati.

Dečko je pritisnil svojo glavo k materinemu telesu pod siromašno odejo: „Nikar, nikar, mamica! Danes je ravno prvi majnik, pojdeteven, jaz vam pomorem, posedite na solnčicu, ogrejete se in zopet vam bo boljše. Solnčice vas pozdravi.“

„Ne vem, ne vem, sinko . . . moj dragi sinko . . .“

Pri sosedi najemnici si je ogrel malo kave, ki je ostala od večera, in pripravil se je za pot v šolo. Danes je nekako nerad odhajal. Mati se mu je zdela v resnici mnogo slabša in vse mu je govorilo o uboštvi in bedi, mnogo glasneje nego kdaj poprej. Solze so mu škrtile grlo. Zunaj na spomladnjem svodu so pluli težki oblaki

in kadar so solnce zatemnele črne sence, stemnelo in sežalostelo je vse, da je bilo tu kakor v grobu. Da je tu kakor v grobu, govoril si je tudi dečko, ko se je končno poslovil od matere, in odšel. Kakor v mrzlem grobu, temnem in groznem —

Šel je topo, kakor brez duha. Žalostna okolica, ki je v njej živel, mu je vzela smeh.

Na trgu je srečal vrste ljudi — delavci so slavili svoj praznik, prvi majnik. Poznal je nekoliko obrazov. Šel je ž njimi. Bilo jih je nekoliko sto, stopali so tiho, rdeče nagljičke so imeli v luknjicah suknje, v prvih vrstah je vihrala velika rdeča zastava.

Zdajci je solnce prodrlo oblake, veter je zavel, razvil prapor in deček je čital na njem: „Svoje človeške pravice hočemo!“

„Vidiš, dečko,“ je pravil star, osivel delavec, pokazujoč na prapor, „človeške pravice hočemo, živeti kakor ljudje! Kako živi tvoja mama? Kako živiš ti? Ugonobljati se v bedi, je proti človeški pravici — pojdi z nami. Oče je tudi hodil!“

Deček je šel. Pozabil je na šolo in šel. Čutil je, da ako ji more kdo pomagati, pomorejo samo oni . . .

Prišli so na velik vrt. V kronah zelenečih se dreves je svetilo solnce. Tuintam pronikalo, na zemlji se igralo, gorelo na svežih listih, razžarjalo je, zapalovalo vejice in zopet ugašalo.

Nekdo je stopil na mizo in začel govoriti rezko in navdušeno:

„Vzdignite prapor naš, ta rdeči naš prapor, da bo vihral vsem, vsem trpečim in potlačenim in jih zbudil h klicu: Svoje človeške pravice hočemo! Dosti je trpljenja, konec takšnemu redu, v katerem imajo eni vse in drugi se komaj nasitijo, v cunjah hodijo in v brlogih stanujejo pri svojem ušivem delu. Hočemo živeti kakor ljudje, hočemo, da nam delo ne bo prokletstvo nego blagoslov, da bo razmnoževalo dobroto vsem in obogatelo nas vse. Ogromno je bogastvo zemlje, da zamorejo biti srečni in živi vsi njeni otroci, ali treba je dati dobiček dela, ves dobiček dela delujočim. Popolnoma zadostuje, da preživi vse. i te, kateri delajo, i te, kateri delati ne morejo, ki jih je bolezen uničila ali pa starost. Dobiček našega dela zadostuje i za naše vdove in sirote, ker treba misliti na vse, ki so ostali po bojovníkih dela!

Hočemo biti samo zavarovani proti nevarnosti glada in bede, hočemo uživati vse plodove kulture, izobrazbe, hočemo imeti prost pristop k izobrazbi, kajti prepričani smo, da šele prava izobrazba zjasni naše duše in nam omogoči doseči oni vrhunec plemenitosti, po katerem hrepenimo.

Bijemo se nadalje za enaka, v resnici enaka prava vseh, bijemo se i za svobodo vseh, ker svoboda je topla kakor solnce in nesvoboda je hladna kakor stene ječe. Moramo odstraniti

razmere, v katerih je človek bitje, ponižano in zasluženo. Hočemo popravo vsega. Poprej se je za to bojevala vera, sedaj se za to borimo mi. In mi bomo zmagovalci. Nič ne zavstavi ljudstva, da bi ne hrepenelo biti srečnejšim. Gre se nam za resnično izboljšanje misli in srca. Ne oborožujte se proti ljudem in vržite se v boj proti bedi duš in teles. Misli socializma, zalivane s krvjo trpečih delavcev, so setev božja — nikar ne uničujte te setve! Milijoni gredó, milijoni novi in novi, vedno silnejši. Bdite, pripravljajte se, učite se, izobrazujte se, spojite se, da boste tudi med onimi milijoni, kojih cilj je novo življenje — —“

— — Tu se je dečko, zavzet po besedah govornika, kojih smisel je vse prej čutil kakor pa razumel, probudil iz svojega navdušenja — ter se domislil na šolo in na mamico doma. V šolo je bilo že davno, davno prepozno, pohitel je k materi. Letel je, ves zasopel, poln nade in upov, da pové vse to bolni mamici, tam v revni tužni izbici, da ne sme obupati, da ne sme umreti, ker že je ljudi, mnogo ljudi, milijonov ljudi, ki so napovedali boj bedi in trpljenju . . .

Odpira vrata, k postelji se radosten vrže: „Mama, mamica, ne bo več stradanja in bede, vsem bo dobro — — —“

Ali mamica molči . . . Boža jo po voščenih modrih licih — hladna so, vlažna, lica mrliča . . .

„Ah mama, mama, mamica! Moja draga mamica!“ je zaklical deček in se zgrudil ob

siromašni postelji, ki je na nji smrt osvobodila njegovo porodnico — — —

Izza oblakov je posijalo solnce, in njegovi blagodejni žarki so se razlili po mogočnih palačah velemesta in zlati njih odlesk se je razširil tiho in mirno po siromašni sobici.

Bilo je to solnce prvega maja.

Inserat.

Prelistaval sem časopise in moje radovedne oči so obstale nad skromnim inseratom.

„Mlada, 20 letna gospica, plemenitega značaja, s 30.000 K dote (i no, to je postranska stvar) želi si dopisovati (samo?) z gospodom idealnega značaja.“

Idealen značaj!

Vi vsi, moji mladeniški tovariši, ste si gotovo prebrali to skromno oznanilo in brezdvomno so se vam zježili lasje, potegnili ste manšete, popravili kravate, naravnali brke in vzdignili glavo.

„Idealen moški značaj!? To bi mogel biti samo jaz.“

Kateri moški bi ne sodil tako sam o sebi!

Ne bi bil pač moški. Ravno tako, kakor bi ženska ne bila prava ženska, katera bi ne bila o sebi prepričana, da je najlepša in najpridnejša med ženskami.

Ideal značaja. Kolikor ljudi na svetu, toliko značajev.

Ali vendar sem zaradi gotovosti žrtvoval papir, kuverto in znamko ter svoj imeniten rokopis in pisal sem temu samostalnemu bitju.

„Blagorodna, dražestna gospica, povejte mi, četudi anonimno, kako si Vi predstavljate idealnega moža. Veleupoštovanjem“ in tako dalje.

Znamka za odgovor.

Odgovor je prišel.

Dražestna je pisala, najprvo: da je bila v inseratu tiskovna napaka, da so mesto 20 tiskali 30, kar se tiče dote, in mesto 30 pa so natisnili 20, kar se tiče let. Drugič: da mi ni treba biti tako radovednim v teh letih, ko sem vendar že polnoleten in ne kak petošolec, in tretjič: njen ideal moškega značaja je, da bi on ne bil ne premlad (da bi ji ne uhajal), ne prestar (da bi jo mogel na sprehodu dohajati), da bi imel tako močne prste, da bi mogel nositi onih osem prstanov, katere je podedovala po stricu, da bi nosil „panama“ klobuk — vsaj prvo leto — da bi bil ves dan doma ter imel vsaj šest tisoč na leto. Četrtrič: ako bi ji mogel preskrbeti takšnega ženina, da bi mi darovala krasen kaktus, ki cvete vsakih dvanajst let. Poslal sem ji — že zaradi kaktusa — vsaj pol ducata znancev, katerim bi se prilegal gori omenjeni popis moškega ideala, ali brez vspeha.

Ideal moškega značaja!

Žensk je na svetu več kot moških, vsaka ženska ima svoj poseben ideal, tako da je teh

idealnih moških značajev na svetu mnogo več, kakor moških samih. A ženske so skromne v tem oziru, včasih preskromne. Ni li ravno pri roki moški z idealnim značajem, odpusti mu blagonaklonjeno besedico „idealni“, včasih mu odpusti i „značaj“, samo da ostane moški.

Z naraščanjem let izginjajo tudi pogoji in izbirljivost. Popušča se na idealih in končno to izgleda kakor pri madžarski licitaciji: Kdo da najmanj.

Svobodni ljudje imajo popolnoma drugačne ideale kakor pa oženjeni in v mladosti ima človek zopet druge ideale, kakor pa v dobi, ko se nahaja v takozvanih „najlepših“ ali še poznejših letih. Poznamo to. V dvajsetih letih smo imeli druge ideale in želje, kakor pa danes, ko nam je že „dvajset proč“. In kar nam je bilo idealno takrat, to se nam dozdeva danes kakor glupost in mnoga bi bila danes veliko srečnejša in zadovoljnejša, ko bi takrat ne bila dosegla svojega ideala.

„Kako si vi predstavljate ideal moškega značaja, dražestna gospica?“

No, da bi imel črne oči, da bi bil zamišljen, da bi nikomur ne gledal v oči nego samo njej, da bi imel male, prav male brčice pod nosom, katere si mora zopet poravnati po vsakem poljubčku, da bi nosil moderno oblekico in se imenoval Zvonimir.

Dosti malo, in takšni ženski stvarici zado-
stuje za ves blagor, za vse življenje. Črne oči,
male brčice in ime Zvonimir. Od teh treh stvari
hoče živeti, ob njih hoče biti srečna noter do
smrti.

Druga ima zopet drugi ideal o moškem zna-
čaju. Njen pričakovani mora biti filozof z belo
kravato, ki bi znal plesati valček na levo, da bi
jej napisal vsak dan pesmico v album in vsako
nedeljo da bi šel ž njo ven iz mesta v prirodo.

„Kako si vi to predstavljate, milostiva?“

„Jaz? Jaz sem vendar že poročena. Jaz sem
dobila moža, ki je bil takšnega značaja, kakor
sem ga želela. Danes seveda — —“

„No! Kaj še! Ideal ostaja ideal, kakor zlato
ostaja zlato.“

„In zlate stvari pridejo iz mode.“

Takrat, pred leti, ko se je možila, je dobila
moža, ki je imel vse lastnosti njenega ideala. To
je bilo takrat in za takratno življenje je to popol-
noma zadostovalo. Doslej ne more tarnati, ali ko
bi se možila danes, bi bil njen ideal drugačen.
Njen mož je vedno dober, ali noče ljubosumiti,
dasi je nekoč ljubosumil, tako da ji to ni bilo
niti milo, noče ž njo hoditi na predstave in ko
bi se možila danes, bi imela drugačno poročno
obleko in tudi drugačen ideal.

On tudi. Njegovim idealom je bila vitka,
nežna plavolaska — in dobil jo je za ženo. Danes
mu je ta vitka jelka osivela in odebelila, da vse

poka na njej. In še — — — Skratka: ko bi se danes ženil, imel bi drug ideal, kot takrat.

Ideal je trenutno hrepenenje. Nekako dobo vztraja, ali potem — človek ima vendar oči, da se zamore ogledati po idealu. In ko bi sam ne utegnil ali ne imel priložnosti, nauči ga svet.

Vsak ideal sčasoma obledi, ker človek vidi okoli sebe vedno in vedno toliko novih pojavov, ki spadajo tudi k njegovemu idealu.

Nekdo je srečen v življenju, ali pri tem želje venomer rastejo, kakor cvetje pomladi na loki. In so srečni ljudje, ki pa vendar često zdihujejo, da so drugi mnogo srečnejši, da so drugi imeli lepši ideal, kakor oni.

In vsak raj postane vsakdanji, traja-li malo dalje.

Bibličnim prastarišem je zadostoval raj z drevjem, cveticami, ptički in potoki. Sedanje ljudstvo ima druge ideale, zato bi jim takšen raj ne zadostoval. In morda je postal ta biblični raj prvim ljudem vsakdanjen, morda so si domislili, da je drugje mnogo krasnejše življenje, zahrepeneli so priti drugam — in prišli so.

A v ganljivem soglasju živimo skoro vsi v tem prepričanju, da je vsakdo od nas imel nekoč nekak ideal in ko smo dosegli ta ideal, pravimo si, da ta ideal ni bil pravi, da smo si imeli zbrati drug vzorec.

Mlad študent goji skrbno svoj ideal, postati nekoč profesor. Ob neumornem delu in pehanju

uresniči se mu ta ideal. Dobro se mu godi, njegovo življenje je sijajno osigurano, ali pri najbližji priliki ne pozabi pripombe, ko bi imel takrat tak razum, kakor ga ima danes, bi bil študiral za advokata. Tem se godi baje najbolje.

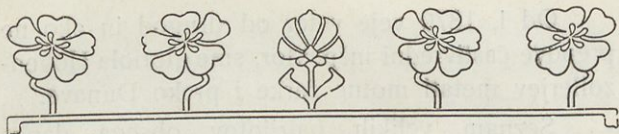
A advokat vam pripoveduje, ko bi on imel takrat ta razum in izkušnost, kakor jo ima danes, ne bil bi nič drugega študiral kakor medicino.

Ideali! Ko se človeku ideali uresničijo, naenkrat se mu zdi, da si je imel ipak izbrati in gojiti drugačne ideale. In na svetu je že tako, da se postavljamo s svojimi ideali in željami, da se jim moremo rogati, ko smo jih dosegli.

„Ko bi imel takrat to pamet, ki jo imam danes — —“

To tudi jaz pravim in pravili bodo to vsi, ki mislijo, da bodo za deset, dvajset let imeli to pamet, kakor jo imajo danes.

Ljubezen do domovine.

V gimnaziji smo slišali o čednosti Leonida, ki je padel v boju; o čednosti kakor lastnosti rimskih vojvod in njih legij; kakor znamki eno-okega zmagalca kananskega.

In oni gimnazijski učitelj s svetlo brado je ojačil svoj bas, govoreč o vojvodi Keruskov, Hermanu, o največjem zastopniku nemške ljubezni do domovine.

Tako nam je bila v šolskih klopek ljubezen do domovine predstavljena kakor stvar, ki je spojena z morilno bitko, s knezi in vojvodi.

Mlečnozobnež sem to rad poslušal in sesal občudovanje v polnih duških.

Vešč učiteljem, sem se spodtikal nad raznimi nesoglasji in skozi meglo sem opazoval kako često se je gospodom očetom domovine godilo prav dobro ob takšnem načinu ljubezni do domovine.

In ako nam je moral biti Tilly patriotičen junak, mislim, da so se učili na Hesenskem na pamet imena onih generalov, ki so z najetimi kmečkimi sinovi manevrirali proti Washingtonu.

Od l. 1870 veje veter od drugod in ako ne prepove častivredni inšpektor, sme gloriola Hohenzollerjev metati motne žarke i preko Dunave.

Seznam velikih patrijotov obsega danes mnogo več imen kot pred desetimi leti.

Ali tudi njih čini so bitve in zopet bitve. Mladež ne izve ničesar o junaštvu dela, o njegovem blagoslovu in zaslugi za domovino.

Ne ve, da najbolj ljubijo domovino, ti, ki za njo delajo . . .

Pravijo, da „brez zgodovine ni ljubezni do domovine“. Zato se uči polodrasli mladenič, kdaj je premagal Teodorik Odoakerja, Henrik Otona. Ne dal bi se ta stavek obrniti, da bi se glasil: Brez dela za domovino ni ljubezni do domovine in brez ljubezni do domovine ni dela za domovino?

Naš gimnazijec pozna imena mest francoskih, italijanskih, španskih, ker je pod njih zgradbami tekla kri. Ali ne ve, kdo je učinil zemljo sposobno za prebivanje, ki na nji stoji njegov rodni dom. Nihče mu ne pokaže starobelega gospodarstva na poljih in vrtovih, nihče umetnosti ljubečega duha očetov, ki je očividni že na priprostem poljskem križu.

Nadarjen dijak stoji spoštljivo pred zgradbo, ki je iz nje oken blagovolil gledati staroslavni graščak na svoje tlačane.

Učenje naše mladine.

Ali ne govori naša zgodovina častitljiveje s tramov selskega doma, od časa preperelega, ki ga mladenič srečava nepozorno? Njegova visoka streha hrani pokolenje, ki nam je od pradavna oralo ledino in ohranilo rodovitno zemljo.

Medtem, ko so naši fevdalni gospodarji preletavali planote Evrope, ugonabljali države in jih ustanavljali, o kojih se je ohranilo komaj ime, se je ohranila v nizkih izbah govorica pradedov, se je ohranila mnogokoja dragocena umetnost našega ljudstva.

Kaj bi bila očetnjava brez priproste ljubezni ubogih?

Naučili smo se ljubezni do domovine, kakor čustva, ki postaja močno za zvokov trobent.

In vendar ni mogoče zatajiti resnico, da nobeno družabno ali politično prepričanje ljubezni do domovine ne izključuje.

Brez domovine je samo egoizem.

Človek brez domovine?

Ali je to morda delavec?

Lepi na grudi, je priklenjen na malo, z otroci prepolnjeno kajžo. Njegove želje ga ne nesejo daleko preko ozkega prostora, ki je odkazan njegovemu delu.

Kako ljubijo domovino velikaši tega sveta? Kako so ostali Nemci princ-soproga angleški, kralj Belgijcev in mnogi drugi!

Tam globoko v Rusiji leži nekoliko švabskih vasi. Pride-li tja nekdo, čutil se bo takoj med

Nemci, kakor pri nas. Stoletja so si ohranili ti oratarji nrav, govorico in običaje domovine. Morda oblije pred njimi rdečica sramu ono nemško princezino, ki sedi na ruskem prestolu in ki se je prvi dan slekla iz nemške kože.

Nočem položiti prst na nos in vprašati: kaj je ljubezen do domovine. Kdaj poprej bi bil imel odgovor takoj: Felnbellin, Leuthen in Sedan.

Topleje mi je pri srcu, ko vidim navadnega delavca ali seljaka, ki mu je odrevenela od žuljev roka, kakor pa če srečam najvišjega generala.

Mislite, da mora biti ljubezen do domovine, res s krvjo krščena, kakor smo se učili na gimnaziji? In morda mislite, da je v svetlih sabljicah poosebljena ljubezen do domovine? V resnici je veliko vprašanje: čegava je domovina?

Pomladanski izprehodi po Italiji.

Odlomki iz popotnega dnevnika.

I.

Padova.

Sanjarska moja duša je vstrepetala v dihu prve pomladi. Ponosno kakor zasnuhljena kraljčina prihaja vesna v deželo. Čarobna pomlad! Lepšega pomena veličastnosti, zmagoslavja in glorirole ga ni v besedi kralj, kot v slovu: vigrəd! Pri-srčno dobrodošla, iskreno pozdravljena in vroče ljubljena oznanjevalka radosti, sreče, življenja! Polagoma ali zmagonosno, odeta v dragoceno krilo cvetja in zelenja, si priplula iz nebes in poljubila hrepenečo zemljo! In z nepremagljivo silo mi je srce zahrepenelo po solncu in cvetju, po rajskomilih livadah, kjer svatuje večna pomlad, po deželi, kjer so nemirne pesniške duše srkale toliko sladkosti in utehe! . . .

Prijetno je, ako solnčnega, pomladanskega večera priromaš v Trst in iz nabrežinske soteske se diviš, kako se solnce z ognjenimi poljubi zataplja v morje, kako žari in gori njega rdeča krogla, kot bi jo pravkar vzel iz sikajočega plavža . . .

Še prijetneje, ako se na večer malce pokrepčáš v hotelu „Balkan“, kjer ti mine par prijetnih uric v krogu tržaških Slovencev. Naši tržaški bratje, jadranski čuvarji, so kaj bistroumni politiki, v svesti so si svoje velike misije, ki jo vršijo — to izpričevalo jim moramo dati — z neprimerno delavnostjo. Tržaški Slovenci so kaj imenitni ljudje: precej se ločijo od drugih Slovencev! Lastna sta jim vročekrvnost in entuzijazem najbližjega mejaša Italijana, v občevanju in kretanju so dostojni in gibčni kot bi se bili učili pri Francozih, v političnem nastopanju pa presodni in hladnokrvni do mozga kakor Anglež, v ljubezni za narod pa en plamen, goreč in čist, liki da so se vzgledovali na največjih mojstrih rodoljubja — Čehih. Pa so tudi praktični, dobro vedoč, da se s samim idealizmom ne pride daleč. To nam spričuje njih „Narodni dom“. Krasno so znali združiti koristno z dobrim. To ni samo kak reprezentacijski dom tržaškega slovenstva in slovanstva; tu je hotel, restavracija, kavarna, čitalnica, telovadnica, gledališče, tiskarna, knjigoveznica, uredništvo in upravništvo, hranilnica in posojilnica, odvetniške pisarne, stanovanja tržaških voditeljev — vse kar pod eno streho. Tržaški Slovenci imajo pa tudi dobro narodno izšolano maso. Bil sem lani v Trstu, ko so imeli Slovenci baš neko manifestacijo za svoje ljudske šole. Priredili so veličasten obhod po mestu, naenkrat nekemu pade na um, da bi bilo dobro iti demonstrirat pred

laški magistrat. Da se je to zgodilo, pomen cele manifestacije bi bil — pokopan. Na trgu pred tržaškim „Narodnim domom“ je bilo zbranih na tisoče tržaških Slovanov. Že je omahovala množica, velik del udeležencev se je že pomikal smerom k magistratu — kar prične izpred duri „Narodnega doma“ govoriti neki tržaški odvetnik — Slovenec. Krasen, poln kipeče ljubezni do naroda tu zbranega, je bil njegov govor in vplival je z magnetično silo. Narod je bil poučen, da bi bila s takim činom pokopana vsa manifestacija, da bi moglo priti celo do krvoprelitja; mirno je ostala množica na mestu ter se po končani slavnosti razšla. — Tržaško slovanstvo klije, cvete in raste, v njem so vsi pogoji za srečno in mirno bodočnost!

Bila je čarobna spomladanska noč — na polnoč je šlo — ko sem se poslavljaj od milih tržaških Slovencev, ki sem se z nekaterimi tako brzo seznanil in stopal proti pomolu. Lloydov parobrod „Venus“ se je polnil. Že drugič v življenju se zibljem ž njim po sinji Adriji. Mirna, nebeškomila noč! Kakor nalašč za zaljubljenca, za mlade novoporočence! Nekoliko takih srečnih dvojic je pač šetalo po krovu; jaz pa sam samcat! Malo zavidljivo sem jih gledal presrečne zemljane; kmalu pa sem bil svoji kabini in spal, dokler me niso v Benetkah prebudili sitni natakarji. Še bi bil spal, da me niso zbudili. Nekoliko slabe volje sem veslal v gondoli po

kanalu grande, ki ga je zlatilo jutranje solnce, da so odsevale v njem starodavne palače, kot iz čistega zlata! Nisem bil danes prvič v Benetkah in morda ne zadnjič, ker sem jih že opisal ne storim tega danes.

Za dobro uro po nedogledni padovanski ravlini sem bil s hlaponom v Padovi. Z nekim posebnim čarom me je vleklo to mesto naše; sam ne vem zakaj! Morda zato, ker ima mnogo lepih cerkvâ in arheologičnih zanimivosti? Ne potujem nikdar samo izključno zaradi tega, da kaj vidim, nego da se razvedrim, ako pa nehote in mimogrede kaj vidim, ne odtegne se to mojemu spominu in peresu.

Spominjam se še na stare naše „padarje“ po deželi okrog, ki so že danes skoro docela izumrli. Skoro ti vsi so bili promovirani na padovanski univerzi, ki je imela še pred dobrim pol stoletjem najglasovitejšo medicinsko fakulteto na svetu! Kako živo se še spominjam dobrodušnega dr. M. v nekem gorenjskem trgu. V enem kotu sobe je imel nabasanega orla, v drugem medveda, na pisalni mizi mu je že cela desetletja ležala mrtvaška glava. Nad pisalno mizo pa je visela diploma padovanske univerze. Z zlatimi črkami je bilo zapisano: Nos rector magnificus Paduensis nominamus . . . In kadar je bil sivolasi mož posebno dobre volje, pokazal je na diplomo, potem pa se potrkal na prsi, rekoč: Nos doctor medicinae

universae, universitatis Paduensis! . . .*) Važno je pristavil: „Ti seveda tega ne razumeš, premlad si še! Ali samo priden bodi, in prišel bo čas, ko boš vedel, kaj se to pravi; ali takrat mene, padovanskega doktorja, že ne bo več na svetu . . .“ In res je blagi mož legel v grob, še predno sem razumel njegove besede. Par let po smrti dobrega starčka sem prišel v njegovo hišico, ki so jo posedali že popolnoma tuji ljudje. Slučajno zabredem na podstrešje. In kaj zagledam? V kotu zlomljen okvir, v njem pa diplomo padovanskega doktorja. Šipa je bila strta, pod njo le še ostanki slavne diplome, večinoma je bila že snedena od molov in podgan. Ubogi padovanski doktor! Na podstrešje so ti vrgli tvojo slavno diplomo, kako so onečastili tvoj spomin! Da veš za to, v grobu bi se obrnil! — — —

Danes je v Padovi živahno vrvenje. Vršijo se semenj, in poleg konjskih mešetarjev so prispele cele trume romarjev na počastje sv. Antona. Pa tudi sicer brezdelni Padovan in Padovanka prikazujeta danes mrzlično gibčnost: Glej, kako brhko hiti po cerkvenem trgu padovanska matrona, kakor z ličilom zenačene so vse gube na ostarelem licu — izpremenila se je v svežo, cveetočo, razposajeno devojko!

Padovanci umejo prav mojstrski združiti idealno-pobožno z materijalnim in profanim! Cerkevni shod pa — konjski semenj! In lepi so vam

*) Jaz doktor vsega zdravilstva univerze Padovanske.

bili ti konji, da sem se zavzel, kako more obstajati v izstradani Italiji tako krasno konjsko pleme. Pa o tem pozneje! Ozke, vlažne ulice so bile nakopičene okoličanskega ljudstva. Kdor pride sedaj na cerkveno proščenje, stopi tudi malo na sejmišče; kdor pa si pride izbirat iskrih vrancev ter nakupovat loncev in drobnarij, se gotovo pomudi tudi malo v cerkvi. Kakor bi Padova doživela drugo preseljevanje narodov, tolika množica naroda vre v mesto; iz vseh sosednjih mest in trgov: iz Abana, iz Comisara, Pojana, Vigonze i. t. d. Stojim na stopnjicah padovanske katedrale in gledam nenavadni prizor. V cerkev se pomika pojoč, nedogledno dolg izprevod italske duhovščine in vernikov mnoga mitra se svetli ob koncu... Zašel sem med ženske. Kolikor razumem njihovo narečje, izklepetavajo vse novice iz širne okolice. Na stotine se zbira devojek na velikem trgu: nobena vaška lepotica izpod sedmega zvona ne zamudi današnjega dne; bilo da jo je ostavil ljubček, ali da je obolela na smrt, ali da nima niti dvajset centezimov v svojem žepu. Med njimi lični laški mladeniči zagorelih lic; za njimi brezzobe starice, ob njih otroci, ki so se morda komaj pred meseci rešili nadležnih povojev!

Valovanje naroda me je vleklo seboj in nehoté sem prišel v padovanski „prato“. Mnogo listnatega drevja je človeška roka razporedila v lep perivoj, v njegovo senco pa postavila mogočne mramornate kipe. Vsi ti, katere nam

predstavljajo mramornati kipi, so bili slavni učenci padovanske univerze. Kako jim kalijo danes pokojni mir, častitim, mramornatim očakom! Nebroj kolotočev se vrti, ob njih hreščeča godba, tekmujoča v najbujnejših disakordih! Na drugi strani pa konjski semenj! Mnogi tisočaki romajo iz rok v roke! V ozadju so postavljeni šotori in v njih panorame ter menažerije! Iskrih oči letajo laške lepoticice med valovečo množico in z nemim občudovanjem zro na izobešene lepake. Za deset centezimov celo dvajseto stoletje v sliki in besedi! Od angleško-burske moritve pa do rusko-japonske vojne! Kakor stena visoko platno ti izpričuje, da se tu poveličuje grozota človeškega klanja na daljnem vztoku! Slika predstavlja padec Port-Arturja. Na iskrem vrancu, z demonskim pogledom, sedi zmagonosni Nogi in s ponosom turškega paše gleda prihajati ponižanega Steslja. Na desni in levi dežuje granat in bomb. Na bojnem polju kot zelnate glave, prave glave človeških bitij. Nad njimi vzhaja solnce, vsevečno, vseoživljajoče. Življenje in smrt si podajata roko k ne navadni zvezi. Strašna, grandiozna, nepozabna slika!

Zabavišče ob zabavišču in trumoma se gnete narod okolu njih. Na tribuni menažerije stoji dražestna devojka v vpijoči, karminasti obleki, vabeča občinstvo v notranje prostore. Zunanje slike prikazujejo najstrašnejše dogodke iz srednjeafriških pustinj! Razjarjen tiger mesari dvojico lovcev in

jim srka kri. „Corpo di Bacco!“ To je kaj za vročekrvne laške fantine. Skrivnostno namežikavajo svojim izvoljenkam, kot bi jim hoteli reči: „Ne tako! Da imamo vsi posla s to zverjo drugače, bi ji dali vetra!“

Ob pozni popoldanski uri ponehava to nenavadno vrvenje, in nasičen redkih vžitkov zapušča okoličan šumna zabavišča. Sejmišča se praznijo in okolu 6. ure popoldne zadobivajo prej tako živahni prostori, vedno bolj vsakdanje lice. V mraku pa prispe tudi padovanska elita iz svojih palač, da s svojo navzočnostjo počasti mesto veselja. Ceste, vodeče iz mestnega ozidja, se polnijo s svetlimi kočijami. Za trenotek pozabiš, da si v malomestni Padovi in zdi se ti, da si na kakšni rimski Apiji. Plemiči po rojstvu in denarju se živahno smejuje na mehkih sedežih dvovprežnih „karoc“ med njimi v tankih, svilenih pajčolanih meščanske krasotice, mile in čedne, kakor same junakinje fantastičnih romanov.

Do mraka je trajalo to nenavadno vrvenje, in danes sem prav po naključju naletel nanj. Ulice se praznijo, le na trgu pred stolnico stoje še v gručah ljudje. Tu vdarjajo goslarji svoje južne arije in igrajo mandolino, vmes se suče mladi svet nižjih meščanskih slojev. Veselo frfolajo lahka krila „belle fanciulle“, ker lepe so Severoitalijanke. Čast, komur čast! Kdor je videl Napolj ali Genovo, mora priznati, da bolj nečednega in zamazanega ženstva ne najde, kot je tam.

Proti tem je severna Italijanka vse kaj drugega. Plemenitega izraza v potezah, rožna lepota na cvetočih licih in lilijsko snažna čednost na krilih, svojstva, ki jih zapaziš pri devojkah Milana, Verone in Padove, ali pri ženstvu južne Italije nikdar! V podvojeni lepoti nas pozdravljajo mlečnorožna lica severoitalijanskih blondink! Italijanka je redko plavolasa, ako pa ji glavico krijejo zlatožolti kodri, je omamljive lepote! Nisem je videl lepše ženske od severoitalijanske plavolaske. Človeku se nehote vrine misel, da li ni nesmrtni Rafael tu zajemal snovi k svojim nedosežnim madonam? — Tu se križa severna pasma z južno in v Florenci n. pr. že srečaš čisto druge tipe. S kakšno gracijoznostjo se poda stasita Padovanka v naročaj svojega plesalca! Nežnobojna nošnja milobno dé očesu; za tujca nekaj nenavadno poetičnega! Cele ure bi zrl drhtečemu kretanju nežnih bitij in prisluškoval živahnim južnim arijam. Nerazcvele rože-vrtnice in dehteči nagljički, ki presrečnim plesalkam brezizjemno dičijo lepe kodre, le še povečujejo njih krasoto! Seveda ne plešejo fantastične tarantele vročekrvne Rimljanke ali strastne Napolitanke, ali njih kretnje so zato tem ubranejše, harmoničnejše.

Zatonila je nebes svetla krogla in lahek mrak se zagrinja nad bujno pokrajino. Po mnogoštevilnih ozkih ulicah prikolovratim zopet na stolni trg. Tu se vzpenja pred menoj mogočna križna katedrala s sedmerico svojih orjaških kupol. Prekrasne mramornate stopnjice vodijo navzgor kot

biserna lestva Jakobova Neizbrisen spomin lepote in veličastnosti za misli človeškega uma so zapustile v meni, da se niso drsali po njih brezdelni in izžveti prosjaki in prosjakinje. Kakor izklesano jim je zapisano na licih, da jim ni obilica let upognila ramen; zgodaj odcveteli, rano dozoreli in brzo doživeli! Tipično beraštvo južnih krajev, ki je srečaš posebno v blaženi Italiji, v vsakem kraju, na vsakem mestu, ob vsakem času! — Zbor kanonikov prepeva „vespere“. Globoko odmeva zdaj pojemajoči, zdaj rastoči kantus po visokih prostorih božanskega domovja. Da le ne bi tako šušljali ti italijanski svečeniki pri izgovarjanju latinščine! Sleherni s izpremene v š, kar nič posebno ne gladi ušesa. Še enkrat se ozrem — zapuščajoč božji hram — na utripajočo večno luč v srebrni svetilki sredi ogromnih prostorov — na nebu ji drugari na milijone nebeških lučic . . .

Padova se je pomirila. Predstavlja se nam kot ono neznatno tiho mestoce, brez tramvaja in žvižga tovarniške pare kot poprej. Utrujen stopam pod zidovjem frančiškanskega samostana. Po njega neskončnih arkadah domuje dolgočasje, le tupatam je motijo koraki zamišljenega samostanca.

Med mnogimi tihimi mesti Italije je morda Padova najtišja. Da nisem videl današnjega, samo parkrat na leto se vršečega shoda, imenoval bi jo mesto tihožitja. Velika množica nekdam slavnih patricijskih domov spi mirno smrtno spanje, kot zapuščena bivališča v Pompejih! Povsod zob

časa povsod zapuščeni prazni domovi, ki se preživljajo samo ob svoji zgodovinski slavi! Blažen mir vlada po ulicah. Le redkokdaj se pretresa kaka kočija po ne ravno slabem, okroglo kamenitem tlaku. Kakor ulice brez civilizacije! Ob dolgih, od slavne starosti začrnelih domovih, monotoni portiki in temni koridori. Ljudje, ki šetajo po teh arkadah, so pravi malomeščani. S filistrskim dostojanstvom postavljajo nogo pred nogo; kakor bi bilo izprehajanje že samonasebi kak čestit meščanski posel. — Tam obdana od starih palač sameva slavna univerza. Človek skoro ne bi verjel, da je dala ta šola svetu toliko genijalnih, slavnih mož in mislecev. Tujci ne polnijo več njenih častitljivih prostorov; pod arkadami šeta par dolgo-kodrastih sinov muzinih v živahnem, polemičnem razgovoru. Soba gori v nadstropju je razsvetljena; častivreden profesor zapira telečjekožnate folijante in hvali Boga, da more vzklikniti: diem non perdidit!

II.

Napolj.

„Vedi Napoli e poi mori!“

„Oglej si ga in potem umri!“ V resnici pod onim azurnim svodom kakor v predpodobi raja; ob onem večnomodrem sirenskem valovanju oceanovem, ki liki moder flor objema pokrajino kakor ob vratih večnosti, ob vedno gonobečem ognju Vezuva kakor v Dantejevem peklju!

Iz večnega mesta kakor nedeljski izprehod se ti zdi izlet v Napolj. Nič tistega arhitektoničnega kakor v Florenci, ki tako utruja oko. Nobenih Titonovih slavalokov in starih napisov, ki nam moré duha. Ne beneških palač, polnih stebričja, ne „Canala grande“. Sanje, sanje! vseokrog sam blažilni sèn! Sanjavi, življenjapolni, lahkomišljeni Napolj! Tebe se da uživati samo z občutki sanjavca, življenjehlepca, lahkomiselneža! Čist od samih zlatih solnčnih žarkov, pleten pajčolan večnega sanjarjenja te obdaja! Nič rimljanske častitljivosti, nič beneške resnobe, vsega, kar si želiš, da te uživamo, razumevamo in ljubimo kakor prijatelj, ki ga z vsemi njegovimi napakami objema naše ljubeče srce! Tebe, večnosnivajoči Napolj, vživa samo sanjar! Pa da gleda veletoke gromeče lave oko brez sanjarskega poleta, kako bi se pred njim zavil mogočni Vezuv v teman plašč, in solnce na večnomodrem nebu napolitanskem bi se mu zatemnilo in metropola sanjarskega kraljestva bi se ogrnila v tužen mrak. Rimskih kapitolov in jonskih stebrov, kolosejev in panteonov ne smeš iskati v Napolju; bil bi ob ves dobiček; s čistim namenom, da zasnivaš, rajskoblaženo v nečuti harmoniji, o nevidjeni lepoti, priromaj v ta tempelj narave. Oh, povem Vam še enkrat — sanjarije! Kaj družega kot sanjarije! Tu ne moreš študirati kakor po vatikanskih galerijah, ne premišljevati kakor ob mogočnovaloveči Tiberi, gledaš — in sanjaš in vse je kakor bajka. Norostno, živahno vrvenje

in ropot v neuglajenih ulicah kakor v knjigi bajk ! Zlatorožnati lesk, ki se razliva od ploskih streh do najzadnjega kotička, ki mu ni meje ni konca, za naše severno oko tako mameče, tako uspeva-joče kakor fata morgana . . .

Bilo je v prvih popoldanskih urah. Mogočno so odpele orglje v katedrali sv. Januarja, in iz nje polutemnih prostorov stopam ven v božje pomladansko solnce na napolitansko „chiajo“. Kar je Dunaju Prater, to je Napolju — morsko nabrežje. Aleje, perivoji, nasadi, zabavišča, vse tako lepo razporejeno. Vstavim se ob vozni cesti in se vsedem tik nje na klopico v senci oranž. Slika za sliko se koleba pred mano; vse tako pestre in raznolike, da jih čuti niti ne morejo sprejeti v vsej njihovi obsežnosti. Tukaj so podani le spomini; slike motne in zabrisane, kot se prikazujejo zbuženemu sanjavcu.

Elegantni svet napolitanski prihaja na korzo. Polnokrvni iskri arabci vozijo mestno plemstvo po raskavem tlaku. Med njimi mali pleteni vozički, v njih upreženi poniji, brzdani in vladani od mladoletnih „marchezov“ in „contijev“. Na polisipski poloatok speje njih polet, kjer hladnejši pihajo vetrovi.

V mladi travi ob cesti leži in se naslanja ob sladkem brezdelju napolitanski proletarec. „Dolce far niente“ je merilo njegovemu življenju. Leži v travi in srka ostrige. Ali zavida bogatim plemičem, ki v prelestnih kočijah švigajo kraj njega ali se

jim posmehuje? Ob brezdelnosti uživa, to se mu čita na obrazu. Dolgo sem premotrival brezdelneža, ležečega v travi, in v spominu se mi je obudila mična anekdota, ki sem jo čul nekoč v veseli družbi. Bil je vroč poletni dan in v senci košatih dreves ob cesti so lenarili trije cigani. Prijezdi mimo graščak iz bližnjega gradu. „Lenuhasta golazen, vi cigani! Kdor je najbolj len izmed vas dobi cekin!“ Prvi cigan skoči kvišku in pomoli graščaku svojo desnico. Drugi se polagoma vzravna v travi. Tretji pa mirno leži v travi, ne da bi se zgenil, veli graščaku: „Gospod, ako ste tako dobri, da mi daste cekin tu notri v ta žep!“ — Koketne napolitanske matrone se v blestečih karocah peljejo na izprehod; nič manj, da ne leže na baržunastih sedežih. V njih družbi koprneče črnokodre hčerke južnega solnca leno in zaspano igrajo s svojimi pahljačami. V to pestro sliko se pletejo še mnoge druge pestrejše. Cenjeni čitatelj, si že čul kedaj o široznanih napolitanskih dvokolnicah? Med civilizovanim vozovjem kaj nazadnjaško učinkujejo. Vsako mesto od sedežev do osojnic je zasedeno; na konju sedi priganjač! Ubogo kljuse, ki pezo deseterice oseb komaj vleče! Največ se poslužuje tega prometnega sredstva služinčad, pa tudi okoličanski viničarji in ribiči polnijo prostore teh čudnih vozov. Iz hrušča in šuma teh vozov kaj neharmonično odjekuje riganje oslov. Brezsrčni priganjači te flegmatične živali, ki se je tu poslužuje staro in

mlado, visoko in nizko pa s svojim vpitjem še prekašajo neprijetne glasove teh neumnih živali. Ubogi napolitanski osel! Vse jezdi na njegovem potrpežljivem hrbitišču! Starci in otroci, ribiči in viničarji, kmetice s polnimi košarami zelenjadi, postrežčeki, uradniki; lepa je slika in vredna mojstrskega čopiča, kadar jezdi bradat kapucin ponižnega osla po strmih, ozkih ulicah navzgor.

Ne daleč od nabrežja se raztezajo napolitanski perivoji — pravo mesto za napolitanske sanjarije. Bujna vegetacija, kakršne še ni videlo naše severno oko, balzamičen miris, ki nam blaži občutke vonja, vmes lični tihi paviljoni, klopice, vodopadi, zlate ribice, vse v tako nenavadni južni bujnosti in svežosti, poleg tega čarokrasen razgled na vekovečne neizmerne morske planjave — eden najkrasnejših kotičkov sveta! Visok zid loči te prijetne prostore od prostega morja. Tu sloni poetični in sanjavi del občinstva prisluškujoč brezkončnemu valovenju solnatega vodovja! Isto vekovečno valovanje je, ki je nekoč uspavalo potrpežljivega Odiseja. Tam na obronkih Sorrenta, pred malo vaško cerkvico se še danes prikazujejo dve grčasti, tisočletni oljki, pod kojih streho je plemeniti Odisej po svoji rešitvi prebil noč. S kakšnimi občutki blaženstva nam plavajo pogledi po oni morski gladini, koje so muze odele v tako krasan brezkončen čar! Pri zvoku Homerovih verzov smo občutili kakor lahko slutnjo o krasoti tega dražestnega azurnega zaliva; Odiseja, visoka

pesem domotožja, pa nam je vzbudila hrepenenje po tujini. S sladkim trepetom smo sledili znajdljivemu junaku v pravljичne pokrajine oddaljenih morjâ in skoro smo mu zavidali njegovo usodo. In zdaj vdihavamo isti blažilni zrak, koji je napenjal njegova jadra . . . Človeško oko se ne utruđi ob pogledu na modro valovje in rtasti otok Capri, kojega loči prav ozka vodna cesta od celine. Kakor kak fantastičen oblak se razgrinja otok pred nami. Obmejuje morje, ali vtisa o brezkončnosti teh širnih planjav ne more oslabiti v nas.

V sredi nabrežnih gajev se vzdiguje paviljon za godbenike. Tu svira vojaška godba pozimi in poleti svoje živahne južne poskočnice in veličanstvene himne. Naokolo in naokolo valove množice naroda najbujnejše raznoličnosti. Poleg vzravnega patricija v glacé orokovičenega krevsa ribič iz Sante Lucije, v rdeči čepici, modri jopici, robusten in zagorel sin narave. Povsod neizogibni sin Albionov v društvu goskovratih Angličank in golonogih otrok seveda ne sme manjkati v tem vrvenju. Prešipnjeni častniki, šetalci, vpijoči otroci, resni družinski očetje, pritajeni „lazzaroni“, predstavitelji najnižje družabne vrste v Napolju, bosonoge branjevke in lično oblečene vzgojiteljice — vse to se pestro meša drugo z drugim; pije se črna kava, srka led ter limonada in vse se vežba v flegmatični brezdelnosti prav kakor za časa Horacija Flacca. Flegmatičen in apatičen je ta narod v nekaterih stvareh vzlic vsej svoji južni

vročekrvnosti. Naj tekó na daljnem vztoku celi potoki krvi, naj se danes vstavijo vse železnice po Italiji, naj bi se zrušil Rim, Napolitanca zaradi tega ne bo nikdar bolela glava. On bere brzojavne vesti svojih lokalnih listov z istim občutkom, kakor mi na primer „Ježa“ ali „Škrata“, edinole za zabavo. V notranjščino ga ne gane noben še tako važen zgodovinski preobrat, načrtan morda s krvjo in smrtjo, njemu je najbanalnejša anekdota mnogo zanimivejša . . .

* * *

Večer se zgrinja nad zemljo. Tisočletja obsvetljuje dan in otemnuje noč, vedno ponavljajoč čudo narave. Pinije, platane in akacije mečejo gigantične sence, v njih se vije peščena pot. Pripodijo se jezdec. Kakor plamen švigajo iskri konji, na njih vitke, cvetoče južne hčerke v kodrih karminaste tulipane, ob njih petorica od ljubezni bolnih vitezov, zasledujočih vsako kretnjo svojih varovank — potem, ne ali bdiš ali snivaš, po glavi se ti podé donkišotski viteški romani . . . V palmovih gajih sniva mladeniški svet o prvi ljubavi. Povsod ljubezen širom zemlje, koder sije solnce! Šumenje valovja, vzbujaajoči se spomini, svežost južnega ozona, neprestano cričkanje vseh mogočih glasov, vse to se prelija v grandiozen kaos in s čudno močjo mi vdarja na živce. Z neodoljivo silo me zavleče na senčno klopico, glavo naslonim ob vejo mogočnega drevesa, in pred

sabo gledam vrsto kratkih dni zavžitih pod azurnim svodom napolitanskim: podnebje premilo, loke prebujne, šepetanje valovja preuspavajoče, da bi mogel tu uspevati zarod delaven, krepak in čil. Vsi smo umrjoči in treba nam borbe, da ostanemo jaki. Ker ozračje tako mehko in balzamično boža naše čelo, tam nam izsrka mozeg iz okostja. Tu ob nabrežju Partenopinem bi moral napeti človek gigantične moči in sile, da bi se upiral izcrpajočim vplivom preljubke matere narave. Nobenemu izmed narodov, ki so bili dalje v posesti teh elizijskih poljan, se ni posrečilo; Grki, Rimljani, Normanci vsi so podlegli enaki usodi! V Napolju se ne da snovati in stvarjati, nego samo snivati in uživati!

Čehi na slovanskem jugu.

Potopisne črtice.

I.

Čehi se odločijo, da se v mnogobrojnem številu udeležé sokolskega zleta v Ljubljani. — Navdušenje v čeških vrstah. — Priprave za odhod. — V Šulcovi potovalni pisarni. — Odhod iz Prage. — Na potu. — Prihod v Ljubljano.

Kde ve výších strmých každý tvůj les,
a v dolínách kvítí zdobena ves
v hře barev a světél pestře se šatí,
kde jezer se hladina v smaragdech zlatí,
kde slovinský lid tak srdečně milý,
tak bratrský dobrý, nam v ústřetí pílí,
nas objímá měkce v objeti lásky,
kde zdraví nás sladce slovinské krásky
tam sokolich křídel sklání se let
tam v domov jak vlastní spěje náš slet!

Karol Pipich.

Na slovanský jih! V majniku l. 1904 je izdal glavni sokolski odbor v Pragi ta iskren poziv in časniki ter društva, uradniki in delavci, gospe in gospice, sokoli in nesokoli so ga jeli širiti med dičnim narodom češkim. Takoj so se pričele priprave v velikem obsegu, ki naj bi omogočile sijajno udeležbo češkega naroda na ljubljanskem sokolskem zletu. Od majnika do julija so se

vežbali češki sokoli dan za dnem: sijajno so dokazali Čehi, da so prvi gimnastični narod na svetu! Revnejšim pa bistrim, nadarjenim članom je dovolil glavni odbor brezplačne vozne listke, samo da poleté v čim večjem broju na slovanski jug. Za nesokole pa je skrbela Šulcova potovalna pisarna v Pragi, *) ki je priredila udeležnikom dva posebna vlaka iz Prage v Ljubljano. Za bornih 27 kron iz Prage v Ljubljano in nazaj, kateri češki sokol bi si ne privoščil tega? Kakih deset dni pred odhodom se je začel naval na Šulcovo potovalno pisarno. Da je g. Šulc potrojil za to dobo svoje uradniško osobje, bi mu ne primanjkovalo posla. Tu je bil v modrem jopiču tovarniški delavec iz Smichova, ki je prinesel svojih grenko zasluženih 27 kron, da poleti med brate „Slovínce“; tam je stal odvetniški pisar, da kupi tudi on listek ter ustreže tako svojemu davnemu hrepenenju; zopet na drugem mestu je plačevala gospa doktorjeva svetle cekine, da se popelje do sinje Adrije; in zdajci je vstopil gospod dvorni svetnik, želeč se udeležiti celega potovanja po Adriji, in gospod Šulc sam mu je zagotovil na ladiji posebno kabino.

*) Vsakemu Slovencu, ki namerava iti na kakšno daljše potovanje, priporočal bi imenovano solidno slovansko podjetje v Pragi (Ceněk Šulc, cestovní kancelář Praha, Havličková ulica 1), ki je kot eminentno slovansko podjetje edino te vrste v naši monarhiji, izdaje „Rundreisebillets“ ter smelo tekmuje z židovskimi podjetji te vrste kakor Cook, Schenker & Komp. i. t. d.

Že dopoldne 15. julija so prihajale čete udeležencev v Prago. Prvi posebni vlak je imel oditi istega dne ob 8. uri zvečer. Ali naval je bil tolik, da je odšel šele malo pred desetimi. Na kolodvoru si videl prizore raznolike: kdor je imel listek v žepu in udobno sedel ob vagonskem oknu — temu blagor. Ali kaj ta tisočglava množica na peronu, ki ne more poleteti na slovanski jug? Bodisi, da ne dopušča enemu čas, drugemu zopet služba, tretjemu denarne razmere, da bi prisedel k srečnim izletnikom. Tem iskrenejše pozdrave so izročali ostali svojim znancem in prijateljem, da jim pristrčno izljubijo mile Slovence in „Nazdar Jihoslované! Pozdravte bratry Slovince!“ je odmevalo po peronu, ko je odhajal vlak.

Noč je bila mila, luna se je zibala na nebu in prejko smo se dodobra vdomačili v vlaku, smo prošli vinohradski predor; vlak ostavlja „matku zlatou Prahu“ in po rodovitni krajini piha k Hostivarum in Ričanom; za Senohrabi ostavimo Sázavo, na kateri stoji že cele veke zgodovinska straža „Hlaska“. Za kratko preidemo Benešov. Odtod drvi vlak po enolični krajini h krasno položenemu Taboru. Pred dohodom na taborski kolodvor opazimo globoko pod seboj ribnik Jordán; trepetajoča luna srebri njegovo mirno valovje; mimo nekoliko za južno Češko prav tipičnih ribnikov po enotvarnih ravninah pridemo, zapustivši mesto Soběslav, k važnemu

križišču Veselí-Nezimosti in ob jutranji zori smo v Budějovicah. V glavi se nam vzbujajo spomini na krute borbe Čehov proti Nemcem v tem krasnem mestu: mesto, ki je po veliki večini češko, je obvladano doslej z vsemi mogočimi, drugje gotovo nemogočimi sredstvi, od nemške manjšine. „Však vseho do času!“ pravi Čeh.

Nastopilo je krasno poletno jutro. Z Budějovic prestopimo na najstarejšo železniško progo na Češkem ter na evropskem kontinentu sploh. Prvotno progo je gradil v letih 1825 do 1828 inženier Gerstner; posluževali so se je pri prevajanju konjev. Na progi z Budějovic do Trojanova je počela prva vožnja že dne 7. septembra 1827. Ostanke stare proge je opaziti pri postaji Cartle (Zartlersdorf).

Z rodovitnih nižav smo prispeli sedaj v gorate krajine. Na desni strani je videti široki lesnati hrbet Kleti, pozneje pa pogorje sv. Tomaža; na levo je krasen pogled na goro Novohradsko. Ostavši za seboj Kaplico se vozimo že po krajih, naseljenih z Nemci. Preko večjih prekopov in mimo nekoliko ribnikov dospemo okoli šeste v jutro k poslednji postaji na zemlji češke vlasti, k Češkemu Heršlaku (Böhm.-Hörschlag).

Sledeča postaja, Sumerava, je že na Gorenje-Avstrijskem. Istočasno smo prestopili z območja Severnega morja v območje Črnega morja. Za Cahloveni (Freistadt) na desno opazimo grad Weinberg. Po divni gorski krajini hiti vlak mimo postaj

Kefermarkt, Prägarten k Gaisbachu, kjer se odcepi proga na Linec. V Mauthausenu se prepeljemo preko Donave. Z češkonemških visočin se bližamo Alpam. Mimo Sv. Valentina ob desnem bregu reke Aniže dospemo do Steyra, kjer je znana tovarna orožja. V Alpah smo. V Altenmarktu stopimo na Štajersko. Preko Selztala po dolini Blatne (Palten) k Sv. Mihaelu v murski dolini spemo v veliki naglici. Mimo slikovito položenega Judenburka smo kmalu na razvodju Mure in Drave.

Zdajci pride sprevodnik, ki se z njim zapletemo v prijeten razgovor, ter nam pové, da nas je 1030 oseb na vlaku! Lepo število! Vozeč se po zemlji korotanski so Čehi že kmalu za Brežami vpraševali, kdaj vendar pridemo na slovenska tla. Mnogi izmed njih so zopet prav marljivo proučevali knjigo „Výletní listý na slovanský jih“ (Izletni listi na slovanski jug). Čehi so namreč izdali prilikom poleta v Ljubljano krasno, s podobami opremljeno knjigo, z opisom slovenskih krajev, narodopisnih kot političnih razmer.

Čimbolj smo se bližali slovenski zemlji, tem večje, mogočnejše valovje navdušenja. Prevozili smo velik del slovenskega Korotana, ali nikjer nam ni zadonel sladak pozdrav na uho, nikjer brhke mladenke, ki bi zračila rutico v pozdrav. Le tupatam v gručah in posamezno so izbuljali radovedneži oči na naš nedogledni vlak. Spiš, Korotane tužni, zakaj tako nevzdramno spiš?

Vendar enkrat! V Trbižu smo! Pa tudi tu izgublja slovenska govorica vedno bolj tal. Bližamo se kranjski meji. Vse se ruva ob oknih. Vsak bi rad prvi zazrl obraze brhkkih Gorenjk ter prisluškoval prav od blizu njih oduševljenim pozdravom. V Radečah nam zadone prvi pozdravi. Potem je šlo mimo naših gorenjskih mest in vasi, dokler se nismo okoli 8. ure zvečer ustavili v Ljubljani. Oduševljeni govor, ki ga je imel starosta češkega sokolstva Karol Pipich iz Chrudima na ljubljanskem kolodvoru, nam je še vsem v svežem spominu. Opis sokolske slavnosti same bi bil preobširen, saj so o tej v polnem obsegu poročale naše novine.

II.

Prečuta noč na tivolskem travniku. — Odhod iz Ljubljane v ponedeljek 18. julija. — Posebni vlak z 1200 potniki! — Sokoli potujejo v občanskih krojih. — Logaški tamburaši. — Tamburica tipično jugoslovansko glasbilo. — Postojna slavnostno odevena. — Entuzijastičen sprejem Čehov. — Pohod slavnoznane jame. — Na obedu pri „Ogrski kroni“. — Ubogi natakari! — „My chce-me jísti!“ — Slovo od Postojne. — Kras. — Nabrežina. — „Morje! morje!“ — Miramar. — Neuljudni uslužbenci. — Trst.

Odhod posebnega vlaka čeških izletnikov v Trst je bil določen na ponedeljek, 18. julija, ob 7. uri zjutraj. Že pred šestimi je bil ljubljanski kolodvor napolnjen češkega občinstva. Nekateri niti spali niso ter so, ko je ob zori minula ljudska veselica v Tivoliju, prišli naravnost na

kolodvor. To je bilo vrvenja v tem velikanskem vlaku, ki se nas je v njem nakopičilo okoli 1200 oseb! Izmed Slovencev sem bil menda jaz — žal — sam; drugi so se prepozno zglasili. Po sedmi smo zapustili Ljubljano. Solznih oči so se mnogi Čehi poslavljali od bratov Slovencev, ki so se mnogoštevilno zbrali na kolodvoru.

Vreme nam je bilo izredno naklonjeno, nebo jasno kot ribje oko. Prvi pozdrav je bil v Borovnici. Tu so se zbrala narodna društva ter požarna bramba, koje krasna uniforma je Čehom posebno ugajala. Čas je bil odmerjen kratko; jedva smo zavžili par trenutkov iskrenega pobračimstva, že smo morali zasesti svoje prostore. Zastave so se klanjale, naš vlak pa je drvil dalje . . .

Mimogrede omenjam, da so Čehi-Sokoli došli s Češkega v Ljubljano v sokolskih krojih. Na daljši poti Ljubljana—Trst—Benetke pa so jih zamenjali z občanskimi, deloma ker je bil izlet v Benetke splošen ter bolj občanski kot oficijelno-sokolski, deloma pa, ker bi mogle rdeče košulje Lahe v troedinem kraljestvu razburiti ter bi nam mogla činiti italijanska vlada kake neprilike.

Čehi so se interesirali za vsak poedini pojav na zemlji slovenski. Vseobče mnenje je bilo, da proga Ljubljana—Postojna zdaleka ni tako romantična kot gorenjska. Kako jih je v tem oziru šele razočaral Kras!

V Logatcu so nas sprejeli sijajno. Tu so nas pričakovali vrli logaški tamburaši in ko je vlak vozil v postajo, so začeli krepko udarjati „Sokolsko“. Navdušenje Čehov je bilo nepopisno. Kakor ima sokolstvo in ž njim spojena narodnostna ideja svoj vir v Čehih, tako je izšla milodoneča tamburica iz Jugoslovanov in gotovo je bilo mnogo Čehov, ki so jo čuli prvič v življenju! Kaj čuda, da je bilo med severnimi brati tako iskreno oduševljenje za to tipično glasbilo Jugoslovanov!? Vse je poskakalo z vlaka in hitelo h krogu tamburašev. Mogočno so se dojmili čutapolni zvoki muzikaličnih polabskih sinov in hčerâ; omamljeni so stali in prisluškovali tužno mehkim melodijam o „Strunah,“ „Luna sije,“ „Je pa davi slanca padla“ i. t. d. Zavzetja in navdušenja polni so mnogi sklenili, da tudi v zemljah svetovac-lavške krone vpeljejo tamburaške zборе.

Že kliče parni stroj na odhod, vlak se polni, Čehi pa poneso seboj najmilejše spomine na zvočne akorde jugoslovanske tamburice. Vlak se pomika, prapori se klanjajo k tlom, s perona gromko doni slovanska marzeljeza „Hej Slovani“; še v daljavi se čuje nje odmev. — Vlak je izginil iz vidika.

Prihodnja postaja je bila Postojna. Prostor ob oknih se polnijo, radovednost se stopnjuje; kak bo sprejem, kako izgleda slavnoznana postojnska jama? . . .

Bližamo se Postojni. Glej, na vseh gričih in vrhovih vihrajo slovenske trobojnice! Na razvalinah postojnskega gradu se zavalj dim, gost dim, možnarjev grom pretresa ozračje. Že se od daleč svetli veliki postojnski kolodvor; čudno: tudi kolodvor je v zastavah! Že hrešče kolesa, vlak zastavlja . . . Godba na kolodvoru ognjevit vdarja „Naprej, zastava Slave!“ . . . Naroda, navdušenega slovenskega naroda, vrlih zavednih Postojnčanov, verne narodne inteligence, narodnih gospâ in gopic, nadebudnega dijaštva, rokodelstva in gruče čilih, kremenitih Kraševcev, glej, vsega se je zbralo na stotine!! . . . Čehi v svoji navdušenosti za Slovence, kličejo brezizjemno „Živio!“ Slovenci zopet „Na zdar!“ Kakor na dogovor in vendar vse tako neprisiljeno, pristrčno! Že si hrabri sinovi Prokopa in Žižke stiskajo roke s Slovenci, kakor oddavna dobri znanci ter si dajo tudi posla brhke Slovenke, pripenjajoč vonjajoče šopke na prsi bratom Čehom. Komaj malce poleže valovje prvega navdušenja, izpregovori načelnik postojnske občine pozdravni govor, večkrat prekinjen po pritrjevanju množice, in odličen Čeh mu navdušeno odgovori v ime došlih gostov.

Na to smo se razporedili in z godbo na čelu odkorakali v trg. To je bil dan velikega slavlja za Postojno! Res, da je Postojna že gostila sinove vseh izomikanih narodov, da je pozdravljala kronane glave, ali kaj to v primeri s tem, ako nakrat prispe dvanajststo najodličnejših zastopnikov

onega naroda, ki nam je po legi tako daleč, a po jeziku, krvi in srcu tako blizu, da ne rečem najbližji, ki čuti z nami eno, ki se tako hrabro za nas poteza, da se mi tega niti dostojno ne zavedamo! Kaj takega ni Postojna videla, odkar stoji, odkar je na svetu znana njena slavna jama!

Prispeli smo po prašni cesti — prah se je dvigal kot bi stopal polk vojakov — do „Narodnega hotela“. „Rusi so! Rusi so!“ je šumelo med vrstami. V resnici je bilo tu zbranih nekoliko Rusov, ki so, vračajoč se iz Italije, se vstavili v Postojni ter začuvši o prihodu Čehov, jih čakali pred „Narodnim hotelom“. Navdušeno menjajo pozdrave: „Na zdar Rusové! At' žijí Rusové!“ so vsklikali Čehi.

V trgu vse vihra v zastavah, okna so okrašena s cvetjem. Po senčnatem lipovem perivoju korakamo k glavnemu vhodu v jamo. Komaj vstopimo, nas objame hlad. Krasot postojnske jame ne bom opisoval. Kateri malo imovitejši Slovenec še ni bil v njej?! Tiste pa, ki še niso bili v njej, opozoril bi na Kostov nedosegljivi opis postojnske jame, ter Ja si ta biser naše tužne domovine čim preje ogledajo. Da so Čehi glasno izražali svoje začudenje o krasoti in veličastnosti jame, kdo bi o tem dvomil?

Obedovali smo v hotelu „pri ogrski (!) kroni“. Da ni najti v Postojni hotela, v katerem bi moglo obedovati okoli 1200 oseb, se razume. I prestolni Dunaj bi težko zmogel tak hotel. Vendar tisti,

ki so si že v naprej naročili v Šulcovi pisarni potovalni blok, so imeli — 425 jih je bilo — predplačani obed in ti so obedovali na vrtu hotela „Ogrske krone“. Ostali so zavzeli vse prostore postojinskih gostiln. Vročina je bila posebno za Čeha nestrpna; po mučnih dušnih efektih pri sprejemih in dolgi hoji po jami so prišli žejni in lačni v omenjeni hotel. Natarji, ki jih je bilo samo 5 ali 6, nikakor niso mogli brzo postreči toliki množici. Režeži so itak trpeli in skakali, da so vzbujali usmiljenje, in smo mislili, da si polomijo noge. Ali želodec je hud gospodar. Zategadelj so Čehi začeli klicati enoglasno, sekajoč zloge: „my chce-me jísti!“ (hočemo jesti!) in „chce-me pi-vo!“ (hočemo piva!). Svojo željo izražajoč so sekali zloge, da bi se jih lažje razumelo. Čudil sem se vstrajnosti natarjev, kajti do prve popoldanske ure so bili vsi gostje postreženi.

Od dobe obeda sta pretekli dve uri potrebnega počitka v senci košatih kostanjev, ko smo se jeli zopet z godbo na čelu vračati na kolodvor. Vlak, o katerem so se mnogi železničarji izražali, da niso še videli tako dolgega, nas je že čakal. Na peronu se je odličen češki zastopnik zahvalil Postojnčanom na presrčnem sprejemu. Sprevodniki so imeli polno posla, preden so vse izletnike spravili v vlak, kajti poslavljanja Čehov od slovenskih krasotic, ki so s svojo južno milobo in prirodnim kretanjem kaj ugodno vplivale na severne brate, ni bilo ne kraja ne konca. Moč

globokega, iskrenega pobratimstva je s tako silo delovala na Čehe kot Slovence, da si pri mnogem opazil, kako se mu je porosilo oko.

Ko smo bili že vsi v vlaku, razobesijo Čehi raz okna male belo-modro-rdeče zastavice. Godba zasvira „Kde domov můj“. Tu vdarijo Čehi vmes. Iz stotin grl odmeva mogočna češka himna; med tem se prične vlak pomikati. Godba neprestano udarja, Čehi in Slovenci pojo . . . Z robci, klobuki in mahanjem si dajemo še iz daljave neme znake slovesa; daleč za kraškimi skalami pa odmeva velebna pesem . . .

„Prekrasno! kako pristrčno, iskreno, kako bratsko! Med Slovenci se čutimo kakor doma!“ To mnenje se je čulo vsepovsod po vlaku.

Naše misli so sedaj uhajale na Miramar. In res smo do tja samo enkrat zaustavili in sicer v Nabrežini. Prišli smo na prava kraška tla. Divja bizarnost kraških goličav je dala potnikom povoda k občudovanju in kritičnim razgovorom, in dasi je bila uprav tropična vročina ter smo bili v vlaku nabasani kakor slaniki, nas vendar ni opustila dobra volja; zanimivost kraških tal je dajala snovi k vedno novim razpravam. Tudi v primorskih krajih kot v Divači, Sežani in Proseku nas je čakal mnogobrojen narod, ki je s tem pokazal, da je Primorje še slovensko! Žal, da v teh krajih nismo utegnili, da bi bili zaustavili. Tudi v Nabrežini smo postali samo par minut. Potem pa je šlo dalje proti — morju!

„Morje! Morje!“ Kaka magična beseda za naše severne brate Čehe! Pomisliti nam je, da so Čehi narod, živeč v sredini evropske celine, ki nimajo nikjer stika z morjem. Da pač, severno morje jim ni oddaljeno. Ali med Prušake Čeh nerad zahaja, razven če ga žene sila s trebuhom za kruhom. Jadransko morje pa je Čehu preoddaljeno. Saj je samo iz Prage do Ljubljane po železnici preko 800 *km*!

Kmalu za Nabrežino zaokrenemo na vzhod. Še se vozimo v globoki skalnati zarezi . . . , kar iznenada odpre se pred nami čarokrasni pogled na morje. „Moře! moře!“ je odmevalo po vlaku, vse se je zopet tiščalo k oknom, vsak je posegel po svojem daljnogledu . . .

Medtem ko se oko pase ob pogledu na širono morsko plan, kolebamo s kraških višin vedno nižje in nižje in že zagledamo divni Miramar, liki beli labud, kopajoč se v modrem valovju!

V Miramaru smo vsi izstopili, ogromni vlak pa je prišel prazen v Trst, kjer je čakal našega povratka. Od postaje do grada smo imeli samo deset minut. Grajski uslužbenci pa so bili z nami jako nekulantni; tudi so nas spuščali samo v oddelkih po 25 oseb v grad, nas pa je bilo preko tisoč!

Kakšna potrata in razkošnost! Kak blesk in sijaj! Dežele Perzov, Arabcev, Indijanov, Kitajcev in Japoncev prepotujemo kar v eni uri. Tu je stoloval ponosni Maksimilijan, človek velikih

načrtov, koje mu je usoda tako strašno razpršila! Glej, Miramar, koliko sijaja in gorja si videl med svojimi zidinami! Pod zaklonom svojega pristava si objemal ladjo, ki je pripeljala zvitega Napoleona III in ž njim ono povestno deputacijo naroda mehikanskega! Da tvoje vode niso nikdar božale onih lepih brodov, še danes bi snival o raju in sreči! Po tvojih lesknatih sobanah je sanjala poletna duša Šarlotina! Pod tvojim krovom so jej bile strte peruti in ti si jo omračil z večno senco! Proč od tu, nedolžne krvi tvojega stvarnika ne zabrišejo tvoje snežno-bele zidine, ne vduše je sočnati vonji tvojih perivojev! Nesrečni Miramar! nema priča pozemeljskega gorja in tuge si in boš vseh vekov veke!

Ko smo si ogledali grad, čakala sta nas že dva parnika parobrodne družstva „Trieste-Istria“, ki sta nas popeljala v Trst.

Solnce gre v zaton. Tako mirno, tako čisto se potaplja v morje, čarobni odsviti trepečejo po lahno-šumečih vodah. In rožnata luč se razliva po golem Krasu, kakor iz samega pestrega rubina odsevajo kraški vrhovi in od obrežja sem poje pesem večerni zvon . . .

Kraljestvo dneva je zatonilo. Na čistem obzorju samo še svetli, rumenkasti sev . . . Lahek zefir pihlja preko lavorovih gajev, ljubko gladeč tajnostno listje akacij in mimoz. In ribiči na malih čolnih, s svojimi belimi jadri se vračajo v večernem vetru v dolgi vrsti liki kaka flotilja! Vse

je zarisano tako čisto, tako jasno! In zdaj v do-
gledni daljavi malenkostno sevajoča pičica Pičice
se množe: dve, tri, štiri , , . deset, glej, že jih
je na stotine! . . .

Večerni ozon je prihajal od sinjega morja in
ohlajal razgreto ozračje, ko smo izstopili v tržaški
luki.

Oficijelnega sprejema od strani tržaških Slo-
vanov ni bilo, deloma ker se ni znalo gotovo,
ali pridemo iz Miramara z vlakom, ali s parnikom,
deloma pa, ker so baš to dobo vladale v Trstu
kritične razmere. Tem številnejše so nas obsuli
prosluli tržaški fakini, za katere pa se nismo bri-
gali. V dolgih vrstah smo pod vodstvom tržaških
Slovencev odkorakali v znane tržaške restavracije
kot hotel Voipich (lastnik Čeh) „alla stazione“
i. t. d. Ogled mesta smo odložili na dobo po-
vratka. — Čehi so bili v tržaških hotelih povsod
zadovoljni, posebno jim je ugajalo plzensko pivo.

Določeno je bilo, da ob polnoči odpotujemo
v Benetke.

III.

Na parnikih „Apollon“ in „Aurora“. — Odhod iz Trsta ob
polnčci. — Zivahno vrvenje na parniku. — Prijazni kapetan-
Hrvat. — Pomanjkanje prenočišč. — V kadilnem salonu —
Venezia se prikaže! — Plitki beneški zaliv. — Kavarna
„Oriental“ in „Riva dei Schiavoni“. — Razvaline Markovega
stolpa. — Beneški golobi — V palači grofa Zichy-ja. —
Beneški „ciceroni“. — Na ribjem trgu. — „Morski sadovi.“
— Sadni trg in julijsko grozdje. — Zanimarjena beneška

mladina. — Na „Ponte di Rialto“. — „Canal grande.“ — Malca v hotelu „Sport“. — Čehi in pivo. — V doževi palači. — „Most vzdihov.“ — Laški denar. — Beneški zapori.

Ob enajstih ponoči smo se začeli zbirati pred „Hotel Volpich“, odkoder smo skupno odkorakali na pomol sv. Karla. Gospod Šulc iz Prage je najel za češke izletnike dva izmed največjih salonskih parnikov avstrijskega „Lloyda“: „Appollona“ in „Auroro“. Bilo je nekoliko izletnikov, ki so potovali samo do Trsta; ti so nas tu ostavili, ipak nas je bilo še 900 do 1000. Ker sem se svoječasno že v Pragi seznanil z gosp. Šulcom, me je taisti naprosil, da prevzamem posle posredovalca med Čehi in Italijani, ker govorim češki in italijanski, ter da ga nadomestim na ladji „Appollon“ kakor voditelj, on sam da bo na „Aurori“. Rad sem ustregel želji neustrašljivega aranžerja. Bil sem torej na ladji „Appollon“ nekak „impresario“, tako namreč so me nazivali pomorščaki, videč me, da opravljam posle g. Šulca.

Kljub temu, da smo došli šele v mraku, raznesla se je novica o našem prihodu hitro po Trstu in mnogo radovednega občinstva se je zbralo na nabrežju pred našim odhodom. Točno ob polnoči je odplula naša ladja. Četrť ure pozneje je odjadrala tudi „Aurora“. To je bilo življenja in vrvenja na parniku! Zdajci plovemo mimo velikanskih ameriških bojnih ladij, ki so tu na posetu in zasidrane, daleč izven luke, skoro na prostem morju. Lepe in grozne so, snežno-

bele, polno življenja in smrti hranijo v sebi. Prenočišča na ladiji ni vsakdo lahko dobil. Večina nas je itak ostala na krovu. Tu so bile stolice s platnenim naslonjalom, na kojih se je moglo tudi spati; saj je bilo morje tako mirno, na nebu pa je prijazno svetila luna . . . Šel sem v salon, ki je bil napolnjen. Kako hitro so se naši potniki tu vdomačili! Tu se je pilo, kadilo, popevalo, razgovarjalo, igralo domino, karambol, tarok, šah, vsevprek! Tudi kapetan, zagorel, bradat Dalmatinec, navdušen Hrvat, se je bratil s Čehi! Salon je bil torišče družabnosti, na senčnatem krovu, ki ima toliko klopic, stolic in mičnih koticov vsevprek, pa so kramljali zaljubljeni parčki . . . Kdo pozna tajnosti teh srečnih ali nesrečnih ljudi, kdo ve za njih bol in veselje? Pa da pristopimo k osamljeni klopici, lahko se sklonimo in jih naivno vprašamo, gotovo bi nam šepetaje priznali, da so si nocojšnega večera že davno, davno želeli . . .

Po dveh me spanec premaga, ali šmenta, nisem imel nobenega mesta za prenočišče. Tudi moj prijatelj Čeh g. Jel . . . me je nadlegoval za prenočišče. K sreči zabredeva v kadilni salon; z usnjem pregrnjeni naslonjači so bili polni kovčkov, havelokov, površnikov in dežnikov; sicer je bil salon prazen. Kmalu so bili ti predmeti odrinjeni in pripravljeni zasilni ležišči. Tu sva sladko zaspala. Ob pol šestih se prebudim ter zbudim prijatelja. Jutranje solnce se nama prijetno

smehlja v kabino. Skozi vrata pokuka „cameriere“, nekak prvi natak na ladji, in videč, da sem prenočeval v kadilnem salonu kar brez njegovega vedenja, me hoče ošteti. Pristopi drugi natak, ki me je poznal in reče svojemu sodrugu: „questo é signor impressario!“ (To je gospod podvzetnik!) — „E la scuse, signore la scuse; complimenti signore, complimenti!“ (Oprostite, gospod! oprostite! klanjam se, gospod! klanjam se!) se opravičuje „cameriere“. Antipatične so mi te natakarske duše, ki se zvijajo za vsak groš kakor jegulja. No, kruh je kruh!

Prelesten dan je in vreme čarobno. Morje mirno in tihotno, ostro reže ladja šumečo gladino, puščajoč daleč za seboj peneče proge. Še smo na širnem morju, pod nami neizmerne vodne množine — nad nami sinje nebo . . .

Okoli sedme jutranje ure se prikaže ponosna Venezia mogočna kraljica Adrije! Kakor iz morja rastoč, se pred nami dvigajo stolpi in palače beneške. Čarobna, nepozabna scenerija! Kakor z demanti, smaragdi in rubini posejane se svetlikajo kupole svetega Marka!

Vstavili smo se v beneški luki. Naša velika parnika vsled plitve vode nista mogla do nabrežja, zato smo se izkrcavali na gondole, kar je šlo seveda počasi! Na nabrežju so nas že čakali štirje beneški voditelji, ki so še precej dobro lomili nemščino in francoščino. Skupen zajutrek smo imeli v kavarni „Oriental“ na „Riva dei Schiavoni“.

Ker je bila kavarna daleko premala za tako množico, postavili so po celem nabrežju vse polno miz in stolov, kjer smo zajutrkovali: kavo in jajca. Celo nabrežje nas je bilo polno. „Riva dei Schiavoni“ se pravi po naše „slovansko nabrežje“; in tako je bilo slovansko nabrežje v Benetkah danes polno Slovanov!

Po zajutreku smo se razdelili v štiri skupine. Vsaka skupina je šla z enim voditeljem si ogledovat znamenitosti mesta. Šli smo čez Markov trg. Ah, lep in prostoren je, gladek kot jajčna lupina! Je pa tudi edino šetališče Benečanov, zato je ob večerih — pozimi kot poleti — napolnjeno beneške elite. Ob straneh arkade kraljevega gradu; koliko mladih dvojic se ob bajnih beneških večerih zbira v senci teh mramornatih arkad! Z deskami je bil zagrajen prostor, kjer je stal slavní Markov stolp! Kje so njegove omotične višine, na koje je jezdil Napoleon iskrega vranca?! Padel je zmagoviti Napoleon, zrušil se je tudi slavní stolp! Menda ga pač nikdar več ne postavijo, saj podobe ni, da bi ga še kdaj postavili!

Po trgu skaklja na tisoče in tisoče golobov. To so beneški golobi, od davnih časov znani. Ravno kar jih hranijo. Gnezdijo po celem mestu na podstrešjih; Benečan jih je navajen kot nihče; težko bi mu delo, da jih ni in pogrešal bi jih.

Po dolgih, ozkih ulicah stopajoč, kjer so nas posebno zanimale izložbe zlatarjev — toliko zlatnine kot beneški zlatarji premore pač malokatero

mesto na svetu, moten znak nekdanje slave in bogastva — smo šli v palačo grofa Zichy-ja. Pozabil sem, kar nam je zgovorni Cicerone, menjajoč jezike — francoski, italijanski in nemški — pripovedoval, samo to vem, da je lastnik tega krasnega domovja Madžar, prebivajoč večinoma v svoji domovini. Toliko zlata, ko se ga je tu uporabilo na ornamentikah, je malokje videti; ena najrazkošnejših palač na svetu. — V cerkvi „dei fratti“ (frančiškanov) smo občudovali krasne skulpture! Cicerone nas nato popelje na ribji trg. Na stotine košaric je bilo tu, zagoreli Benečani so kriče ponujali svojo robo „frutti di mare“ (morski plodovi). Drastičen pogled, kako zagorel Benečan, razgaljenih prs, golorok ponuja svojo pestro robo Beneški zaliv je jako bogat na ribah, kar na primer genoveški ni. Benečani se zato kaj radi rogajo Genuezm, rekoč: „Bella Genova, ma mare senza pesce!“ (Lepa Genova, ali morje brez rib.) Ribji duh ne prija vsakemu nosu in vsled vročine je bil tu za tujca uprav neznosen smrad. Čehi so se pritoževali čez smrad in nesnago ne samo na ribjem trgu, nego tudi v drugih ulicah. Tu zavpije neki gospod iz društva: „Pozor! gospoda! Nikar se ne pritožujte čez smrad in nesnago v Benetkah; tu smo na jugu; da je tu v Benetkah vse tako, kakor na primer v Pragi, ostali bi bili doma; ravno razlika mika.“ Dobro jim je povedal! Na sadnem trgu je bilo ipak prijetnejše! Tu so se rezale sladke bledomesnate melone, da je

kar curljalo od njih; veselje je bilo gledati rdečeličnega Lahončka, kako je zagrizel v melono, da mu je kar kapljalo iz ust. Tu so bile sladke marile in že zrelo toskansko in sicilijansko grozdje. Za 20 centezimov si se nazobal grozdja. Kakšna paša za oči severnega prebivalca, Čeha, ki toliko vrst sadja še nikdar niti videl, niti okusil ni! Koliko Čehov je pač bilo, ki svojega domačega melniškega grozdja nikdar okusili in melniškega vina nikdar pili niso! Kajti melniškega vina se mnogo več popije, kot se ga pridela!

Prišli smo na večji trg in nasproti nam pridrvi cela četa pobalinov. „Signori, signori, date mi un soldino!“ (Gospodje, gospodje, dajte mi en krajcarček!) so kričali in moleli svoje suhe ročice. Počeli so se pred nami producirati in proizvajajoč vse mogoče telovadske umetnosti kar na javnem trgu. Dali smo jim par „soldinov“, da bi se jih znebili: ali kaj še! Sitneži so nadlegovali vsakega izmed naše družbe. Nekemu gospodu šine dobra misel v glavo. Poseže v žep, zagradi pest malovrednega laškega drobiža ter ga vrže med jato. Dečki so se jeli kavšati in lasati za drobiž; nam je bilo to za hip prijetna zabava; medtem ko so se beneški paglavci še ruvali in pogajali, kateremu pripade večja svota, pa smo odšli naprej in niso nas več dohiteli.

Zanimiv je „Ponte di Rialto“. Polno življenja, polno prodajalnic in kupcev je na slavnem mostu. Pod njem pa švigajo urni beneški „vaporetti“

(parnički). Ob velikem kanalu, v bližini imenovanega mostu, v hotelu „Sport“, smo imeli ob desetih dopoldne malo južino, ali kakor je stalo na jedilnih listkih „collazione“. Bilo je vsega dosti: mesa in vina. Veroneške salame so bile izborne, samo laško pecivo nam ni šlo v slast. To niso ni zemlje ni rogljiči ni kruh ni nič. Prvič je to pecivo pregosto, drugič pa še bolj trdo kot naš vojaški „Zwieback“, tako da bi si človek lahko zobe skrhal nad njim. Črno toskansko vino je bilo znamenito. Ali Čehi je niso marali. Kakor sem jih tudi opozarjal, da so v Benetkah izborne vinarne, kjer se dobi za par desetice liter penečega siciljanca, ni vse nič pomagalo. Pivo v hotel „Sport“ jim je bilo pretoplo, pretemnožolto, predrago, steklenice so jim bile premalo napolnjene in kaj vse mogoče, pa vendar ti čestilci Gambri-novi niso hoteli pokusiti vina. Čeh pa pivo, to sta dva nerazdružljiva pojma!

Okoli enajstih dopoldne smo bili v doževi palači. Ogledali smo si krasne zbornice beneške ljudovlade, grozne ječe, kamor so metali tiste, ki so se pregrešili proti volji božanstvenega doža; videli smo tudi mesto, kjer so spuščali nesrečnike na smrt obsojene v globino morja . . . Dasi se v doževi palači kažeta vsa moč in veličanstvo beneške republike, nas vendar pretresa zona pri pogledu v te temotne ječe in neko čuvstvo zadovoljstva nas obda pri misli, da je minulo to vladarstvo krutosti in grozote, da je preminulo na

veke. Samo senca nekdanje slave in mogočnosti pada na današnje Benetke in nekdanj ponosni in slavni patricij se čuti srečnega, da se more preživljati ob slavi svojega mesta. Tempora mutantur! . . . Tudi na „ponte dei sospiri“ (most vzdih) smo bili. Človeka izpreletava tuga in groza in čim prej želi ostaviti to mesto — V veliki dvorani vidimo po obsegu največjo sliko na svetu. Predstavlja veselje v paradižu. Žal, da sem pozabil ime slavnega mojstra.

IV.

Cerkev sv. Marka. — Mozaikove sestavine. — Beneški korarji. — Čudno vedenje v cerkvi. — Neznosna vročina. — Ponesrečen obed. — Izlet na otok Lido z beneškim „tramwayem“. — Lido, torišče razkošja.

Iz doževe palače krenemo v cerkev sv. Marka. Pred vhodom se je nakopičilo polno prosjakov obojega spola. Vržemo jim nekoliko drobiža, da se ga vsaj znebimo! Mislim, da Turki in Kitajci nimajo tako nerodnega drobiža, kot ga ima zedinjena Italija! Bakreni novc po 10 in 20 centesimov je večji, nego naš goldinar. Človek si misli, da ima Bog zna koliko denarja v žepu; pogleda, pa vse skupaj ni ena lira. Laški drobiž ne izda prav nič, Bog pomagaj, to je siromaštvo!

Najbolj so nas zanimala krasna mozaikove sestavine v cerkvi sv. Marka. Da bi imeli danes Benečani toliko denarja, kar jih je stal ta mozaik, ne bilo bi jim treba nadlegovati tujcev. Neki

gospod, ki je bil že ponovno v cerkvi sv. Marka, je trdil, da ima ista tudi gotične zidove; drugi so mu to zanikali. Kmalu jim je pokazal altar, zgrajen v čisti gotiki. V koru krog velikega altarja so sedeli beneški kanoniki; italijanska duhovščina je revna: niti zlatih pektoralov niso imeli korarji krog vratu, na modrih svilenih trakih so imeli navezane križce iz medi.

Gibanje v cerkvi sv. Marka se mi je zdelo tako onečaščujoče, tako brezbožno! Jeli to v resnici zbor pobožnih? . . . Da, tam kleče v stranski kapeli; v dolgih vrstah klanjajo glave in mrmrajo tihe molitve. Ali tukaj v glavni ladji, kaka prosta drznost nastopanja! Kakor pri baletu šetajo gori in doli, z brezstidnim zadovoljstvom si ogledujejo plastične in slikarske umetnosti — ter glasno brbljajo. Med njimi švigajo duhovniki v talarjih in koretlih in nobeden si ne misli nič hudega. Tu stoji ponosit častnik z dvema gospicama; najbrže so beneške patronese . . . Zdaj si drži ena pahljačo pred rožne ustne: njene bliskajoče oči razodevajo, da komaj zakriva smeh. Malo pozneje že ne more svojih občutkov brez pomoči batistnega robca premagati . . . Častnik je moral povedati kaj izredno pikantnega, kajti druga se komaj zatajuje . . .

In tam mala rujava devojka z dežele — s težkimi zlatimi uhani v ušescih, odevena v karminasto jopico — kako nežno prime za drveno roko svojega spremljevalca, kako zaljubljeno mu

zre v dobrotno bedaste poteze! Čudno, sv. Marko mora biti jako potrpežljiv, sicer bi svoje čuvarje že davno opozoril na to, da se imajo taki srčni izlivi prihraniti za korso ali za promenado na Lidu, kjer bi bila taka galanterija vsaj deloma dopustna. Ali ne! Samo mi strogi sinovi severa se zgražamo nad lahkoživnostjo Italijana. Da smo tudi mi kakor on navajeni ob julijski vročini smatrati cerkev hladnim izprehajališčem, tudi na nas bi se opazalo, kako bi izginjalo spoštovanje pred hišo Gospodovo ter bi se spreminjalo v brezbrizno zaupno stanje, kakor bi bili, recimo, v dobro poznati hiši svojega prijatelja. „Altri paesi, altri costumi“ (druge dežele, drugi običaji), pravi Lah sam.

Zapustivši Markovo cerkev — bilo je že čez poldne — smo imeli še mnogo znamenitosti na našem sporedu. Ali sijestska vročina — caldezza di siesta — kakor jo imenuje Lah, je bila za Čehe, nenavajene take gorkote, vendar prevelika. Solnce je uprav žgalo, ulice so dajale malo sence, po kanalih pa je bil smrad od gnilega sadja in živil, ki jih mečejo Benečani kar v kanale. Zato smo opustili ostale točke ter se sestali ob eni popoldne zopet v hotelu „Sport“, dasi nam je restavrater določil obed šele na tretjo uro. Z mlačnim beneškim pivom smo si gasili žejo, s pripovedovanjem zanimivih epizod pa smo se zabavali, dokler ni prišel čas obeda. Z obedom, ki je imel biti po načinu „table d' hote“, niso bili Čehi prav

zadovoljni. Vse je bilo prirejeno na olju. Čehu pa je olje tuja stvar; salate ne mara jesti z oljem, nego mora biti zabeljena ali pa s smetano polita. Po govedini so nam prinesli pečenko z nekim grenkim radičem — seveda je plaval v olju — ki je Benečanom prava delikatesa, a Čehi radiča niti pokusili niso. Pritoževali so se, restavrater pa je bil ves pobit, misleč poprej, da je pripravil gostom (po svojem okusu namreč) slasten obed. Stvar je razumna, ako se pomisli, kaka razlika je med severno in južno hrano; da je severna hrana po kakovosti mnogo boljša od južne, recimo laške, kdo se o tem že ni prepričal na polentarjih, ki jatoma, kakor vrabci prihajajo v naše kraje?!

Po obedu vstane neki gospod, proseč za besedo. Z veliko pozornostjo vse posluša. Pravi: „Glejte, gospoda, obed je bil za naš okus slab, ali za okus gostilničarja-Benečana najboljši. Mi nismo znali njegovega okusa, on ne našega. Je zaradi tega gostilničar grajevreden, če je bil trud brezvspešen? Saj on se je potrudil, kar je bilo v njegovih močeh. Če kje, je tu namestu latinska prislovica: „Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.“ (Ako tudi primanjkuje moči, ipak je hvalevredna volja.) In zaradi tega predlagam, da se za uboge, izmučene natakarjo, ki so toliko trpeli z nami, pobira napitnina.“ Smeh in krohot sta sledila tem besedam, ki so pa vendar imele zaželjen uspeh. Laški natakarjo so itak že težko čakali, kdaj dobe svoj „mancia“.

Po obedu smo poleteli na otok Lido, kakor je bilo v načrtu. Kdo je že videl beneški tramway? Cenjeni čitatelj, nikar si ne predstavlja, da je to tak tramway, kakor ga imamo v Ljubljani, Trstu ali na Dunaju! To so lični mali parniki, pravzaprav „vaporetti“ zvani, ki jih pa Benečani nikdar drugače ne imenujejo, kakor tramway. Prostora je na vsakem za 100 do 150 ljudi! Vozijo po velikem kanalu med kolodvorom in otokom Lido. Kaj prijetno je stati na ponte del Rialto, pa gledati, kako spodaj žvižgajo gibčni „vaporetti“. „Tramway“ je čakal tudi nas ob slovanskem nabrežju, da se popeljemo na Lido. Glavna vročina je že minula in od morja sem je pihljala prijetna sapica. Po vožnji pičle pol ure smo bili na otoku. Že od daleč zagledamo, da veje na drogu pri korzu velika rdeča zastava, koje mahljanje nam znači, da je morje mirno in da bo ob nabrežju živahno gibanje. Kadar namreč ne vihra zastava, je morje viharo, takrat je tudi zabranjeno kopanje.

Kadar stopi solnce v znamenje raka, kadar zelenje pariških „boulevardov“ in rimskih „vij“ izgubi svojo prvotno svežost, kadar celo popoldanski izprehodi po grande Avenue (glavni pariški ulici) zaradi moreče vročine izgubljajo svojo mičnost, takrat bežita omehkuženi Parižan in ponosni Rimljan ven na prosto: v Švico, v Pireneje, v morske kopeli Vseeno — kam, samo proč, proč iz okolice! Kaj bi Parižan poleti v

Parizu, ki je zimskemu Parizu samo v tem podoben, da ima isto zemljepisno lego! Gledališča so zaprta. Na bale, sprejemne večere hoditi, z novimi modami se prikazovati, nato pri vročini tridesetih stopinj v senci ni misliti. Na ulici srečaš samo še krošnjarje, redarje, listonoše in časnikarje. Novine postajajo od dne do dne dolgočasnejše. Skratka, poznati izrek: „Živi se samo v Parizu, drugje se vegetira,“ izgubi v juliju vso svojo veljavo.

Ostende je brezdvomno prvo morsko kopališče na svetu. In za njim prvo je Lido. Tu bogatih Parižanov, Rimljanov in Angležev vse mrgoli. Kdor je navajen preprostega meščanskega življenja, komur se ne pretaka po žilah prava modro-aristokratska kri, temu kmalu preseda velikomestni bonton ter vlada brezmadežnih kravat in rokavic, ki ga goji enaka gospoda. Ne tako velikomeščan! To bi bila za velikomestno damo zabava, samo v spremstvu soproga ali očeta se izprehajati. Kdo bi potem občudoval njene nove obleke, njene ozke čevljičke, kdo bi jo obsipaval s sladkimi pokloni? Kaj bi delali sicer brezdolni „principi“, „marchesi“, „conti“, „cavalieri“ in kako se še imenujejo! Potem bi pariška „mademoiselle“ ali rimska „signorina“ lahko ostala doma in prihranila bi si velikanske izdatke za prihodnjo zimsko sezono. Ne, velikomeščan išče v kopališčih nadomestila za boulevarde ter salone in si izbere

vedno tako kopališče, v katerem najde največ tega, kar govor elegantnega sveta označa s „tout Paris“.

V.

Kopanje v morju. — Beneški ribiči. — Krona beneških užitkov: serenada na Canal grande. — Italijani navdušeno pozdravljajo Čehe. — „Hej Slovani!“ — Stari gondolier. — „Z Bohém Benatky!“

Lido! Pred nami se v vsej svoji veličastnosti zrcali večno, neizmerno, neusahljivo kraljestvo Pozeidonovo! Snežnobela jadra nas pozdravljajo iz daljave in tam na severu se rišejo lagune kakor bleda meglena črta. Zdrav, oživljajoč zrak nam igra okoli razgretga čela; iz globočine v uspa-vajočih kadencah udarja na naše uho neumorno bučenje valovja. Kakor hipno razodenje nam postaja jasno ono brezmejno domotožje po morju, koje primorca napada navadno že po kratkem bivanju na celini — ono domotožje brez primere, katere poznajo samo primorski narodi.

Nebo se smehlja v sezoni julija in avgusta neprestano, ljubka razposajenost morja se zrcali v prelestnih, kakor bajka nerazumnih, od radosti se solzečih temnih očeh nežnih bitij in v morju kopajoče se in skakljajoče gospe in devojke, katerih lepo odičeni klobuki kakor rdeči, rumeni in modri metuljčki frfolajo nad srebrno gladino, in zopet dečki, ki se kakor razposajeni bakanti opotekajo, ki se tu reproducirajo kot pravi „opotekarji“ in „padarji“ — ti vsi se smejejo in zdi se, kakor

da so pili iz reke pozabnosti; tu živi vse trenutku in vsak bi mu rekel: „Ostani vendar, tako si lep!“

Konečno smo se razpravili in ohladili. Oglejmo si malce bližje velikansko kopališče. Salon, steklene galerije, konverzacijske sobe, čitalnice, izprehajališča in igrališča, vse to zasluži pozornost, kajti brezmejna potratnost in dober okus si tu podajata roko k nenavadni zvezi. Vse te stavbe so nad morjem. Ali vse bolj kukor te čarobne zgradbe zanima opazovalca nad 200 platnenih šotorov, iz katerih kopajoči se brez stidljivosti in naivno stopajo v vodo. Moški so v svojih navadnih kopalnih hlačah, dame v dolгих ohlapnih oblekah. Imovitejše dame se puste celo nositi od kopališčnih slug! Nihče si ne misli pri tem nič slabega, saj bi se zdelo gostom več kot neumno, običaje dostojnosti, ki vladajo v salonu, prenesti v prosto božjo naravo. Ali čudno in značajno za našo dobo ostane vendarle, da ravnoista komtesa, ki bi na Dunaju ali v Parizu padla v omedlevico, ko bi jo presenetil posetnik v jutranji toaleti, pravim, da ravnotista komtesa tu brez vsake večje sramežljivosti bosa stopa in nikakor ne zavita kakor mumija dela plavalne vaje ter jo nikakor ne popadajo krči, ako skoči gospod „marchese“ moker kakor polit pes na nabrežje ter se otresa, da svetle kapljice odsevajo v mavričnem lesku. Paskal pravi nekje: „Ena sama reka, eno samo pogorje činita moralo: na tej strani dovoljeno, na drugi strani zločin.“ Prav ima mož!

Smeh nam vzbuja, kadar se ob močno napolnjenem nabrežju hipoma vzdigne krepak veter, da narašča valovje. Slaboživčne dame s hripavim glasom kličejo kopalne sluge; moški pa, ki so se že privadili vodnemu elementu, se hrabrih prsi vržejo pluskajočemu valovju nasproti, ki jih prijetno zaziblje. Zabava traja tako dolgo, dokler naval ne postane premočan, ki pogumne plavce pritisne z neprijetnimi občutki na obrežje. Potem se naenkrat polnijo šotori z begajočimi in s težko zavestjo svoje slabosti zre plavec na sikajoče valovje, kjer vro bele pene in igrajo svojo čudno igro. Kakor na mah je zadobilo morje drugo lice; srebrno-modre planjave so izginile; vijoličaste, sive, zelene in indigorjave proge se zbirajo na obzorju. Vihar se bliža . . .

Nič o tem! Danes o viharju ni govora. Gorko sevajoče se ziblje solnce na brezoblačni modrini; samo morski zrak nam vsaj nekoliko olajšuje neusmiljene pušice solnčnega božanstva . . .

Obrežje se vedno bolj in bolj napolnjuje. Med stalnimi gosti se giblje vse polno Čehov. Kakšna radost za češke krajanke kopati se v morju! . . .

Glej jih tam na obrežju! Nekateri lahkoživci, gologlavi in s ped visokimi ovratniki, s palčico, kakor slama tanko v orokovičeni desnici, stopajo po obrežju ob strani cvetočih devic, odevenih v zelena in sinje-modra krila. Divijo se današnjemu nenavadnemu navalu v kopališču. Jezik, ki ga govori tisočglava, v valovju se veseleča množica,

jim je tuj. „Ne sono Inglesi, ne sono Tedeschi, ma certamente sono Russi!“ (Niso ne Angleži, ne Nemci; gotovo so Rusi!) se čuje z nabrežja. Torej za Ruse so imeli Čehe tuji francoski in drugi gostje. Dobro!

Nas pa le zanima življenje na nabrežju: generalske vdove peljejo svoje svobodne hčerke na izprehod, nesrečni očetje šetajo kraj svojih boljših polovic in razvajenih hčerâ. Nesrečni oče! šele sedemnajsto pomlad je videla njegova edinorojena plavolaska, pa že poveljuje celi hiši in tako dolgo čmeri in nadleguje, dokler se ubogi „papa“ ne odloči za šest tednov morske kopelji in tri nova nabrežna krila.

Tukaj vidimo marljivega sotrudnika lista „La tribuna“, ki ima nalogo, da napolnjuje svoje pre-dale s kar mogoče obširnimi „cronique scandaleuse“; tam stopa financier s častno kolajno na prsih. V promenadi mrgole cele trume anglosaških blondink s svojimi istokrvnimi dolgovratimi sprem-ljevalci. Skratka, to je — boulevard Italije!

V koncertni dvorani prično udarjati Verdijeve kompozicije. Kakor elektrizovan se žuri mladi svet; očetje, vdove, strici in tete morajo biti seveda poleg. Melodija vliva novo življenje v to pestro vrvenje. Velikomeščan ljubi seveda morje, ker je moda; ali brez biljarda, koncerta, plesa, dinejev in gledališč ne more živeti. On ljubi Lido v toliko, v kolikor enači velemestu; v kolikor so tu kavarne, bufeti, promenade, časniki, lepi večeri,

valčki. Morje mu je prijeten dodatek, posebno ker manjša grozotno vročino: s tem je pa tudi vse povedano!

Samo nobene izpremembe v življenjskih navadah! Nobenega oproščenja od prisiljenega „chica“. Francoz in velikomeščan se rodi v fraku — on hoče tudi v fraku živeti in umreti!

Po sedmih zvečer je promenada na Lidu končana. Elegantni svet gre v svoje palače, da se pripravi za diner, to je: gospodje igrajo domino ali šah, pijo kupico limonade, dočim izpolnjujejo dame najvišjo nalogo svojega žitja: urejajo svojo toaleto. Redkokdaj namreč pride velikomeščanka k mizi v tisti obleki, katero je nosila na promenadi. Na nabrežju nosi svetlo krilo, pri mizi zopet nekoliko temnejše . . .

Oglejmo si zopet naše češke in druge kopa-joče se goste, ki že dobro uro uživajo dobroto morske vode. Po kopelji so se mnogi kakor krti zarili v pesek, tako da jim moli samo glava ven. S širokokrajnatimi slamniki so zavarovali glavo proti pekočim solnčnim žarkom. Drugi se zopet zabavajo s tem, da iščejo po tleh vsakovrstnih malih morskih živalic ter jih vlečejo na dan. Poleg kopališčne zgradbe love nekateri na trnku rake. Na nekem iz morja molečem drogu je visel napol nag ribič, naglo je zamahnil z roko ter se potopil v vodo, za pol minute se je zopet prikazal z morskimi datuli.

Močni, krepki ljudje so ti beneški ribiči, dasi se žive samo od morja. Najdeš tudi osemdesetletne, ki so še krepki kakor stoletna oljka. Tudi beneški „gondolieri“ so mi dosti simpatični ljudje, samo da niso tako denarja željni! Od rane mladosti je dečku voda njegov dom in krepkejši postanejo mornarji.

Na večer smo se vračali z nepozabnega otoka Lido. Zopet smo zasedli lične parobrodiče ter pluli nazaj v mesto.

„Kaj bi pač bilo,“ pravi neki Čeh prav pametno, „da bi Lidovi gostje, ki jih vleče mogočno morje in sinje nebo italijansko, nič drugega ne našli, kakor kopališče? Gotovo bi se dolgočasili in morje ter zrak bi gotovo ne imela zaželenega vspeha.“ Naš beneški „cicerone“ pa nam razloži, da so Benečani že pred petnajstimi leti ustanovili društvo „Società dei divertimenti“ (društvo zabav), ki skrbi za vprizoritev tekmovalnega plavanja, dirkanja, veslanja, letanja, petja, razsvetljenja i. t. d. To vse je dobiti na otoku Lido.

Zopet smo bili v našem hotelu „Sport“. Večerja smo. Čakala nas je še krona beneških užitkov: serenada ali večer v Benetkah. Bilo je ob devetih zvečer. Zopet smo se zbirali na slovanskem nabrežju. Preko poldrugi sto gondol nas je tu čakalo. Po šest in šest oseb smo stopali v gondole. Nastopila je noč. Gondole so napolnjene. Spredaj kot voditeljica je plula večja gondola, v

kateri je bilo kakih 20 oseb: beneški godci, pevci in pevkinja. Naše gondole so zavzele skoro vso širino Canala grande, čoln je bil tesno pri čolnu, človeku se je zdelo, da je na suhem ter nima vodne globine pod seboj. Gondoljeri so sklopili vse gondole. Zavzeti smo čakali sledečih dogodkov. Vse je molčalo kakor v grobu; samo gondola s pevci je bila z lampijoni razsvetljena, druge ne. Zdajci se pričnemo pomikati po Velikem kanalu. Vse je prisluškovalo: pevci na prvi gondoli so začeli ganljive južne melodije in goslarji so jih spremljali. Pevali so s tistim ognjem in patozom, ki je prirojen samo Italijanu. Njih melodijozne arije so proizvajala ona čista pevska grla, ki se porajajo le pod jasnim italijanskim nebom. Goslarji pa so izvabljali strunam tiste mehke varijante, ki nam tako rade privabijo solze v oči . . .

Počasi, kakor svesti si svečanostnega trenutka, smo pluli naprej proti „ponte del Rialto“. Gracijozno in drzovito stoji gondolier na ozkem kljunu gondole, ravno tako gracijozno in drzovito vlada veslo. Samo en korak in gondolier bi bil v vodi! Ali to se državljanu Neptunovega kraljestva ne dogodi! . . .

Kaj to? kaj to? ali gori?! Glej, mramornati domovi benečanskih patricijev odsevajo v bengaličnem svitu! Tajinstveni refleksi bengalične luči objemajo gondole, dokler se ne zamešajo med pluskajočim valovjem. Tako tiho in mirno je po širnem kanalu, kakor v sodni dvorani, kadar sodnik

čita sodbo Zdajpazdaj prekinjajo mimo žvižgajoči „vaporetti“ grobno tihoto, drugače vse tiho . . . Glej tam, zopet se je zasvetil stari beneški „palazzo“, nemi svedok zatonele slave; glej, kako krvavo-rdeče odseva, kakor bi hotel priklicati kri tistih sužnjev, ki jim jo je puščal njegov mogočni gospodar . . . Zdajci se svetloba izpremeni v rumeno, kot bi bila visoka palača, zgrajena iz samega čistega, cekinastega zlata. Tam na malem otoku sredi kanala spenja svojo vitko mramornato kupolo proti nebu „Maria del Salute“ (Zdrava Marija). Vsa cerkev je zasijala v bajnozelenem svitu, kot bi jo človek gledal globoko v jezeru v kraljestvu povodnega moža. Samo trenotek in luč se je izpremenila v modro . . .

Pevci nadaljujejo svoje milobne popevke. Kakšen užitek ušesu in očesu, srcu in duši!

Na ploskih strehah benečanskih domov, ob oknih in na nabrežju so gledali tisoči ta nenavadni prizor. Beneški dnevniki so že par dni poprej nakratko naznanili naš prihod; današnji večerni listi pa so v dolgih člankih razpravljali: „L'ariva dei Boemi!“ (Prihod Čehov). Od nabrežja sem so se začuli klici: „Evviva la Boemia!“ (Živela Češka!) zopet močneje in zopet slabije; tu je poenjalo, tam začenjalo.

Ne da se povedati, ali so prišli ti klici in pozdravi Italijanom od srca ali ne. Italijan je že po svoji južni naravi entuzijast in se v trenutku

navduši celo za neprijatelja, ako ga ta ume pripraviti v ekstazo. Čudno pa je vsekakor, da Italijani pozdravljajo Slovane, katerih pleme v avstrijskem Primorju tako zatirajo. Morda pa je to sad kelto-slovanske lige? Neverjetno! Mogoče pa tudi, da so se spomnili Benečani svojih sobratov v Tirolah, katere Nemci tako kruto zatirajo, ter so Čehe pozdravljali kot zajedne odpornike proti germanskemu nasilju? Možno pa tudi, da so to činili iz praktičnih razlogov, ker so Čehi pustili v Benetkah mnogo stotakov?! Kdo ve? Povedali nam tega niso.

Dospeli smo do Ponte del Rialto, zaradi ožine kanala pa nismo mogli skoz in smo se zopet vrnili. Veselja so poskakovala Čehom srca, ko so na sprednji gondoli peli (seveda z italijanskim besedilom) češko narodno:

Hřbitove, hřbitove zahrádko zelená,
do tebe padají nejdražší semená;
sázejí, sázejí, ale nevýcházejí,
snad je ty hrobaři hluboko sázejí. *)

Zopet smo se vozili mimo mogočne kupole „Maria del Salute“. Godci so za nekaj časa prestali. Neki gospod na eni izmed sprednjih gondol vstane ter s krepkim baritonom intonira „Hej

*) Prekrasna češka pesem, ki označa globoko mišljenje češkega naroda: Mirodvor, mirodvor, zelen ti vrt, po tebi sejejo najdražja semena; sejejo ali nevsklijó, najbrž jih grobarji pregloboko sadé.

Slovani“. To ste morali slišati Čehe: Kakor na mah zadoni skoro iz tisoč grl velebna pesem. Vsak je pel, kar mu je grlo dalo. To je odmevalo v ozkem kanalu med visokimi zidinih starih patricijskih domov! Po celem mestu je odmeval glas naše pesmi: gromko, krepko, milobno, a odločno se je razlegal po jadranskem morju Še z večjo navdušenostjo smo odpeli „Kde domov mûj?“ Cenjeni čitatelj si bo težko predstavljal, to se je dalo samo slišati in občutiti. Da je naše petje moralo veličastno odmevati, je umljivo, ako pomislimo, kako dobra resonančna tla so nam bile stare, večinoma prazne palače ob kanalu, zraven pa tiha, mirna noč. Na nebu pa je veslala tiha luna. Benečani so bili presenečeni. Tako veličastnega nastopa si od Slovanov niso nadejali. Gondolier, 70 leten Benečan, ki je krmaril našo gondolo, se je izrazil: „Bil je Umberto tu, bil je Viktor Emanuel tu, bil je Garibaldi, združitelj Italije, tu, ali kaj takega nisem ne videl, ne slišal. Kaj takega morejo samo „gli Slavi!“ (Slovani!) „Ma sono gentiluomini questi Boemi!“ (Ali so kavalirji ti Čehi!) je pristavil. Benečani gotovo ne bodo pozabili, kdaj so bili Čehi v Benetkah.

S kupole sv. Marka je bila enajsta ura. V mesto se nismo več povrnili, nego z gondolami naravnost na parnik. Ob polnoči smo imeli zopet odpluti iz Benetek. Na parniku je bilo zopet živahno vrvenje. „Kaj takega pa ne! Čul sem že o beneških večerih, ali da je to tako veličastno,

nisem si mislil. To je samo enkrat v življenju.“ Enaki govori so krožili, ko smo bili zopet na našem „Appolonu“. Nekako hitro smo se udomačili na njem in nič kaj nismo pogrešali suhe zemlje. Dva beneška mladeniča sta prišla na ladjo ter nam s kitaro in petjem kratila čas do odhoda.

Veličastno se zgrinja polnoč na neizmernost oceanovo. Mirno zasidrane ladje v pristanu s svojimi ogljeno-sevajočimi svetilkami zgledajo v mesečnem svitu kakor senčnati strahovi; bajka o letečem Holandcu se nam vzbuja v duši: čarobno trepeče odsev pozemskih in nebeških svetilk po ziblajočih vodah. Na obzorju se pričinja morje rdečkasto svetlikati, kakor sam tekoč baker . . .

Šumenje ob nabrežju je potihnilo. Udarja polnoč. Samotno stoji mogočna Maria del Salute na malem otoku; bengalične luči so ugasnile, obseva jo luna. Nobena noga ne stopa po njenih mramornatih stopnicah, noben glas ne budi odmeva v kanalih. Morje pljuska v dolgih, mirnih dihljajih. Ali Benetke še ne spe! Benečan prebdi pol noči. Tam v oddaljenih ulicah odmevajo hripavi glasovi ponočnih lahkoživcev. Z daleka prihaja nežno pevanje. Beneški „giovinetto“ (mladenič) peva pod oknom svoje „amorose“ (ljubljenke), vmes pa udarja na kitaro. Stara, a vedno nova pesem o ljubezni . . .

Zažili smo krasno, nepozabno beneško noč!

VI.

Vožnja v Pulj. — Zajutrak po raznih kavarnah. — Kulantnost c. kr. mornariškega poveljništva in prijazni mornariški častniki. — V avstrijskem mornariškem muzeju. — Spomini na Tegetthofa. — Plen iz kitajske vstaje. — Obed v 8 hotelih. — Vseobče zadovoljstvo. — Plzensko pivo. — Avstrijske smodke in podobno. — Ginljivo slovo od Pulja. — Odhod v Trst. — Krasno vreme vpliva na razpoloženje. — Za češko „Šolsko matico“. — Tri a tčicet . . . — Povratek v Trst.

Luna se je skrila za oblake, na celini se je bliskalo — moralo je deževati. Morje je bilo vzburkano in noč je postala temna. Zopet nisem dobil nobenega prostora za spavanje. Ob dveh po polnoči sem si izbral zopet kadilni salon, kamor sem pripeljal tudi prijatelja Jelínka, ki je bil istotako brez ležišča. Spala sva malo, ob petih sva bila zopet na nogah. Bilo je prekrasno jutro in morje se je popolnoma umirilo. Šla sva na krov, kjer je pihljala prijetna jutranja sapica. Na krovu so še spali. V raznih pozicijah, ne posebno estetičnih — prilagodivši se tesnim prostorom — so se bili trudni potniki prepustili Morfeju. Tupatam je pač že kdo bdel, hoteč se naužiti solnčnega vzhoda na morju, mestoma je tudi slonel kak zaljubljen parček, kateremu poetična noč in srčne težave niso dale spati.

Solnce je vzhajalo v polni krasoti. — Kdo še ni čul o solnčnem vzhodu na morju? Iz morja se rodi, v morje zatone. Ob sedmih zjutraj zagledamo istrsko obal. Parnik plove v smeri k

Pulju. Že se vozimo med malimi skalnatimi otoki, ki — na pogled brezpomembni — so same močne avstrijske trdnjave. Že smo v bližini ogromnih ladjedelnic in mirno zasidranih oklopnih. Po osemurni, brzi morski vožnji izstopimo v sredo 20. julija ob osmih zjutraj v avstrijskem Port-Arturju. Kmalu za nami je priplula tudi „Aurora“.

Puljski „ciceroni“ so nas že čakali; prva skrb pa je bila zajutrak. Po raznih kavarnah smo zavžili kavo in jajca, vendar nas je g. Šulc največ določil za kavarno „Spezzi“ pred arzenalom. Tu nas je že čakalo mnogo pomorskih častnikov in mornarjev, ki so nam naznanili, da se ob deveti uri prične ogledovanje vojnega arzenala. Pohvaliti moram kulantnost in prijaznost, ki so nam jo izkazovali vsi pomorščaki, častniki kot prostaki. Po 25 do 30 oseb so nas spuščali v arzenal, vsaki skupini pa je načeloval en častnik ali podčastnik in je bil prideljen eden ali dva mornarja. Seveda so se poprej pri g. Šulcu podrobno informirali, ako pripelje res same avstrijske državljanke, kajti bila je tu pred kratkim družba iz Nemčije, ki je pa niso pripustili k ogledovanju. Mnogi častniki-tehniki in pomorščaki so bili Čehi in tako je bilo ogledovanje tem prijetneje. Med našimi udeleženci je bilo par hudomušnežev, ki so si mislili, da si morajo vsako „nebodijotreba“ stvar ovekovečiti s svojim aparatom, a tem so preprijazni pomorščaki povedali, da avstrijskega mornariškega arzenala ne gre fotografirati —

morali so dotičniki svoje aparate pustiti lepo v garderobi. Prebrskali so mnogim še žepe, da ne bi kdo vtihotapil v arzenal morda kako bombo. Ti vojaški krogi so prepričani, da paznost ovira nesrečo, in dobro vedo, da tam, kjer je pazljivost, ni nesreče; kjer pa je nesreča, ni pazljivosti. Mornariški muzej je gotovo najzanimivejši. Tu so trofeje iz bitke pri Visu (dobro je pripomnil neki izletnik — bivši častnik, da je sedanje avstrijsko vojno brodovje v primeri z italijanskim jako slabo, in je vprašal častnika-vodnika, ako je že zavarovan za življenje), pleni iz kitajske vstaje, modeli raznih torpedov, razvitek cele avstrijske vojne mornarice i. t. d. Interesantne so na dvorišču stoječe jeklene plošče oklopnice, ki so nekatere po 40 *cm* debele. Ko smo si ogledali tudi ladjedelnice, smo šli na bojne ladje: „Kronprinz Rudolf“, „Marija Terezija“, „Habsburg“, „Aspern“, „Arpad“ i. t. d. Med tem se je približalo poldne.

Pulj je na videz veliko mesto; to činijo ladje, ladjedelnice i. t. d. Ali težko bi naštel 30.000 stanovnikov. Večjih hotelov kakor v Trstu, v Pulju ni. Zato ne bi bilo mogoče spraviti naših izletnikov v eden, dva ali tri hotele, nego g. Šulc je naročil za svoje varovance obed v osmih hotelih! S prijateljem g. J. sva bila v hotelu „Central“. Tu se je res moralo reči, da je bil obed po načinu „table d' hote“. Točilo se je izborno pristno in prav mrzlo plzensko pivo, in to ne predrago, po 64 vin. liter, da se težko dobi bolje na Češkem;

da so je Čehi kaj slastno in obilno zavžili, to se razume. O Istrijancu in Dalmatincu pa še slišati niso hoteli. V hotelu „Central“ nas je obedovalo kakih 200 oseb. Ko sem po obedu vprašal naše ljudi, kako so z obedom zadovoljni, kriknilo je vse: „Výborně! výborně!“ (izbornó!). Restavraciji pa so se pristrčno zahvaljevali, tako jih je zadovoljil.

Žal, da smo morali Pulj ostaviti tako brzo. Niti mesta si nismo mogli ogledati. Na 2. uro popoldne je bil določen odhod. Tako si nismo mogli ogledati niti slavne „arene“, no, ipak smo jo videli iz ladij prav od blizu, ker je tik morja. Akoravno nismo imeli v Pulju ne oficijelnega sprejema, ne slovesa, se je vendar nabralo na nabrežju na stotine puljskega občinstva: sami Čehi, Hrvatje in Slovenci. Koliko Čehov nosi v Pulju vojaško suknjo! Tem je srce plakalo, videč svoje rojake, ki so tako daleč proč od njih. Koliko je bilo Hrvatov in Slovencev, ki toliko severnih bratov še nikdar niso videli, in celo na domači zemlji. Tako ginljivega prizora še v življenju nisem videl! Uvidevši, da se bliža ura odhoda, začeli smo na obeh ladjah navdušeno popevati. Ko je dala naša ladja — „Aurora“ — je odšla že naprej — znamenje za odhod, so se začeli ginljivi prizori. Občinstvo na nabrežju je mahalo z robci, klobuki in rokami ter klicalo „Nazdar!“ in „Živio!“ mi pa smo nepremično stali na krovu ter v enomer peli. Kazali smo se

možate in krepkosrčne, na zunaj se nam je videlo, da nas slovo ne gane, dasi se je srce krčilo tuge; naša navidezna hladnost pa je občinstvo na nabrežju le še bolj prevzela. Mnogo gospej in rožnoličnih gospodičen sem videl plakati. In ko smo že bili daleč od nabrežja, vedno se je slišalo navdušeno klicanje v slovo, vedno še je mahalo sto in sto robcev. Iz oken vojašnice ob nabrežju, kjer so bili večinoma sami slovanski vojaki, smo slišali glasno pozdravljanje in opazovali mahanje z rutami. Dolgo smo še zrlj proti nabrežju, dokler nam ni izginilo popolnoma iz vidika. Nas je prevzela kmalu zopet dobra volja, a kako je bilo občinstvu, ki smo je ostavili? Gotovo se jih ni tako hitro polotila dobra volja. Saj večkrat opažamo v vsakdanjem življenju, da tisti, ki odhaja na potovanje in se poslavlja od dragih mu oseb, mnogo prej prenese tuge slovesa, kot oseba, ki jo ostavljamo. Popolnoma naravno, ako pomislimo, da se poslavljenec na vlaku ali na parobrodu kmalu zmoti; novi kraji, neznani predmeti, osebe in pogovori mu kmalu zmešajo ves mišljenski aparat in dobra volja se ga, dasi nerada, vendar počasi loteva. Vse drugače je z ostavljencem. Navadno se skrije v kak nedostopen kraj, se odtegne človeški družbi ter sam in zapuščen premišluje v samoti. Bol se mu stopnjuje in tuga večja . . .

Morje je bilo mirno, vreme krasno, samo strahovita vročina. Vozili smo se blizu celine, tako da smo zmirom gledali krasno Istro. Dobro

kosilo v Pulju in izborno plzensko pivo je kaj ugodno vplivalo na razpoloženje naše družbe. Vprašal sem na krovu razne sopotnike, ki so bili vendar na obedu v raznih izmed 8 hotelov, pa vsi so se izražali, da je bilo izborno, da so bili zadovoljni. To zadovoljstvo je bilo opazati na vseh, kajti na krovu so se sestavili pevski zbori in pelo se je vso pot do Trsta.

Na krovu sem se seznanil z nekim prav simpatičnim gospodom — fabrikantom, ki mi je ponudil smodko, vprašaje me, ali mi bo dišala. Takoj sem spoznal, da ni avstrijska smodka. Ljubljenemu soprogu — tovarnarju je kupila skrbna soproga v Benetkah cel zavoj smodk po nazoru, da je tuje blago vedno boljše kot domače. Ali prevarjena je bila. Italijanske smodke niso prav za nič in naj si bodo še tako drage. Tvorničar jih je razdelil med pomorščake in služinčad na ladji. Šaljiv kakor je bil, me vpraša, ako vem, katere tri stvari so najboljše na svetu. Ugibal sem ali zastonj. Nato on: „Avstrijska portorika, plzensko pivo in molčeča žena! To so tri najboljše stvari na svetu!“ Izvrstno!

Petje na krovu je za malo časa ponehalo. Potniki so bili skoro vsi tu zbrani in to ugodno priliko kaj spretno porabi hvaležni sin češke matere. Neki gospod stopi na stolico ter zavpije: „Pozor!“ izvleče iz žepa prazno polo papirja ter pravi: „Sedaj se bo nabiralo za našo „Šolsko matico!“ Čehi i na potu, ko se vendar rabi denar

— za vsak slučaj — niso pozabili svoje Šolske matice, ki je enaka naši Ciril-Metodovi družbi. In nabralo se je samo na naši ladji 380 kron!

Solnce se je nagibalo v zaton ter s svojimi poslednjimi žarki zlatilo krove tržaških palač, ko smo okoli pol osme ure zvečer zopet izstopili v tržaškem pristanu. Naše potovanje po morju je bilo končano. Tako smo se bili udomačili na ponosnem „Apolonu“, da nam je bilo težko slovo od njega in njegovega ljubeznjivega kapitana. Pa tudi kapitanu je bilo težko. Videlo se mu je, da ga ipak med valovjem morja ni opustilo nežno čutenje, da mu bije v junaških prsih verno hrvatsko srce. Svitla solza se mu je potočila po ogorelem dalmatinskem obrazu in mu močila osivelo brado, ko smo mu stiskali desnico v slovo.

Žal, da tudi danes nismo imeli prilike si po bližje ogledati Trst, ker odhod s posebnim vlakom iz Trsta je bil določen na deveto uro zvečer. Naši prošnji, da bi odhajal posebni vlak šele drugi dan zvečer ob tej uri, „kulantna“ južna železnica ni hotela ustreči, dasi smo brzojavili ravnateljstvu na Dunaj. Vozni listki pa so bili veljavni samo za posebni vlak. Kdor je torej ostal v Trstu, moral si je vožnjo Trst—Ljubljana doplačati. Pretežna večina naših izletnikov je odpotovala s posebnim vlakom.

Večerjali smo zopet po raznih tržaških blagovališčih, največ pa se nas je zbralo v hotelu „alla stazione“ pri južnem kolodvoru, kojega lastnik —

Jaklič — je vsaj po imenu Slovenec. Pridružilo se nam je več tržaških Hrvatov in Slovencev. Neki vpokojeni bančni uradnik — Hrvat — je kazal veliko zanimanje za severne brate in njih milodoneči jezik. Dasi sem mu vtepal v glavo, da se ima češki d', ě, t' mehko izgovarjati kakor bi bil naš slovenski dj, je, tj, ni revež ničesar pogodil. Kaj šele češki ř, ki ga nima nobeden drugi narod na svetu! Povedal sem mu paradigem za ř, ki kot takšno pač nima smisla, ali je zanimivo, ker je v vsaki besedi ř. Morda je komu cenjenih čitateljev znano: Tři a třicet křepělek přeletělo přes tři a třicet stříbrných střech!*) Ko smo mu pustili ponoviti imenovani izrek, se je revež trudil na vse načine, sikal: rš, šr in žr, rž in žrž, ali ni šlo pa ni šlo. Pravega ni zadel. Čehi pa so imeli nad ukaželjnim starcem veliko radost.

VII.

Zopet v Ljubljani. — Izlet na Bled — Potujčeni „biser iz raja“. — Razočarani Čehi. — Čehi najkulturnejši slovanski narod in njega značaj. — Razhod.

Ob devetih zvečer smo zapuščali Trst. Zopet nas je bil velikanski vlak, dva mogočna hlapona sta ga vlekla. Izza oblakov je priplavala luna in vprizarjala na morju uprav magične prikazni. Zdaj so bili prameni, ki jih je razlivala po morju, tanki kakor metlin držaj, zdaj so bili široki kakor

*) Triintrideset prepelic je preletelo čez triintrideset srebrnih streh.

mogočen plašč in valovje je igralo, kot bi bilo prekinjek posuto s samimi dragocenimi biseri. Sredi morja pa se ziblje osamljena ribiška barčica; široko so razpeta bela jadra. Nehoté sem se spomnil Magoličeve slike v „Slovanu“: „Noč na morju“. Le škoda, da je bilo teh prirodnih iluzij tako kmalu konec. Že smo zavili v znano zarezo pri Nabrežini in morje je izginilo. Ali za vedno? Kdo zna? Mimo znanih postaj smo sedaj drvili v temni noči in na postojnskem kolodvoru, kjer je bilo pred nekoliko dnevi tako živahno in veselo, je vse mrtvo in tiho. Samo uradnik opravlja svojo težko službo, ob izpremeni stoji čuvaj s svetilko... Ob poldveh ponoči, v četrtek 21. julija, smo bili zopet v Ljubljani. Ljubljana je spala. Mnoge ljubljanske hotele kot pri „avstrijskem carju“, „pri Štruklju“ in druge so Čehi kar zasedli, nekogi pa so šli v „Narodno kavarno“, kjer so ostali do jutra. Ob sedmih zjutraj je večina izletnikov odpotovala na Bled. Le malo jih je ostalo še v Ljubljani.

Hvalili so Čehi Bled, naš „biser iz raja“. Ali nekaj jih je neprijetno dirnilo: da se jim zdi na Bledu vse tako tuje, nemško... Mnogi so si predstavljali Bled popolnoma slovenski in bili kruto prevarani. Mnogi bi bili ostali teden ali dva na Bledu, ali nemški značaj Bleda jim ni ugajal in odšli so poprej, nego so nameravali. „Kje so slovenski napisi?“ so vpraševali. Le tuptam, kakor boječ pastorek, se je skrival kak slovenski

napis. Tužna nam majka! Na Bledu so se Čehi razpršili. Nekateri je odpotoval prej, drugi pozneje, kakor je komu ugajalo in mu dopuščal čas. Na svidenje v Zagrebu 1. 1906!

* * *

Videli smo na tem potovanju češko slovanoljubje in podvzetnost. Podvzetnost pravim, kajti kdaj so še Slovenci priredili potovanje, katerega bi se udeležilo tisoč oseb?

To potovanje pa se mora imenovati tudi vrlo praktično, ker udeležniki so imeli to ugodnost, da so po sistematično sestavljenem programu v kratki dobi si ogledali vse, za kar bi posamezniki potrebovali dva- do trikrat toliko časa in denarja. Cenjeni čitatelj naj preračuna vožnjo po vlaku Ljubljana—Trst, po parobrodu: Trst—Benetke—Pulj—Trst, povsod hrana v prvih hotelih po načinu table d' hote, prosta postelja na ladji, prost vstop v vse galerije in znamenite stavbe. Vse premnoge drage zabave v Benetkah: vse to skupaj izjemši vožnjo Praga—Ljubljana in nazaj je stalo samo 60 kron! Zahvala gre pogumnemu in nesebičnemu aranžerju g. Šulcu v Pragi!

Čehom se žalibog celo od slovanske strani mnogokrat očita, da taisto mesto, ki je zavzemajo židje med drugimi narodi, zavzemajo Čehi med Slovani. Neki prijatelj Hrvat mi je celo svoječasno rekel, da so mu Čehi najbolj antipatičen narod na svetu. Kar pridejo na Hrvatsko, začno

lečiti ljudi in živino, merijo zemljo in postavljajo tovarne. Uboga hrvatska raja pa s trebuhom za kruhom v Ameriko! Kakšna krivica! — Prst na usta, gospôda! Dejstva nam jasno govore, da nimamo ne Hrvati in ne Slovenci zadostnega naraščaja domače inteligence; posebno v zdravniških in tehniških slojih se to opaža. Na Češkem pa je hiperprodukcija inteligentnih slojev; saj je skoro v vsakem trgu kaka srednja šola, zato morajo svoje inteligentne sloje izvažati tja, kjer jih potrebujejo. Čeh, kot zaveden Slovan, pa bo tudi vedno rajši šel med svojce, kakor med tujce. Ali ni boljše, da ista mesta, ki zanje nimamo domačih sil, zasedajo Čehi, kakor pa da bi se pri nas šopirili Nemci, oziroma Mažari?! Čeh se nam le redkokdaj odtuji, nasprotno asimilira se sorodnemu plemenu in se posloveni, Nemec in Mažar bodeta pa delala vedno le v našo škodo. Da Čehe povsod lahko najdeš, to samo znači, kako plodni, kako podjetni so. Češke majke s petnajstero dece niso redke. Iz tega pa le sledi, kako zdrav in moralen narod so Čehi. Pri nemoralnih narodih ni plodnost doma. Pogledjmo samo Mažare, ki se od dne do dne decimirajo, po statistiki pa se, seveda na račun drugih narodov, od dne do dne množe. Pravi Mažari pa vendarle izginjajo kot listje jeseni. Dokler bodo Čehi nravni, bodo tudi plodni in dotlej se jim ni bati, da jih pohrusta germanski „lintver“. Mi Slovenci in Hrvati pa postrani gledamo Čehe, ki si med nami služijo svoj kruh ter

se jih branimo, nevede, da se branimo svojih velikih učiteljev. Tako slabo pojмимо slovansko vzajemnost, ki jo povzdigujemo le pri polnih čašah in pri banketih. Ako pa pride do realnosti, pa dajemo brce svojim poprej oboževanim bratom. Vzgojimo si svoje zdravnike, tehnike, lekarnarje i. t. d., in Čehi nas ne bodo izpodrivali; dotlej pa jim moramo biti le hvaležni na njih bratski podpori! Čehi so edini slovanski narod, ki vedo prenesti slovansko vzajemnost na realna tla, mi drugi Slovani pa se gledamo postrani, ako si eden pribori na bratski zemlji košček kruha, ki bi ga sicer pogoltnil grabežljivi Nemec ali nenasitni Mažar. Poznam zdravnika-Čeha na slovenski zemlji, ki ga kolegi in inteligentni sloji vedno pitajo „prokleti Pemc“, dasi je ljudomil človek in mojster v svoji stroki. Da je Nemec na njegovem mestu, lizali bi mu pete. Svoječasno je bilo po slovenskih vladikovinah veliko pomanjkanje svečenstva. Neki češki duhovnik na Slovenskem mi je pravil, kako vse drugače si je predstavljal razmere pri nas bratih, kako si je domišljjal bratsko vzajemnost in kako je bil razočaran. Neki njegov dekan mu je nekoč zabrusil v obraz, da se je priklatil k nam, da nima tu iskati ničesar, ter naj se pobere zopet, odkoder je prišel. Mož je bil vzor-duhovnik in rodoljub. To ga je bolelo, ostavil je svojo župo in šel v — samostan, mož, ki bi bil toliko dobrega lahko učinil med našim zapuščenim narodom. Mi žalibog uničujemo iste, ki bi nam mogli biti

v največjo korist. Pred leti je prišlo mnogo čeških abiturijentov v slovenske bogoslovnice. Mnogo teh mladeničev je naredilo na Češkem maturo z odliko, ali vendar jih niso sprejeli v domače bogoslovnice, ker so bile prenapolnjene. Z najčistejšimi nameni in polni navdušenja so prišli na Slovensko, da delujejo med bratskim narodom.

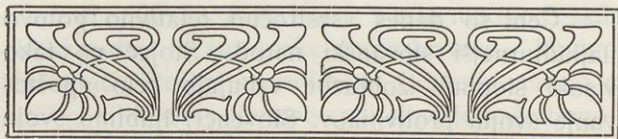
Ne rečem pa, da tisti Čehi, ki pridejo k nam ter živè pri nas v raznih službah, so baš cvet češkega naroda; ta ostane doma. Ali boljši so pa vendar, kakor Mažari ali Nemci!

Ker sem sam živel na Češkem, so mi razmere znane. Predbaciva se večkrat Čehom, da so egoisti. To očitaneje je nekoliko opravičeno. Čehi skozi stoletja osamljeni v boju proti Nemcem so spoznali resničnost reka: „aide toi et le ciel t' aidera“. (Pomozi si sam in nebo ti pomore.) Če si je kdo sam pomagal, so si pomagali Čehi. To, kar so, so postali z lastnimi močmi, nihče jih ni podpiral. Seveda se sedaj drugi Slovani skoro zavidno ozirajo nanje, češ, kdaj bomo mi tako daleč! Na Čehih se vzgledujmo in se ne zanašajmo na nikogar. Oni danes niso vezani na nikogar, sami se dvigajo, sami padajo. V naših težnjah nas podpirajo, dasi s pičlim dobičkom; ali ne zaslužijo našo hvaležnost?!

Čeh premeri ves svet, po vseh deželah na svetu ga najdemo. Ali ne znači to njegovo pogumnost, vstrajnost in zdravo žilavost, da se more preživljati v vseh klimatih!

Čehi so danes vsestročno relativno gotovo najkulturnejši slovanski narod. Stoječ na tako visoki stopinji izobrazbe vzbujaajo celo spoštovanje svojih protivnikov. Slovenci! ljubimo svoje brate, učimo se od njih, spoštujemo in posnemajmo jih!

Utisi iz Italije.

Spomini s pota.

I.

Odhod iz Prage. — Večerja v vlaku. — V Čeških Budjeovicah in v Klein-Reiflinku. — Na slovenski zemlji in v tužnem Korotanu. — V Trbižu. — Slovenci se pridružujejo! — Na meji v „obljubljeno deželo“. — Obed v Pontebi. — Divja vožnja v Videm. — Po benečanskih in furlanskih planjavah. — Mestre. — Ogromen most preko beneških lagun. — V Benetkah! Na otok Lido! „Grand Hotel Lido!“

Dne 19. aprila 1906 so priredili Čehi veliko skupno potovanje v Italijo: v Rim in v Neapelj. Imeli so poseben vlak, ki je vozil iz Prage. Potovanja se je udeležilo tudi nekoliko Slovencev, ki so pristopili v Trbižu. Nekoliko goriških Slovencev je pristopilo tudi v Vidmu. Vseh udeležnikov vsega potovanja nas je bilo okolo 300.

Za potovanje v Italijo je mesec april brezdvomno najugodnejša doba. V marcu vreme še ni stalno, v maju pa včasih v Italiji že neusmiljeno praži solnce. Mene je doletela na tem

potovanju sicer častna ali precej težka naloga: pripravljalni odbor me je namreč naprosil, da bi, ker živim med Čehi ter poznam njihovo govorico in običaje, posredoval med njimi in Slovenci.

Bil je zamračen aprilov dan, ko smo se dne 19. aprila popoldne zbirali na praškem Fran-Josipovem kolodvoru. Oživel smo kolodvor s svojim številom. In ker smo imeli vidne znake na prsih, smo vzbujali zanimanje drugih potovalcev. Kako mnogo oko se je pač zavidljivo paslo na naših prsih, kjer sta se blesteli besedi „Rim—Neapolj“, in marsikomu se je pač v srcu oglasila želja, da bi poletel z nami pod južno azurno solnce italijansko. Na peronu je čakal naš posebni vlak. Bili so lepi čisti in snažni vozovi, pripravljeni za nas rimske romarje. Točno ob 4. uri popoldne smo zapustili Prago. Vlak je hrapal in sopihal skozi Vinogradski predor. Kmalu smo bili v Nuslich, prijaznem praškem predmestju, in še predno smo se prav vdomačili v vlaku, že smo bili zunaj v svobodni naravi božji.

Ogledal sem si malo svoje sopotovalce! Dovolj znatno je bilo zastopano duhovništvo, za katero ima Rim svojo večno neodoljivo privlačnost. No, kar se tiče nas lajikov, smo zastopali kar najrazličnejše stanove od kmeta do dvornega svetnika. Tudi ženske družbe nismo pogrešali. Tudi mlajša ženska generacija je bila zastopana, tako da smo bili kar najzadovoljnejši v družabnem oziru. Vlak je sopihal preko valovitih in plodnih

čeških planjav, dokler se ni okolo 8. ure zvečer, zaustavil v Čeških Budějovicích. Večerjo so nam servirali že uro poprej in sicer v postaji Veselí-Mezimostí. Dragi čitatelj! Nikar si ne predstavljaš, da smo morda v omenjeni postaji večerjali v kolodvorski restavraciji. Iznajdljivost prirediteljev moram pohvaliti, ako omenjam, da je bil en voz vlaka odmerjen za — buffet. Od tu so nam izprevodniki med vožnjo raznesli jedila po vsem vlakcu. Siromaki so se pošteno naletali — kako nevarno je vendar spojenje med poedinimi vozovi! ali so se zato tudi pošteno odmerili s cekinastim gambri-novim sokom. Tako improvizirana večerja, dasi mrzla, je bila izborna: vsak eno steklenico piva, sira in vsakovrstne praške mesenine, ki jih praški prekajalci, „uzenaři“ zvani, umejo tako okusno prirejati!

V čeških Budějovicích je pristopilo nekoliko novih udeležencev. Po kratkem zastanku smo od-rinili dalje. Temna noč je zagrnila zemljo s svojim črnim plaščem, nebo je začelo polagoma rositi in čim dalje tem večje vodne množine je pošiljalo na snivajočo, v vesninem objetju prerajajočo se krajino. Hlapon je hrapal, hrčal in sikal, iz nje-govega širokega žrela so vstajale zvezdnate iskre razplinjajoče se daleko na okoli za drvečim vlakom. Iskre, žareče in goreče, a nocoj dobrodošle in mile gostašice v temni brezzvezdnati noči: nadomest-nice trepetajočih nebeških lučic. Stal sem zunaj na hodišču.

Izprva sem se radoval; kakor da sem na divjem letečem zmaju, ki neustrašeno in z bliskovo brzino reže nočne tmine. Ali polagoma so se mi začele povešati trepalnice in šel sem v kupej in kmalu sem bil v objetju Morfejevem.

Samo škoda, da le za par ur! Kajti v Klein-Reiflingu je bilo okolo polnoči, ko me je prebudila okorna roka kondukterjeva, nad katerim sem ne posebno uljudno zarenčal „po česku“. Ali bil je to nemški Michl in kaj čudno me je gledal. Ločitev od češke grude sem namreč — prespal v vlaku. V teh par urah smo prevozili vso Gornjo Avstrijo povprek in o polnoči, na razdelju med 19. in 20. aprilom, smo bili v Klein-Reiflingu. Tu so namreč vstopali novi udeleženci. Bili so to moravski Čehi, ki so se pripeljali preko Dunaja. Zakaj me je pravzaprav prebudil ta neotesanec — izprevodnik? Primanjkovalo je prostora, jaz pa sem zavzemal vso dolgo klop. Da niso bile dame, ne bil bi se umaknil; no, damam kljubovati v stvareh dvorljivosti je težak in nezahvalen posel, tembolj, ako si imamo biti sopotniki za čas vsega 14dnevnega potovanja. Odstopil sem mesto damam in spalo se je itak tudi sede.

Po kratkem prestanku smo drvili dalje. Drvili smo po res lepih z naravnimi krasotami bogato obdarjenih gorenještajerskih krajih, ali noč je bila temna, izza prepadov in skal je ječala burja, je razsajal vihar in je pljuskal dež. Ob zori smo bili v Sv. Mihelu, ki je važno križišče železnic.

Čuden slučaj! V Sv. Mihelu smo srečali poseben vlak. Kaj to? poseben vlak to še ni taka zanimivost! Ali ta posebni vlak je prihajal iz „obljubljene dežele“, iz Italije, kamor je bil namenjen naš. „No, to je prav lepo,“ mi porečeta vsega spoštovanja vredna „bralec“ in „bravec“, da italijanska gospoda prihaja v naše avstrijske pokrajine, posebno na Gornještajersko, kjer je zdrav in čist zrak, kjer šarmantna laška gospoda gotovo pusti lepo številce svetlih liric med gornještajerskimi Tevtoburgi, ki bodo tem laškim došlecem za leskeče lire — nasprotno inomoškim pobratimom — gladili rajše darežljive roke, nego pa trde butice. Gotovo! da privabimo izletnike in turiste v svoje kraje, zato se pehamo z deželami vseh avstrijskih kronovin. Zadnji čas se je celo — napredna Kranjska začela briniti za to dobičkanosno panogo narodnega gospodarstva. E, bogme! V Sv. Mihelu na Gorenjem Štajarskem smo. Čehi smo. Mi imamo poseben vlak, Lahi imajo poseben vlak. Mi v Italijo, oni iz Italije. Kakšni čudni nazori vendar to! Morda je imel vendar oni pesnik prav, ki je rekel, da svet je velikanska blaznica! Nas vleče tja v Italijo, oni utekajo s posebnim vlakom iz blažene Italije! No, saj imajo vendar tudi posebni vlak, kaka razlika je torej med nami? Naš posebni vlak gre na zabavo, recimo na romanje, njihov vlak pa gre — s trebuhom za kruhom! O mili čitatelj, kako razočaranje Tvoji stopajoči radovednosti! Bil je to

vlak; da vlak; poseben vlak, ki pa je imel z našim vlakom samo to skupno, da je bil poseben; ker drugače je bil napolnjen samih, sa— a—mih po—po - len—tarjev!

Na gimnaziji mi nikakor ni šlo v glavo, ko smo nekoč čitali prislovico „Duo cum faciunt idem, non est idem“. To je vendar nesmisel, sem mislil takrat. Če dva delata isto, ni to isto! Kako je to možno? Danes sem se prepričal o tem. Torej naš posebni vlak gre sedaj v Italijo. Mi gremo tja, da pomolimo v raznih svetiščih, da vidimo razne kraje in običaje, da se odpočijemo v večnem Rimu, da vidimo sadove dvetisočletne kulture in končno: da uzremo Neapolj in da potem, ako je treba — umrjemo! (Vedi Napoli e poi mori!) Torej vse to so stvari, ki jim je denar postament, zabave steber in prazne mošnje kapital. Med našimi in laškimi mošnjami je samo mala različica: ona, ki jo matematik nazivlja z minus in plus. Samo to je šment, da je ta plus v laških mošnjah. Ko prihajamo mi v Italijo, je plus v laškem žepu, ko pa prihajo laški polentarji k nam v goste, jemljejo zopet oni plus in mi minus. Torej vidite, Latinec ima vendar prav! Delali smo isto! Oni so imeli svoj posebni vlak, mi imamo posebni vlak! In vendar: Kaka razlika med našim in njihovim dejanjem in nehanjem!

O ti sancta simplicitas! naše najmodrejše, preplemenite avstrijske birokracije! Vsaka vlada

se rada malo pošali s svojimi davkoplačevalci, ali ta je pa predebela! Na tisoče, jatoma prihajajo polentarji spomladi v naše avstrijske pokrajine in jatoma odhajajo pozimi s polnimi mošnjami avstrijskega denarja. Iz Slovenije, z Dolenjskega in iz drugih krajev pa leto za letom roma Slovenec s trebuchom za kruhom v — Ameriko! Pravijo, da se doma ne da živeti in hajd preko velike luže. Pa ti prihaja tak-le neizkušen Dolenjec na ljubljanski kolodvor, ali policaj ga ne vprašuje, ali ima kruha doma, ampak, ali je že — odslužil v vojakihi?! In ako ne — 14 dni zavora! Potem pa se na široko odpirajo duri dunajskega parlamenta in vlada stavlja predloge glede ureditve in omejevanja — izseljevanja. Domačinu dajte prednost na delu, njemu kruha in ne bo Vam treba urejevati izseljeniškega vprašanja! Stvar me tako malce spominja na rusko dumo, ki se z vsemi kriplji ne more spraviti preko agrarnega vprašanja. Kmetje stradajo, nimajo zemlje, nimajo žita! Seveda nimajo žita, ko se vse žito izvažja iz Odese v tuje dežele!

Povrnimo se zopet k našemu posebnemu vlaku in peljimo se dalje od Sv. Mihela. Mislil sem, da nam zora vzbudi tudi rumeno solnce. Ali zastonj! Šele v Italiji se nam je zbistnilo nebo. Okoli sedme jutranje ure smo bili v Glinski vesi, ki so nam jo Nemci prekrstili v Glandorf. Ob spominih na nesrečnega „mutca osojskega“ smo občudovali osojsko jezero in kmalu nas je vlak

zapeljal pod mogočno obočno stavbo beljaškega kolodvora. Za par minut smo nadaljevali vožnjo v Trbiž. Deževalo je kakor da je božanstveni Pluvij otvoril vse zatvornice svojih vodenih zakladnic. V Trbižu smo zazrli radostne obraze slovenskih udeležnikov. Zaslužni pisatelj Šmid je navdušeno pozdravil slovenske udeležence. Kako so se pač Čehi in Slovenci dorazumevali medsebojno? Izprva je res šla precej trda, mnogi so si pomagali z latinščino in nemščino, ali v obrambo sorodnosti in razumljivosti slovanskih jezikov moram pribiti in objektivno potrditi, da tekom par dni, komaj da smo prišli v Rim, so se Slovenci in Čehi tako izborna jezikovno sporazumevali, da so občevali vsak v svoji materinščini brez uporabe „samorešilne nemščine“. In koliko so pridobili Čehi in Slovenci na medsebojni izrazitosti. Še sedaj se spominjam, s kako slastjo so Čehi, ko smo se vračali iz Rima, izgovarjali vsakovrstne slovenske izraze, pozdrave i. t. d. Takšno zajedno potovanje raznih Slovanov ima za nas globok kulturni pomen. Ako se Čehi in Slovenci podpiramo ob težkih političnih bojih, zakaj bi ne potovali skupaj, zakaj bi se ne spoznavali na potovanju, zakaj bi se ne radovali skupno; saj nam nudi potovanje vendar toliko radostnih in nepozabnih trenutkov. Takšna skupna potovanja raznih slovanskih plemen bi se imela postaviti na vspeh slovanske vzajemnosti! Caveant, consules!

Ob 11. uri smo bili v Pontaflju, na tej poslednji postaji v območju črno-žoltih mejnikov. Dolgo smo čakali tu in na vprašanje nam je konduktar odgovoril: „Der verfluchte Italiener laßt uns nicht hinein!“ Konečno nas je dovel vlak preko male rečice Bele in bili smo v Pontebi, blaženi Italiji. Ni ti potreba ni etnološkega, ni folklorističnega daru, da razsodiš razliko med avstrijskim Pontafljem in laško Pontebo. Treba ti samo tistega kritičnega daru, ki razlikuje nesnago od čistote. Pontafel še lep čist, snažen tržič na ponemčenem Koroškem, Ponteba zamazana, hiše zanemarjene, otroci raztrgani in zapuščeni. In tip! in jezik! Kakor da si odsekal: tu laško, tu nemško. Povdarjam, da za etnografa in folklorista mora biti ravno ta točka izredno zanimiva. Spominjam se, da je ta okolnost vzbujala že mojo pozornost, ko sem pred petimi leti ravno na tem mestu prvokrat stopil na tla italijanskega kraljestva. Takrat sem šel peš in v roki sem nosil potno torbico. Spominjam se, da mi laški financar ni hotel pregledati torbice, marveč je z rdečo kredo potegnil križ in zagodrnjal: „va via!“ Da je znal, da v malem skrivnem kotu torbice mirno počivajo aromatične avstrijske portorike, drugače bi se bila pogledala.

Ko sem bil prvič v Pontebi, je bil kolodvor prav siromašna lesena stavba. Na nje mestu stoji sedaj lep nov kolodvor. Carinsko revizijo smo imeli na pontebskem kolodvoru. Da ni mogla

biti stroga, je umevno, ako se pomisli, da nas je bilo 300 oseb in da smo imeli samo tričetrt ure časa za revizijo in obed. Italijanski carinski zakon dovoljuje samo šest carine prostih smodk. Kdor jih ima več, mora plačati carino; in še kako visoko. Za en kilogram tobaka, ako ga prineseš iz Avstrije, moraš plačati na italijanski meji 20 lir carine. Zdaj pa računajmo! Recimo, da 200 portorik tvori kilogram, kar stoji 14 kron; za to pa bi bilo 20 lir, torej več nego še enkrat toliko, kolikor so cigare vredne! Kalabreži so kaj goreči ljubitelji dolgih nožev in bodal, to mi gotovo pritrdi tržaški čitatelji „Edinosti“. Italijani smejo z orožjem prihajati v Avstrijo, mi ne tako. Na pontebškem kolodvoru so carinarji zasledili pri nekem našem potniku samokres. Moral ga je pustiti tam. Inozemcem je v Italiji pod kaznijo ječe prepovedano nositi kakršnokoli orožje! Dovoljenje daje edino le ministrstvo! Prepovedano je vsakršno tajno orožje, takozvane „armi insidiose“, h kateremu se prišteva tudi nož, ki ima nepremakljivo rezilo.

V kolodvorski restavraciji je bil pripravljen obed. A propos! obed to sicer ni bil, ali nekaj za jesti vendar. Razen čiste juhe ničesar toplega. Vsakdo je dobil zavitek, v tem nekaj mrzle pečenke, svinjine, sira, kruha in steklenico vina. Steklenico, kaj lične oblike, z ločjem ovito, kakršne so v navadi po vsej Italiji, smo si vzeli seboj v vlak. Godrnjali smo nad takšnim obedom, restavrater

pa si je lahko veselo mel roke, kajti za vsako osebo si je dal od pripravljalnega odbora plačati 2.40 lir za obed. Medtem se je začelo na peronu glasiti „partenza!“ „partenza!“ in je vmes vdarjal zvon. V Italiji imajo namreč še na kolodvorih zvonce, kakor smo jih imeli nekdam tudi v Avstriji. Sedali smo na italijanski vlak. Bože moj, kakor slaničke so nas nabasali. Dasi se je gosp. Šulc iz Prage, vodja našega potovanja, pogodil z italijanskimi železnicami, da se bomo vsi vozili v II. razredu, je ta II. razred bil mnogo revnejši, nego v Avstriji III. Vrata povsodi odspredaj, kar je tako nevarno za sedeče ob oknu. Mislite li, da je na italijanskih železnicah I. razred boljši? Kaj še! Tu so sedeži pogrnjeni s srebrnopepelnatim suknom, v II. razredu pa z usnjem, ki je ob sedenju mnogo hladneje od sukna.

Opoldne smo odrinili iz Pontebe. Razsrjeni Pluvij se je izsolzil do dobra in Karnijske planine so začele odsevati v čistem solnčnem zlatu. Železniška proga Ponteba—Videm je ena najzanimivejših prog v vsem alpskem ozemlju. Železna cesta je speljana po ozki, divji dolini reke Bele, neprestana veriga je to predorov, mostov in viaduktov. Drvili smo s strašansko naglico; zaprvo smo imeli precej zamude in proga je šla vedno navzdol. Vso črto Ponteba—Videm sem pred par leti prepotoval peš; zato se omejam tu le na važnejša mesta kakor na primer Chiusa forte, prva večja postaja od Pontebe. Beneški Slovenci kaj

često prihajajo sem. Pri postaji Venzona nas pozdravlja bobneče valovje reke Tagliamento. Za kratko smo v Gemoni, ki je večje mesto kakih 15.000 stanovnikov. Kdor je videl Gemono kdaj iz vlaka, gotovo je ni pozabil. S severa dohajajočemu je staroslavna Gemonia prva pričnica južne narave in južnega življenja. Mesto se vpenja ob krasnih vinskih gorah, ima umetniško zanimivo stolnico in v glavnem altarju frančiškanske cerkve počiva v srebrni krsti truplo sv. Antona Padovanskega. Ko sem bil v Gemoni pred štirimi leti, pomolil sem tudi jaz ob grobu svetnikovem. Pozneje sem nekoč čital v novinah, da je bil njegov grob od požarja uničen. Prepričan o tem seveda nisem. Spominjajoč se tega prekrasnega mesteca, ne morem si kaj, da ne bi čitatelju omenil glasovitega slikarja Giacomo Brollo. Brollo so bili starodavna patricijska rodbina v Gemoni, ki pa je začetkom 19. stoletja skoro popolnoma osiromašila. Iz te rodbine se je rodil Giacomo Brollo, precej znamenit slikar. Kdor pozna slikarije po cerkvah lavantinske, krške in deloma tudi ljubljanske škofije, mu ime Brollo ni neznano. Moj rajni oče je bil podobar in kipar in ozaljšal je mnogo cerkev širom slovenske domačije s svojimi izdelki in dolga leta in leta je služil cerkveni umetnosti zaeno s slikarjem Brollo. Za mojega detinstva je bil Brollo že postaren mož, vendar je še kaj rad prihajal v slovenske kraje, kjer je zaslužil toliko, da si je pripomogel do precejšnjega

imetja. Ko sem pred par leti potoval skozi Gemono, sem ga obiskal in bil sem par dni v njegovi gostoljubni hiši. Ali njegova leta so se takrat že nagibala h koncu in bogve, ali je še med živimi?

Moje misli so se izprehajale še po vinorodni okolici gemonski ko me je prebudilo iz sna vrvenje na videmski postaji. Dasi šteje mesto okoli 30.000 prebivalcev in hrani marsikatero zgodovinsko zanimivost, spominjam se ga na kratko, ker naša zaustavka tu je bila kratka, trajala je samo par minut. Na kolodvoru se nam je pridružilo par goriških Slovencev, ki jih je privedel neumorni buditelj beneških Slovencev in zaslužni slovenski pisatelj: Kdo ne pozna njegovih milobnih popevčic, ki jih je izdal pri Gabrščku pod imenom „Zamejski“? On je profesor v videmskem nadškofijskem semenišču ter edini slovenski poslanec v videmskem deželnem zboru. Obiskal sem ga pred par leti, ko sem bil prvič v Vidmu, zato se bom tudi obširneje pečal z Vidmom v dotičnih potopisnih črticah.

Po solncu dež in po dežju solnce! to je staro pravilo majke narave. In danes se je uresničilo v polni meri. Čimbolj smo se zaglabljali v lombardske planjave, tembolj so nas ogrevale neizprosne pušice solnčnega božanstva in tembolj se je kazala narava v svatovskem krilu zmagajoče vigredi. Kraji od Vidma do Benetk, ki smo jih prevozili, so bajno vplivali na nas s svojo nebeško

lepoto. Ne pravim, da so ti kraji uprav izredno lepi, ali kadar nežno popje rastlinstva kipi v prerazkošnem objetju prvih slajapolnih poljubov zmagujoče vigredi, ko solnčna obla žari in zlati vsak pocestni kamenček prvič po ledeno-smrtno zimskih mrazih: takrat se izpreminja tudi najpustejši kraj v rajsko zagrado. Moj neizpremenjeni nazor, ki sem ga pridobil na premnogih potovanjih je, da pri obiskovanju krajev ima vremenska razpoloženost premnogo vpliva na do-
vzetnost človeške duše. Tak slučaj se mi je dogodil v Solnogradu. Solnograd, ki se ponosno naziva „nemški Rim“, je vendar zanimivo mesto prvega reda. Ali jaz sem prispel tja nedeljskega večera ob dežju in viharju in prekrasni Solnograd dozdeval se mi je pustejši od naših kraških goličav. Ko pa sem po dobro prespani noči — vihar je v noči potihnil in solnce je nastopilo izza obzorja svojo zmagoslavno pot — vstal in stopal na kapucinski grič, je Solnograd stal pred mano v okrožju temnozelenih gorskih grebenov kakor rubini, perle in kristali, položeni v dragoceno zelenkasto škatuljo.

Prevozili smo Pessariano im Campoformio. Poslednje mesto poznamo v zgodovini, l. 1797 je bil tu sklenjen mir med Avstrijo in Francijo, ki je pomenjal konec za beneško ljudovlado. Pordenone je rodišče slavnega slikarja Giov. Ant. de Sacchis da Pordenone (1483—1539). Pri Conegliano smo se približali tirolski meji, potem

smo drvili v naglici proti Trevisu. Krasen, vznešen prerazkošen je pogled na to mesto. Aleje murb in senčnati perivoji obdajajo njega staroslavni grad.

Sedaj smo v lombardskih planjavah. Krajina je na prvi videz tako urodna in plodovita. In vendar je narod ubog in siromašen. Tu nastaja stroga alternativa: ali je zemlja izcrpljena, da noče roditi, ali pa je izcrpljen narod, ki je noče obdelovati?

Solnce je zapadlo za visokimi vrhovi južno-tirolskih gorâ, ko smo prevozili križišče Mestre in po dolgem kamenitem mostu preko lagun zavili v Benetke. Voda je tu plitva in oživlja jo množica mladine in ribičev, ki love ribe in „frutta del mare“. V Benetkah smo! Pred kolodvorom nas je pričakovala tolpa beneških težakov, ki se je kar trgala za naše kovčege, no, mi smo bili toliko pametni, da smo jih naravnost zanesli na „beneški tramway“ — tako se imenujejo parniki, ki krožijo med kolodvorom in otokom Lido — ter zavzeli svoje prostore na pripravljenih parnikih.

Po „Canal grande“ smo pluli na otok „Lido“. Na našem parniku se je utaborilo par beneških „giovinettov“, ki so v srca pretresujoči nemščini ponujali svoje beneške razglednice. Vsi smo se utaborili na otoku Lido. Zavzeli smo ves „Grand Hotel Lido“, ostali pa so bili nastanjeni po drugih gostilnah na otoku. Tudi jaz sem na srečo dobil mesto v „Grand Hotelu“. Odloživši prtljago v

svoji sobi, ki je bila prekrasna, sem šel v salon. Bili smo lačni in mislili smo, da bo saj dobra večerja v izborni nagrado za slabi obed v Pontebi. Res, lakajev je letalo okolo nas kakor komarjev, krožnikov je bilo nešteto, tudi jed je bila dobra, fino ali — malo, pičlo. No, vendar smo se po bridki izkušnji v Pontebi kjer je bil obed izpod kritike, saj nekoliko zadovoljili. Dobro vino je razgrelo vina nenavajene Čehe in ob splošni zadovoljnosti smo ustanovili spored za prihodnji dan. Po večerji smo poleteli s parnikom v mesto, da vidimo beneški korso. Zabredli smo tudi v postranske ulice, kjer v izložbenih oknih odsevajo bogate zlatnine — medel odsev nekdanje beneške slave in bogastva.

II.

V „chiesa dei frari“. — V Markovi cerkvi. — V doževi palači. — V prodajalnici steklenih izdelkov. — Obed na otoku Lido. — Izlet s parnikom na otok Murano. — Na beneškem „Campo Santo“. — San Michele. — Izlet na prosto morje. — Povratek na otok Lido.

Tam na daljnem vzhodu, izza sinjih planot širširne Adrije, se je porodilo krasno pomladansko jutro. V lahнем jutranjem vetriču so se zibale ribiške barke, ko smo odpluli z otoka v mesto. Pri grimanski palači na Canal grande smo se vstavili, da obiščemo bližnjo „Chiesa dei Frari“. To je hiša božja, izvedena v pristnem gotiškem slogu, prebogata spomenikov slavnih mojstrov:

mavzolej vseh glasovitih Benečanov. Nesmrtni mojster čopiča in palette, Tiziano, spi tu svoj večni sen. Kdo bi ne stal prevzet ob spomeniku Canove? Dunajska avguštinska cerkev poseduje veren posnetek tega mojstrskega dela. V frančiškanskem samostanu smo si v naglici ogledali stari beneški državni arhiv, eden najznamenitejših na vsem svetu, potem pa smo pohiteli na Markov trg, da si še dopoldne ogledamo beneško prvostolnica in doževo palačo.

Najvernejši utis beneške veličine nam podaja Markov trg, ki mu je težko najti primera v deželi lepih umetnosti. 175 m je dolg in pokrit s trahitovimi in mramornastimi ploščami, od treh strani je obdan od kraljeve in prokuracijske palače, ob vzhodu pa se vzdigujeta sv. Marka stolnica in doževa palača. Markov trg je središče vsega beneškega življenja; sem prihaja ob poletnih večerih, po solnčnem zapadu, prebivalstvo mesta, tu sprova beneška elita svoj korso.

Sv. Marko, beneški patron, čegar telesne ostanke so beneški meščani l. 829 iz Aleksandrije prenesli tu sem, ima nevenljivo ime v stolnici, zgrajeni njemu na čast. Cerkev, zidana v bizarnem bizantinskem slogu, je oni prekrasni biser Benetk, brez katerega si ne moremo predstavljati kraljice Adrije.

Pred Markovo cerkvijo so nas že čakali beneški „ciceroni“, ki so nas imeli spremiti v doževo palačo. Kar trli so se za nas in ostro prepirali

med sabo, ker jih je bilo nekoliko tudi, ki niso bili pravi „guide autorizzati“. Po večjih italijanskih mestih je namreč mnogo ljudi, ki žive ob samem ciceronstvu. Benetke, Rim, Neapolj i. t. d. imajo takih ljudi cele legije. Laška vlada smatra ciceronstvo kakor poseben stan, kakor obrt in „guide autorizzati“ morajo plačevati celo davek od svoje obrti. Ipak mislim, da je še večje število neavtoriziranih ciceronov; in ako so prišli poslednji v dotiko z avtorizovanimi, se ne gledajo posebno prijazno. Tak slučaj smo videli pred Markovo cerkvijo.

V Rimu obstoja celo šola za cicerone, kjer se isti uče raznih jezikov ter rimske zgodovine. Včasih napravlja tak avtoriziran ciceron kaj dober utis. Mnogi njih so izborni interpreti ter dobro vplivajo s svojim salonskim vedenjem in gentelmanskim nastopom. No, vzlic temu je ciceronski stan v Italiji vrlo kompromitiran, to pa vsled tega, ker se temu stanu posvečajo razne izgubljene eksistence, ob katerih spremstvu mora tujec posebno paziti na svoj žep.

Kar se tiče doževe palače, priznavam da je spremstvo cicerona skoro neobhodno potrebno, pa bi bilo tudi, da obiskovalec še tako dobro pozna beneško zgodovino. V doževi palači se ne more zlahka orijentirati in znamenite slikarije si bo le stežka pojasnjeval sam.

Mogočen je vtis te prekrasne mramorove palače, ki so jej bili temelji položeni baje že

l. 814! Kakor sokolovo gnezdo, nad dvema rdečima mramornatima stebroma stoji loggia. Izpod njene strešice so tolikrat ob grobni tišini tja preko glav drhtajoče množice donele besede prokletstva, in smrtne obsodbe tistih, ki so se pregrešili zoper doževo veličanstvo. Na mestu, kjer so grmele usodne besede ortela, kjer so švigale maščujoče oči beneških sodnikov, se je naselil ponižen rod globov, ki v znamenju ljubezni in krotkosti izvršuje one prelepe čednosti, do katerih se mogočni beneški glasitelji osvete niso mogli povspeti!

Preko ogromnega dvorišča stopamo čez Scala dei Giganti — stopnice velikanov — do prvega nadstropja. Markantno in ostro je tu zaznačena moč in veličanstvo Adrijske kraljice. Dve kolosalni sohi, Mars in Neptun, predstavljata beneško moč na suhem in na vodi.

Notranjščina doževe palače je sijajen spomenik beneške umetnosti, s katero so Jac. Tintoretto, Paolo Veronese in Palma Giovanni povelicali čine republike. V stebrični dvorani so sohe beneških učenjakov, umetnikov in dožev. Stopamo čez „scala d' oro“ (zlate stopnjice). Nekoč so jih smele prestopiti samo noge njih, ki so bili kakor „nobili“ vpisani v „zlati knjigo“. Oh, kako stražno in okrutno so obračunali časi! Danes je italijanska država, kakor lastnica te palače, radostna in vesela, da mi tujci za borno liro brusimo svoje čevlje po teh „zlatih stopnjicah“!

Kako pravi Goethe nekje: „Es wandelt niemand ungestraft unter Palmen.“

Prelestne so saborske dvorane beneške ljudo-vlade. Predaleko bi vedlo, da bi omenjal vseh umetniških umotvorov očarujočih dvoran; za moj okus je pač najkrasnejša dekoracija stropa v „sala del collegio“, ki predstavlja skupine: Neptun in Mars, vira in Venezia, obvladajoča zemeljsko kroglo. Vsi so od P. Veronese. V „sala del maggior consiglio“ je največja slika na vsem svetu, Tintoretтов paradiž, na kateri je baje glav, ko-likor v letu dni.

Ne morem si kaj, da ne bi omenil zabavne dogodbičice, ki se je pripetila v doževi palači. Imeli smo dvoje beneških ciceronov; ali nobeden njih ni umel češki. Med našimi izletniki pa jih je bilo nekoliko, ki niso znali nemški, v katerem jeziku je začel cicerone razjasnjevati. Kmalu so se oglasili ogorčeni klici, zahtevali češko objas-njevanje. „Ako poznate naš denar, morate po-znati tudi naš jezik!“ „Ne umemo nemški! Proč z nemščino! Češko razlaganje!“ — Ali ravno tako gosti so bili klici: „Ne izgublajmo časa!“ „Saj, vsakdo ume nemški! Naj se nadaljuje v nemški razlagi!“ Konfuzija je bila gotova. Druzega izhoda iz te zmešnjave ni bilo, nego da smo se razdelili v dve skupini: ena, ki je bila zadovoljna z nemško razlago ciceronov, in druga, ki je zahtevala češko razlago; z drugo skupino je šlo seveda počasneje:

cicerone je govoril nemški in neki gospod je razlagal to skupini v češčini.

Proti poldnevu smo si ogledali še nekatere prodajalnice stekla na Markovem trgu. Beneška stekleninska obrt, ki je slovela že v starih dobah, je bila utemeljena od bizantinskih steklarjev. Že l. 1289 pa so zaradi nevarnosti ognja premestili steklarne iz mesta na otok Murano. Najbolj so se beneški stekleni izdelki razcveteli v 15. in 16. stoletju. V 18. stoletju so beneške steklarne popolnoma propadle, v poslednjih 50 letih pa je ta obrt zopet oživela.

Opoldne smo poleteli s parnikom zopet v naša stanovališča na otok Lido. Popoldne smo odpluli s parnikom na otok Murano. Pust je pravzaprav ta lagunski otok in poln je steklarskih tovarn. Eno od teh smo si ogledali: prelestne so tenke, fantastično izvedene, živobarvne čaše, posode, cvetice, lestenci i. t. d. Tudi zrcala, in celo mozaik se izdelujejo tu. Vendar se naši češki gostje niso mnogo zanimali za te steklarne in mnogi so trdili celo, da so češke steklarne, kakor na primer ona grofa Harracha, mnogo zanimivejše.

Blizu Murana je beneški mirodvor, nazivan „S. Michele“. Tudi groblje je na otoku, kjer je samostan. Pokopališča v Italiji, posebno v večjih mestih, spadajo med prve mestne zanimivosti. Isto se sme trditi tudi o beneškem pokopališču, kjer se nad domovanjem mrtvih raztezajo krasni gaji cipres in v njih senci se blesti marsikateri kameniti

umotvor, čegar ustvaritelj je v teku časa že sam postal prebivalec tega velikega domovanja zamrlih beneških generacij.

Mnogo je bilo naših izletnikov, ki še nikdar niso zrlí vekovečnih morskih planjav. Na večer, ko smo se vračali s pokopališča, smo poleteli na široko morje. Nad Poseidonovim kraljestvom se je razgrinjala veličastna tihota in mirina. Plavajoči solnčni odsevi so se izgubljali z morskimi valovčki. To je mir, svet in tajinstven, nad gladinami vekovečnih vodenih planjav!

Sveže brsteče gajevje Lida je ob zadnjih solčnih večernih poljubih božal baržunasti zefir, ko smo se vračali z izleta na široko morje. Še eno noč na otočju med valovi Adrije in jutri brzo na noge, ker jutrišnji dan velja potovanju — v Loretto!

III.

V Padovo! — Straža ob vlaku. — V baziliki sv. Antona. — V botaničnem vrtu. — Goethejeva palma. — Hipodrom. — Cerkev sv. Giustine. — Observatorij. — Stolnica. — Loggia. Palazzo dela ragione. Univerza. — V trattoria Fanti. Odhod. — Po lombardskih planjavah. — Rovigo. Ferrara. Ravenna. Rimini. — 100 km vožnje tik Adrije. — Ancona. — Prihod v pozni noči v Loretto. — Biči karabinerjev. — Konečno na cilju. — Zmešnjave in težave prve loretanske noči. —
Ves dan v Loretu.

Bilo je v nedeljo jutro, ko smo se ločili od prelepega lagunskega dragulja — Lida. Deževalo je kakor za stavo. Beneški „vaporetti“ so nas

popeljali na kolodvor, kjer nas je čakal naš posebni vlak. Ob 7. uri smo odrinili iz Benetk. Krajina med Benetkami in Padovo je plodovita ravnina, ki neizmerno milobno vpliva na opazovalca. Ravnina, na katere smaragdovem kobercu se kakor na dragocenostni tableti razprostira Padova, si podaja roko z lombardskimi planotami. Murve, ki se ob njih nizkih deblih zvija vinska trta, se menjavajo pred našimi očmi z dolgimi ogoni in njivami turšice; koruzišče ima vsak lombardski kontadin; saj je to poleg vina njegov glavni pridelek, ki ga ohranja in živi. Kadar kmetu ni obrodila koruza, mu je ravnotako kakor kadar našim Haložanom toča pobije. Proga iz Mestre v Padovo je ravna kakor merilo in po njej frči vlak z vso naglico. Že zremo z daleka kupole sv. Antona in zvonike premnogih padovanskih božjih hramov; in priznavam, da je ta starobela, slavnoslavna Padova, obdana z vencem murvinih gajev, panorama vznešenih, prerazkošnih pogledov!

Kolesa hrešče. Ustavljamo se. Nad nami razpenja v širokih obokih svoja steklena krila padovanski kolodvor. Za Padovo je to prav ogromen kolodvor; no, mislim, da je njegovo velikost povzročilo važno križišče železnic, ki odtod stekajo k Alpam in Apeninom ter širom blagoslovljenih lombardskih planot. V tem oziru hvalim uredbo italijanskih kolodvorov, katerih otirje je na vseh večjih postajah pokrito z velikimi steklenimi strehami. Tudi na avstrijskih kolodvorih nahajamo

to institucijo, ali v Italiji gosteje. No, zato so pa zopet druge prednosti naših kolodvorov, za katerimi laški daleč zaostajajo. Mislim namreč arhitektonsko stran in komoditetne ozire. Kdor je prevozil kolodvore: južni v Gradcu, Solnogradu, državni v Pragi, posebno pa v Prerovu na Moravi — po mojem mnenju je to eden najmodernejših kolodvorov v naši državi — mi prizna, da so to stavbe, pri katerih gradnji se je žulila dlan kiparjeva in je snival duh umetniških velikanov, stavbe torej, ki imajo često monumentalno ceno. Pregovor, da je pri gradnji kolodvorov v Italiji odločevala štedljivost, ne velja, ker iz vsake njih okrožice se oglašča glasnik laških finančnih mizerij. Nad čistoto laških postaj se seveda izpodtikam, no, to ni največja ovira potovanja! Jaz zahtevam od kolodvorov sedmero: varnost za svojo osebo in mošnjo, varno shrambo prtljage, dobro in ne drago hrano, uljudnost uradnikov in uslužbencev, pripravnost čakalnic in zadovoljnost potovalcev. To vse so postulati, ki jih države kakor Švica in Anglija vestno izpolnjujejo. Vsega tega smo le malo uživali na potovanju po deželi lepih umetnosti in tisočletne kulture.

Izstopivši na padovanskem kolodvoru, ostavimo vso prtljago v vlaku, kajti obisk mesta je bil določen samo na par uric. Zadostovalo pa ni, da so izprevodniki zatvorili vse vozove, k vlaku je moralo naše vodstvo priskrbeti dva posebna stražarja, ki sta pazila na vlak — vsak z ene

strani. Ta dva dobra patrona sta nam pošteno zagrenila odhod iz Padove.

Kolodvor je precej daleč od mesta, korakali smo peš naravnost k velehramu sv. Antona, ki pa je ob nasprotni periferiji mesta. Naše mudenje tu je imelo trajati samo 5 ur; ob osmih smo prišli, ob eni popoldne se odpeljemo. Velja torej, da v kratki dobi razgledamo kar največ. Nekateri so se sicer posluževali padovanskih izvoščekov, ki uživajo v padovanski govorici naziv „brun“, večinoma smo šli peš. Padovanska konjska železnica pa ni mnogo urneja od pešcev. Na cesti v mesto smo sicer bredli blato, kar pa nas vendar ni motilo v dobri volji, ker dež je prestal in nebo se je modrikalo: in lepo vreme, Bože mili, to nam je potrebno kakor prosjaku groš! Padova ima še zdaj obrambene zidove in ob glavnih vratih v mesto nas pozdravlja spomenik Mazzinija, postavljen l. 1903. Takoj v bližini se ponaša ličen, čist trg s spomenikom največjega sonetista laške književnosti, Petrarca. Ah, gotovo, Padova je bila zatočišče mnogo muzinih sinov. In Petrarca! Kdo se ne spominja njegove Laure! Kako čudna, ne navadna ljubezen vendar to! Ha, pesniki so ekscentrični, saj bi drugače ne bili pesniki! pravijo nekateri. No, seveda, pesništvo je večkrat pogoj ekscentričnosti, ali da bi bila ekscentričnost pogoj pesništvu to menda ravno ne stoji.

Pa vendar sem našel nekoč veseljaka — ki je o sebi trdil, da je pesnik. Na vprašanje, s

kakšnim pravom, „ker sem pijanec!“ je trdil. Stvarica ima analogijo s sčekanimi podpisi. Pisave velikih glav so grde do nečitljivosti, ali radi tega ni še velika glava vsakdo, ki s peresom škraha. Ah, denimo raje na kritično rešeto ljubezen Petrarcovo do Lavre.

Petrarca je posvečal vse svoje življenje Lavri, njej je peval čarosladne pesmi, ob vznožju njenega veličanstva je pokladal nevenljivi venec sonetovih lavorik in jej je postavil nebeški hram draguljev-sonetov in v tem hramu stoluje ona in občudovanje ter blagomilost vseh narodov se jej klanjata skozi stoletja!

Petrarca je ljubil Lavro s srcem in dušo, v tem pa — živel v srečnem in (notabene) s potomci blagoslovljenem zakonu — no, gospoda, to je v resnici nekaj čudnega!

Patriciji, v katerih krogu je živel Petrarca, so bili kaj svobodoljubni ljudje, ker naslednja paralela predstavlja današnje čase drugače: v ruskih planjavah živi mož, glasitelj novega evangelja in boljših časov ruskega naroda*), da se bodo še dolgo poznale njegove brazde in zareze. In šel je glasitelj svobode ruskega plemena v domovino svobode.***) Nemara mu je v brezspalni noči stopil pred oči mojster sonetov in rekel: „Glej, to je moja žena, glej, to je Lavra!“ Ali zmotil se je morda ruski pesnik: ob poljubih strasti se tali

*) Maksim Gorkij.

**) Ameriko.

tudi sonetni venec in v tem pogledu je ruski mojster svojega italskega kolego več nego nadkrilil. In v tem oziru stoji Petrarca čist in nedotakljiv; saj zgodovina nas uči tako.

Resno in odločno gleda Petrarca, ta z božansko milostjo obdarjeni sin lombardske ravnine, na nas mimoidoče. Srepa se ozira na nas, kakor da nam hoče samozavestno izsiliti spoštovanje, kakor bi nam hotel zaklicati: „Vi Slovani, vi Slovenci, ki stopate po tej grudi, vedite, da je vaša spoštljivost do mene vaš dolg. Tam za visokimi vršaci julijskih velikanov, ki jih izljublja jutranja zarja, ki jih zagrinja večerno solnce s žarečim zaplavom zlatih žarkov, in ki nad njimi trepetajo za tihih večerov svitla severnica, kamor se z nasladi in milobo ozira moj pogled: tam, tam se vam je pod slamnato streho porodil prorok, ki sem mu jaz bil učitelj; ki sem mu držal roko, ko je lok nežno božal strune. Jaz sem njegov učitelj, po mojih stopinjah je korakal; in da ni bilo mene, ali bi bil on?

Nadaljevaje pot od Petrarcoevega spomenika v mesto stopamo na „Ponte Molino“, pod katerim valijo svoje kalne vode reka Bacchilione. Zavijamo na levo v mesto po Garibaldovi ulici. Buditelji in preroditelji italijanskega naroda imajo v padovanskih mestnih očetih kaj vnetih častilcev: ulic, kakor Dante Alighieri, Savonarola, Galileo Galilei, Cesarotti i. t. d., kar mrgoli po Padovi. Tudi spomenikov italijanskih preporoditeljev je Padova

prepolna. Via Garibaldi in piazza Cavour sta osrčje padovanskega mesta, ki hrani v svojih zidinah 50.000 prebivalstva. Ulice, ki oživljajo sredino mesta, imajo večinoma podlopja, po katerih se ob slabem vremenu razvija korso in po katerih padovanska akademična mladina vprizarja svoje znanstvene razgovore. To se mora pripoznati sinovom „almae matris“, da so v mnogem vzvišenejši nad nemškimi buršaki. Salamandri in razne knajparije niso vdomačene v italijanskih akademikih in nastopanje padovanskih vseučiliščnikov je v nas vzbujalo mnogo spoštovanja. Saj pridemo takoj k univerzi. Poprej še omenjam, kavarno „Pedrocchi“ na Cavourjevem trgu. V krasnem gotičnem domovju, z obrovskimi steklenimi okni, uživa glas najslavnejših kavaren na svetu in Padovan se čuti ponosnega, ko pod nje vitkim stebrovjem ob popoldanskih urah prebira razne rimske in milanske žurnale. Kavarna torej v najlepšem smislu besede in ne morda takšna, kjer se noč pretvarja v dan in se poveličujejo bakantske orgije, Kavarna, ki jo gotovo obiskuje vsaki tujec, pa bilo tudi samo par minut. Tudi mi smo jo obiskali, ali ker nas je bilo mnogo, po načinu „Gänsemarsch“, ali kakor so Čehi imenovali „husí pochod“. Nismo se zdržali nad pet minut, ali delež nismo bili veličastnih utisov. Izza rebrovja gotičnega stebrovja vise vitke žarnice, Nimfe, Ariadne, Afrodite in Meluzine, te premile priče nekdanjega vznešenega razcveta beneške steklarske umetnosti. Ob

starodavnih mizah za vitkimi gotičnimi slopi sedi padovanska elita in mestna „signoria“. Vse v najboljšem razpoloženju; danes je nedelja, časa je dovolj in vreme oblačno. Vitkostas topničarski častnik čita stoječ — znak velikega zanimanja — novine in radostno čita poročila o bodočih manevrih ob tirolski meji, o gibanju tamošnjih gorskih baterij in podobno. Glej, tam v zatemnelem parku mramornatega stebrovja sede ostareli gospodje; padovanski patriciji so to, ki jim živahno gestikulirajo udje, iskre oči in njih glas se jači in širi sem k nam, važne politične dogodke imajo na rešetu in izražajo se ostro, jedrnato, kajti pod dobrim okriljem so: ta mladi črnokodri, iskrooki mož v njih sredi, z dolgo vratno pentljo mora biti njih poslanec. Da, da! ne motim se, pravkar mi je zavalovilo na uho: „pregghiamovi Signor deputato!“ Oni mož, starec-dobrina, ki mu sedi nasproti, rekel bi, da je senator. Obraz mu je koščen, oko izžarelo, kajti naočniki mu privajajo dneva novi žar, a nastop mu je bojazljiv in nesiguren. Najbrže kak padovanski vseučiliščni profesor, ki je prišel v senat, „pro pio merito“, in se mu lepše sedi ob učenjaškem pultu, nego pa na baržunastih foteljnih rimskega senata. So si pač povsodi podobni ti „pairi“ senatorji in gospodsko-zborničarji, ki so izšli iz krogov učenjakov, pesnikov i. t. d. Umetnost in politika, čudni svakinji! Saj pri nas v Avstriji imamo to izkušnost, posebno pri slovanskih senatorjih, da — molče

kakor zajec v grmu. Slovenci res nimamo nobenega paira, ali imajo jih — Čehi!

Velik češki pesnik in velik slavist,*) sina češkega naroda, zasedata v dunajski gospodski zbornici. Vsa čast obema, tako pesniku kakor učenjaku; ali, bodisi da se učenost in umetnost res nikdar nočeta pajdašiti s politiko: ti ljudje, ki so res zaslužili to povišanje molče kakor za stavo. Misli so hitre, hitrejše od manlicheric in kruppovk, da najhitrejše, ki so nam všle sedaj izpod gotičnih stebrov kavarne „Padrocchi“ med njih jonske tovariše obdunavske politične arene. V kavarni „Padrocchi“ smo, in zamerili bi se padovanskemu nežnemu spolu, da se mu ne poklonimo, da ne izpovemo na vsa usta, da se v kavarni padovanske elite čitajo pariški modni žurnali ter se belijo draguljasti zobje padron in se pasejo na njih sočnih licih hrepenljivi pogledi mlade moške elite, uradnikov, akademikov in kar jih je takšnih „kandidatov boljše bodočnosti“. Ali takt, forma in etiketa nad vse! in „honny soit qui mal y pense“, ker pristojnost in dostojnost sta res na hišnem redu te kavarne. Korakamo gosjim postopom skozi kavarno in glej: marsikatero temno oko padovanske signorine se mehko in nežno upira na nas. Da, ako smo jej iz nerodnosti stopili na vlečko in se zardeli opravičevali jecljaje „pardon!“ je ona že izustila milobno „niente,

*) Vrchlický, Gebauer (†).

niente, signore!“ In tam v stebrovem gaju so se zravnali modri politiki, in marsikomu teh politikov se približamo lahko, a pozdravimo s kretnjo glave, a njemu se izvijajo poluglasno besede: „Complimenti, complimenti!“ Imamo občutek, da smo tem patrijotičnim modrijanom najbolj ustregli s svojim obiskom. Muzajo se, kakor bi hoteli reči: „Da, da, le občudujte nas, velikih prednikov potomci smo, ki so s krvjo in solzami pisali foliante zgodovine tujim narodom; in mi smo stali ob zibeli umetnosti in prosvete; da, le občudujte nas, nas, ki smo padli na narod beračev in siromakov, se razdrobili na državice in deželice, a smo zopet vstali, in nobena moč nas ne ugonobi, ker za nami stoji „unita Italia“!

Sto korakov od slavne kavarne je še slavnnejša padovanska univerza. Obledéli sta besedi: „Universitas litterarum“, ki dičita portal in sta se nekdam lesketali v zlatu. Ž njima je obledela tudi slava najslavnejšega vseh hramov modrosti. Kje ste oni ljubljenci Eskulapovi, kje ste starine ved in modrosti, ki ste nekoč ožarjale to mesto s svojo učenostjo in slavo?! Po raznih padovanskih cerkvah počivajo vaša okostja in zaroda niste ostavili. Kakšen Virchow, Nothnagel, Hirti, Krafft-Ebing bi se bili gotovo braniili prevzeti vašo dedščino. Univerza, ki se je ponašala nekdam z najslavnejšo medicinsko fakulteto na svetu, ta je upadla na popolnoma laško provincijalno univerzo. Kakor studenec blaženosti in življenja so se iz

tega centra razširjali toki, prameni ved medicinskih. In človečanstvo vesoljnega sveta je povsodi blagrovalo to mesto sreče in zadovoljstva. V neizmerne globine minulosti se je pogreznila slava padovanska in nihče je nikdar več ne obudi k novemu življenju!

Univerza je stara stavba iz 14. stoletja. Zgovovina nam spričuje, da je bila ustanovljena že l. 1222 in cesar Friderik II. jo je l. 1238 znatno razširil in obdaril z mnogimi privilegiji. Padovani imenujejo svojo univerzo „il bò“, kar je po naše vol. Ali nikar si ne mislimo, da tako podcenjujejo svojo almo mater: ime prihaja od tod, ker se je nahajala poprej nasproti univerzi gostilna „prioru“ (al bò), kamor so mladi akademiki kaj radi zahajali na vinsko kapljico. Dvorišče univerze, ki je bilo l. 1552 umetniško odičeno od Jak. Sansovino, hrani v svojih širnih koridorjih stotine in stotine imen in grbov slavnih mož, ki so se nekoč na tem zavodu povspeli do akademične časti.

Pred cerkvijo sv. Justine se razprostira ogromen trg. V sredini je z drevesi obsajen ovalni prostor in na tem prostoru je 82 spomenikov znamenitih italških mož. Vsi spomeniki so v nadnaravni velikosti. Trg se je prej zval „Prato della vale“; pozneje pa so Padovani čutili potrebo, da so ga prekrstili v „Piazza Vittorio Emanuele II.“

Od univerze smo krenili preko ponte S. Lorenzo, kjer smo v naglici ogledali hišo, v kateri

je prebival prvak italijanskih pesnikov Dante Alighieri. Za pet minut smo bili na trgu sv. Antona. Bazilika sv. Antona Padovanskega, ki ga okoličansko ljudstvo nazivlje enostavno „il Santo“, je neokusna stavba ogromnih dimenzij. Ogromna je v resnici ta stavba, ali da bi bila nje izpeljava okusna, tega ne bi mogel reči. Celih 192 let so jo zidali!

Notranjščina cerkve pa zasluži občudovanje in pohvalo. Na oltarju sv. Antona je eden čeških duhovnikov celebriral sv. mašo. Pri božjem opraviilu so peli češke korale. Posebno Moravani so se odlikovali v petju. Pri Moravcih je namreč religiozni čut veliko bolj razvit nego v Čehih. V umetniškem oziru mi je najbolj ugajala kapela sv. Antona. Ob stenah so mramornati reliefi iz čudotvornega življenja sv. Antona in reči moram, da je to najkrasneje relief-delo, kar sem jih videl v življenju. Delo je prišlo iz rok Jak. Sansovino. Cerkev ima tudi svojo zakladnico, ali Franjevci zahtevajo kakor vstopnino po tri in pol lire za osebo tako, da z ozirom na visoko vstopnino nismo obiskali zakladnice. Pred cerkvijo stoji spomenik „Erasmus da Nardi“, imenovan „Gattamelata“ 1438 do 1441 poveljnik armade beneške republike. Spomenik je delo slovečega mojstra Donatello in dovršen že leta 1453, je bil to prvi večji kovinasti zliv v Italiji.

Nedaleč od bazilike sv. Antona je orto botanico (botanični vrt), ki je bil zasajen že l. 1545.

Kdor pozna dunajski botanični vrt na Rennwegu, bo prisojal padovanskemu precej enakosti, ali vendar ga padovanski visoko nadkriljuje že v tem, da ima čarobno gričasto ozadje. V tem vrtu je dreves, ki žive življenje — stoletij! Ako bi hoteli na široko pisati o krasotah tega vrta, zašli bi predaleč. Lepi so laksenburški vrtovi pri Dunaju, očarujoč je Kinskega vrt v Pragi, ali padovanskemu ga ni primera. Kadar zaveje preko stoletnega vršičja akacij in pinij jutranji vetrič, takrat se z njega širokih kron odzivilja nežno ihtenje, kakor bi te starike božjega stvarstva hotele dopovedati življenje vseh onih davnih rodov, ki so šetali v njihovi senci! Ko se je Goethe na svojem potovanju po Italiji zaustavil v Padovi, pravijo, da se ni mogel ločiti od botaničnega vrta. Trikrat je prišel nazaj in vselej se mu je oko zasolžilo, ko se je imel ločiti od ljubkih palm, konečno pa je vzdihnil obupano: „Zdaj vem, da te ne bom videl nikdar več, kajti drugače bi se mi ne krčilo tako srce!“ In res ni videl Goethe nikdar več botaničnega vrta. Na vzhodni strani vrta se nahaja velika, kakih 12 do 15 metrov visoka starikava palma, ki je bila zasajena že l. 1580. Ko je bil Goethe l. 1786 v Padovi, je v prenežnih akordih opeval to božanstveno drevo. Botaniki prištevajo to palmo vrsti „*Chamaerops excelsa*“ in pravijo, da je ena največjih in najlepših na svetu. Kmalu po Goethejevem odhodu je zadobila ime „Palma di Goethe“, ki ga s ponosom nosi še danes.

Pripominjam pa, da je ta palma pod ostrešjem, ker podnebje padovansko vendar ni tako milobno, da bi jej zimski vetrovi ne mogli škodovati. Čuvaj vrta nam je pripovedoval zanimivo epizodo. Pred leti je neki amerikanski milijonar, ki je bil na potu po Italiji, hotel kupiti botanični vrt. Vzljubil ga je baje tako silno, da je hotel tu ostati in si v njem postaviti vilo. Padovanski univerzi kakor lastnici je ponujal ogromne svote denarja, ki pa vrta ni hotela prodati. Ves žalosten in pobit je odšel v Rim, kjer se je v nekem hotelu ustrelil.

Iz botaničnega vrta smo bili za pet minut pred velikolepo cerkvijo sv. Justine. Stavba ob njej je bila nekoč samostan, sedaj je to — infanterijska vojašnica. Utis tega božjega hrama je veličasten, posebno so znamenite klopi v prezbitteriju, kjer so reliefi velike umetniške cene. Cerkovnik nam je pokazal tudi grob sv. Justine in še preden smo se povrnili k izhodu, je stal tam cerkovnik z nabiralno mošnjo in nabiral od nas prepotrebno „mancia“ *). Brez napitnine se v Italiji nikjer ne izhaja; da pa je ta cerkovnik zbiral svojo „mancia“ kar v pušico za cerkvene darove, to nam je vzbujalo mnogo smeha.

Bližala se nam je doba obeda in odhoda, zato le še par kratkih obiskov zanimivejših stavb. Mimo zvezdarne, ki je na prav dobrem glasu, prihajamo k stolnici, neukusni renesančni stavbi. Pravkar so prihajali ljudje od božje službe, ali

*) laški izraz za „napitnino“

zaradi kratkosti časa smo hiteli dalje. „Loggia del Consiglio“ na piazza dell' unita Italia s spomenikom Viktorja Emanuela II. vzbuja vsekakor pozornost in izpričuje o patrijotični darežljivosti meščanov, ker tak spomenik s kraljem na konju stane vendar premnogo tisočev in marsikaka lačna rodbina bi bila s tem nasičena. Resnične so besede, ki mi jih je rekel v Rimu neki Nemec: „Die Italiener sind eine Nation, welche sich auf die Großen hinausspielen, das Volk aber leidet dabei Hunger.“ Unita Italia s svojimi kralji je lepa stvar. Ali ob stopnjicah spomenika zmagonosnega kralja sedi mlad berač in hrepeneče steza proti nam svoji od gladu osušeli roki. To je ona nezrela politika in zavožena življenska logika, ki s stotisoči postavlja spomenike, a ne utegne nasititi lačnih želodcev.

V zmagonosju in slavlju sedi dolgobradi kralj na iskrem vrancu, lovor mu ožarja genialno glavo, pod konjskimi kopiti bliskovo premerja krajino, pod njimi se širi država na sever in jug, in krava svatba njegovega orožja spaja dinastičnega Florentina z republikanskim Sardinjanom: o felix Italia vitrix! ob Tvojem vznožju pa Tvoj narod umira gladu in Ti se ne sramuješ revščine svojega sinu?!

Na „piazza dei frutti“ in „piazza delle erbe“ se steka v pester kolotoč življenje vsega mesta. Tu se prodaja sadje in zelenjava in vrvenje je tu tako zanimivo, da bi človek ure prisluškal temu

kriku in poviku ter pasel oko na sočnatih melonah in vseh onih darovih majke prirode, ki imajo pod južnim solncem tako ugodno zavetišče. Poslednja točka našega vsporeda je Salone ali „Palazzo della Ragione“, ki se nahaja med omejenimi dvema trgi. To je bila poprej justična palača ter izhaja iz 12. stoletja. V njej se nahaja dvorana, ki je 83 metrov dolga, 28 metrov široka in 24 metrov visoka. Strop je zidan v obok, na stenah je čez 300 alegoričnih fresk iz 15. stoletja. Največja zanimivost pa sta dve egiptovski gorostasni sohi in leseni konj od mojstra Donatello; bil je to model za spomenik Gattamelati po vzoru konjev na Markovi cerkvi. Slugi, ki nam je odprl dvorano, smo seveda zopet morali dati „mancio“, ker sicer sta udvornost in uslužnost kmalu pri kraju.

Zbirali smo se v Albergo Fanti na Garibaldijevem trgu. Zasedli smo vse prostore na vrtu, v pritličju in v I. nadstropju. Čez poldne je bilo in mudilo se je na vlak, ki odhaja točno ob eni uri. „Zakaj mudilo?“ mi porečete, „saj imate poseben vlak, ta mora čakati na vas!“ Je že res, da imamo svoj vlak, ali vzlic temu se mora čas natančno držati, sicer mora naše „požadatelstvo“ (vodstvo) plačati železnici „penale“ *). Železnica je vendar tudi v zadregi, ako posebni vlaki ne odhajajo točno. Po dolgem času obed, kakor smo si ga davno želeli. Dobro, okusno in jedi v

*) globa.

izobilju. Posebno so nam ugajali „piselli“, zelen grah. Vino je bilo padovansko, bagnoli nazvano. Na kolodvoru se nam je pri odhodu pripetil jako nemil slučaj; pravzaprav se je samo dotikal našega tehničnega voditelja g. Šulca. Omenil sem, da smo si najeli dva postreščka, ki sta nam stražila vlak. Zahtevala pa sta vsak horendno svoto 12 lir! Italijani imajo za svoj princip, da tujcu derejo kožo pri živem telesu. Skubijo ga, kolikor se da. Koliko naših popotnikov se je izrazilo vsled tega, da ne pridejo nikdar več v Italijo. Jaz za svojo osebo bi srčno rad še kdaj pogledal v Italijo, ali samo tega oderuštva se bojim. Neusmiljeno ravnajo ti ljudje s tujcem. Ako je ta podla kombinacija Italijanov logična, to je seveda drugo vprašanje, ker mnogo, premnogo je ljudi, ki enkrat pridejo v Italijo in nikdar več, dasi bi radi prišli, ko bi se ne bali oderuštva. Ta žalostna stvar dosega svoj vrhunec, ako tujec ne umeje jezika; ker brez laščine se vendarle težko izhaja in tujec mora mnogo dražje plačevati vse, ako ne umeva jezika. Naš aranžer g. Šulc si je hotel pomagati s francoščino, ali postreščka ga nista umela. Izmed vseh nas 300 popotnikov pa smo samo trije več ali manje obvladovali laščino: češki župnik-pisatelj Šmid, neki slovenski duhovnik z Goriškega in jaz. Ali oba sta se najbrž namenoma odstranila, ker sta vedela, da je afera kočljiva. In tako sem moral jaz odpraviti predrzneža. Gosp. Šulc jima je ponujal 10 kron ali

zastonj. Razdraženost se je stopnjevala, ko je prišel postajenačelnik in silil na odhod, ker čas je že potekal. V bližini sta stala dva mestna stražnika, ki pa sta se kazala popolnoma indiferentna. Ne vem, ali so železniški uradniki hoteli končati afero, kajti poklicali so orožnike, in kakor da bi jih iz neba, izpred stola božje pravičnosti presadil doli na grešno zemljo, stala sta med nami dva karabinierja. Dasi smo karabinierjema pisano na belem dokazovali, da zakonita tarifa zahteva za takšno službo, kakor sta nam jo izkazala težaka samo 10 lir, sta se karabinierja zavzela za krivični interes postreščekov.

To, da je — so menili karabinierji — nekaj izrednega, da je danes nedelja, pa da smo tujci, da moramo imeti dosti denarja, ako se vozimo s posebnim vlakom, pa da sta težaka zaslužila, da je naša prtljaga v vlaku vredna mnogo stotakov, ki sta nam jo ona ohranila pred kradežjo — tako in tako sta pokimovala čuvaja pravice in pritrdjevala težakoma. Gotovo sta si orožnika nadejala — napitnine. Jaz sem dobro vedel, da je gosp. Šulc v svetem pravu, ali išči si prava v tuji deželi! Iz vseh obrazov železniških uradnikov, orožnikov in težakov so žareli isti pogledi, ki so pričali o sovraštvu in neprijaznosti do nas, samo ker smo ljudje boljšega materijelnega stanja, ker smo Avstrijci! Oni bi nas radi potopili v žlici vode, ako ne bi bili tujci pogoj eksistence tega naroda! Afera se je strašansko poostrila, ko so

železniški uradniki posegli vmes, grozeči, da ako se posebni vlak takoj ne odpelje, odklanjajo vsakršno odgovornost, da bomo morali plačati visok penale*), da bomo imeli zapletaje s sodnijo i. t. d. Ali je bil ta nastop uradnikov iskren in pošteno mišljen, je seveda dvomljivo. Dejstvo pa je, da je plamen že zasegal po strehi. Neka nerovozna dama je namreč slišala od uradnika francoski, kar sem gori omenil, in začela kričati. Dame so začele poskakovati iz vlaka, ki je imel vsak trenotek oditi in naše občinstvo se je vsak trenotek bolj vpletalo v konflikt z železniškimi uslužbenci. Zdaj je bila nesreča na pragu! Bodi Bogu zahvaljeno, da sem v tem trenutku bil v pričujočnosti duha, ker samo trije smo govorili laško, a drugih dveh ni bilo blizu; gospod Šulc se je izkričal francoski nad postreščeki, karabinieri in uradniki, češki nad našim občinstvom, ki je utekalo iz vlaka. V tem trenutku je bolj padel nego priletel predme postajenačelnik, me hotel objeti ter jel pripovedovati kričaje in jokaje, da v tem hipu, za dve ali tri minute ima po tem tiru, preko katerega naše občinstvo hodi, približniti brzovlak iz Verone in grozna nesreča bo neizogibna. Za trenotek, kakor da mi je okamenelo telo, ali za hip sem si bil svest, da je treba stvar radikalno ozdraviti. Obotavljajočemu g. Šulcu sem iztrgal denarnico in dal težakoma tistih 24 lir; orožnike in njiju varovance pa sem prosil, naj takoj izginejo. Ko

*) globa.

je naša masa videla, da postreščeka odhajata veselih obrazov, in da orožnika meninič tebinič zapuščata peron, se je hipoma pomirila. Medtem se je osokolil tudi naš aranžer in razlegalo se je energično povelje k vstopu in v tem hipu je pridrвил veronski brzovlak. Nekateri so še vstopali ali stali na stopnjicah, vendar nesreče ni bilo nobene. Takoj na to se je odpeljal naš vlak. Druge nesreče se ni pripetilo, nego da je neki naš gospod pri nekem padovanskem brivcu pustil površnik, ki ga ni in ga ne bo videl nikdar več.

Naš vlak je pihal proti Adiži in nam vsem je odleglo, videčim, da se je vsa stvar srečno završila. Kdo bi si mislil, da taka dva sleparska postreščeka moreta provzročiti takšno nevarnost? Takih nepridnežev mora biti v blaženi Italiji mnogo, kajti čemur smo se izredno čudili, je bilo, da smo za časa vse vožnje povsod, na vsaki postaji, pa tudi na najmanjši, videli po dva karabinierja. O karabinierjih bi mogel reči, da je najpompoznejše orožništvo sploh. Njih uniforma igra vse barve. Na glavi imajo veliko trijamborko, potem temne hlače s širokimi rdečimi bordami; suknja pa jim je pravi pravcati frak kakor ga nosijo pri nas natakariji. Vrhutega so orokavičeni in navadno ne nosijo puške, ampak imajo revolver. Meni saj ti laški karabinierji ne gredo iz glave in dobršen čas potem, ko sem se povrnil iz Italije, sem včasih še zasanjal o njih. To je strašno vpijoča uniforma, kakor kakšnega ministra ali gene-

rala in brezdvomno je, da ubogi grešnik mora imeti rešpekt pred takšnim sijajem. Vobče so zelo resni ljudje, in kar jim moram priznati: krasni dečki so. Nekateri kakor vliti, kakor sveča! Morda izbira laška vlada pri nameščevanju orožništva same čile, krepke in junaške mladeniče, morda si je vzljubila pregovor Friderika Velikega, ki je rekel: „Ich liebe mir die langen Kerls!“ Pogledi karabinierjev so ostri in srepi, kakor bi nam hoteli pogledati v dno duše, nismo-li udje kakšne anarhistične zalege. Pravijo, da so laški karabinierji izvrstni lovci na anarhiste. Kakšnega značaja so, ne mogel bi presoditi, ker jih ne poznam tako dobro kakor na primer zarod laških fakinov in postreščkov. Značaj teh ljudi je seveda pod vsako kritiko.

V naglici smo prevozili reko Adižo, ki nam prinaša pozdrave izza črnožoltih mejnikov in dežele visokih gora in lepih čednosti — iz Tirolske. V Rovigu smo se ustavili za kakšno minuto in takoj na to stopili na močvirno območje reke Pad. Prevozili smo jo po velikanskem mostu. Utis je tak, kakor na Donavi v ogrskih pustah, samo da je Pad še bolj deroč. Kalno vodovje se vali z veliko brzino, ob nizkih bregovih jo spremljajo sočno-zelene loke tja doli do sinje Adrije. Pontelago-scuro leži ob mostu, kjer pa se nismo ustavili ter smo za par minut zapeljali na ferarski kolo-dvor. Tu nas je naš aranžer g. Šulc zapustil, od-potovavši z brzovlakom preko Apenin v Rim, da

tam vse preskrbi za naš prihod. O Ferrari govoriti mi je težko, ker poznam jo samo iz vlaka. Toliko vem, da ima mnogo tihih ulic in razpadenih palač z velikimi spomini na čase, ko je štela 100.000 prebivalcev, negovala cvetočo obrt in bila prestolnica slavnega dvora Este.

Že je zagibal vlak na levo, še en pogled po dolgi tihi ulici z lipovim drevoredom — Via Cavour — kakor sem razbral na oglu. V daljavi se rišejo konture: stolnica z veliko fasado. Že izginja fasada, zvonik se manjša in blede, slavna Ferrara postaja mala kakor bel kamenček na zeleni livadi — sivkast dim jo zagrinja; edini znak, da se ferarski meščan giblje — ah, ne meščan — samo okoličan, ker „fabbrica di malto e zucchero della societa agricola“ smo čitali na tovarniški fasadi, ko smo obkrožali mesto. Ferrara se je zavila v dim že davno, davno!

V Ferrari se proge razcepljajo: glavna vodi preko Apenin v Rim, stranska proga pa ob morju proti Jakinu (Ankona). Po tej progi smo zavili tudi mi. Krajina med Ferraro in Ravenna je precej pusta. Podobna je ljubljanskemu barju, pelagra in malaria nista tu redki gostašici. Ravenna sama leži med rečicama Lamone in Ronco v prav nezdravi pokrajini. Večna škoda, da se nismo v Ravenni zastavili vsaj za pol dne, ker tu v resnici „lapida loquuntur“. Prvotno je bila Ravenna lagunsko mesto in pristanišče kakor danes Benetke, ali je samo 10 km oddaljena od morja, s katerim jo

veže ozek kanal. Malo je mest, ki bi bila tako globoko zasegla v zgodovino človeških rodov, kakor ravno Ravenna. Cesar Avgust je ustanovil tu Portus Classis — pristan jadranskega ladijevja. V viharnih časih preseljevanja narodov si je Honorij l. 402 utrdil v tem mestu svoj cesarski prestol. V Ravenni je prebival Lord Byron, eden največjih glasnikov novejšje angleške literature. In tu je umrl dne 14. septembra 1321 v 56. letu svoje dobe Dante Alighieri! Oni Dante, ki s svojim plemenitim delovanjem gotovo ni zaslužil, da poznejše generacije istega naroda, ki mu je on položil temelj literature, zlorablajo in oskrunjajo njegovo sveto ime, da pod pretvezo njegovega imena uničujejo in zastrupljajo najplemenitejši in najmilejši imetek svojih sosedov — nežno, nedolžno mladino! Ta krivica vpije do neba in postaja groznejša s tem, da je storjena nad nedolžnim žitjem mladine, onega nežnega zaroda, ki polaga vanj vsaki narod poslednje izdihe svojih upov in nadej. Ako bi večna pravičnost obudila nebeškega pevca Danteja k življenju, vstal bi mož in napisal svojim plemenjakom novi inferno (pekel) prokletstva in pogubljenja njim, ki zakrivljajo zločin vseh zločinov, in bi jim rekel: Ako hočete bojevati, bojujte boj pošten, z odprtim vezirjem, mož proti možu, sila proti sili in junaštvo naj odločuje med vami! Nežnih lilij, mladinstvenih bitij pa mi ne oskrunjajte ter ne brišite ob njih snežnobela krila krvavih mečev, da vas božja

pravičnost ne obsodi na ono mesto, ki mu nad vhodom žare strašne besede: „Lasciate ogni speranza o voi ch' entrate!“

Vožnja od Ravenne naprej je bila gotovo najkrasnejša vsega našega potovanja. Na desni se nam vzdigujejo nebotični vrhovi Apenin, ob njih vznožju vinogradi, sadovnjaki, sočne livade, višje gori pašniki in travniki, na njih stotine ovac in govedi in še višje goli vršaci, ki jih srebne tanke plasti taječega se snegu, nad vso panoramo pa se vpenja božje solnce in kakor kralj, širokega škrlatastega plašča, se zataplja tam ob najvišjih goličavah in polno kraljevske milosti razdeljuje bogastvo svojih žarov in zlata preko miljenih podanikov kraljice Vesne: preko livad, poskočnega potočja, belocvetnih sadovnjakov, sočnih paš, peščenih goličav in sivih apnenikov. Ne obdarja jih enakomerno; njih, ki jih je kraljica Vesna obdarila z neizmernim bogastvom, njim štedi solnčno veličanstvo, in komur je po mačehovsko odmerila samo rododendron in planinke, njim siplje solnčni kralj srebro, zlato in demante, kakor bi ob slovesu od svojega dnevnega kraljevanja hotel razviti ves svoj sijaj in prelest!

Nekoliko sto kilometrov smo sedaj prevozili tik ob morju. Kratko pred Rimini preko zgodovinske reke Rubikon. Od Rimini dalje smo vozili tik ob Jadranskem morju. Včasih smo bili samo 10 metrov oddaljeni od morskega obrežja. Pogled je grandiozen, posebno za Čehe, morja nenavajene.

Tuintam smo srečali kakšno večjo kolonijo, ki je potem navadno morsko kopališče. Kraji so tu siromašni, svet peščen in nerodoviten. Mesta ob morskem nabrežju so neznatna. Z veliko brzino smo drvili mimo Pesaro, kjer se je narodil slavní skladatelj Rossini (1792 do 1898). Na desno nas pozdravlja mestece Urbino, kjer je tekla zibelka nesmrtnemu Rafaelu. Nad pokrajino zgrinja noč svoja temna krila. Pred nami je morje. Ono veličastno stvarstvo božje, ki si je od vekov vekov ohranilo svojo neizpremenjeno podobo širnih neizmernih planjav. Tisočero človeških bitij, obljudena mesta so zamrla, reke so zavzele nov tok, hribi s košatimi lesi obraščeni so se v teku stoletij izpremenili v puste goličave, bogate krajine so se pretvorile v bivališča bede in siromaštva: samo ti, o morje, si ostalo neizpremenjeno, tvojih penečih planjav ni oskrunila človeška roka! Od vesoljnih vekov, ko so po tebi plovili davno zamrli rodovi Fenicijev, Egipčanov in Helenov si ohranilo isto podobo in izpričuješ človeškim rodovom, kako mogočno veličanstvo hraniš v sebi, ki se mu ne moreta približati roka zemljana in njegov stvarjajoči um!

Cvetoča mesta in plodovite pokrajine so padale pod svincem in ognjem sovražnih vojev v razvaline in pepel, nad tvojo gladino so si zadavali sovražni narodi smrt in pogubo, in glej, o morje: vse to kakor bi se niti ne tikalo tvojega veličanstva! Vse to školjčišče sovražnih brodov

si položilo k večnemu počitku v neskončno gladino svojih podzemeljskih prostorov in nad njimi si zalovilo večno pozabnost! Nobenemu carju in kralju se ne podvrgavaš! Koliko je izteklo plemenitega krvnega soka za neznatne deželice kontinenta! Ti pa si nepremagljivo: kakor se te ne more polastiti noben narod in noben kralj, tako meriš z enako pravičnostjo vsem. Ti služiš vsem narodom in deželam, vsem, ki se podajajo na tvoje širne gladine! In ako se v tvojem kraljestvu spoprимljata dva, ki sta se zavidala na suhem, smehlja se tvoje veličanstvo, kakor bi se smehljaj slon, kadar bi se na njem zavojil roj mušic. Res so prišli narodi in proglasili nad teboj svoje gospodstvo, ali oni so šli in ti si videlo njih pogin in njihovo smrt!

Tam v daljavi se blišči, svetli in žari, kakor bi ob mejah tvojega kraljestva vstajala prešerna in ošabna vladarica. To je Ankona, ali Slovani smo jo uvrstili med moško rodovje in jo nazivljamo Jakin. Visoko nad mestom se vzdiguje katedrala in kjer so nekoč v prekrasnem templju častili boginjo Venero, tam obhajajo sedaj spomin sv. Ciriaka. Bila je gosta noč, ko smo zaustavili na velikanskem ankonskem kolodvoru. Neizrečeno krasno lego ima to mesto in prisodil bi mu podobnost z Gibraltarjem. Leži med visokim predgorjem in ob vznožju se mu smehlja morje. Polno vrvenja in šumenja je na tem kolodvoru, kakor je udomačeno le na največjih svetovnih kolodvorih.

Vlak je stal 20 minut. Bila je temna noč in do loretske postaje je še 18 *km* vožnje. Ah, s tem odstavcem se je začel križev pot našega potovanja. Gospod Salerni, imetnik hotela „Pellegrino“, ki je imel preskrbeti za nas v Lorettu stanovanja in hrano, nam je poslal na ankonski kolodvor posebnega sela, ki je imel naše vodstvo obvestiti o pripravah za naša stanovanja. Gosp. Salerni je preskrbel za nas stanovanja po vsem Lorettu, po gostilnah in privatnih stanovanjih, ker to je pač na dlani, da v gnezdu, kakor je Loretto, ni hotela, kjer bi prespalo 300 ljudi. Da pa ne bi bilo zmešnjav, je g. Salerni poslal svoje vizitnice in naročil selu, da naj sporoči našemu vodstvu, da velja ena vizitnica za eno osebo. Sel je res čakal na kolodvoru, ali našega tehničnega voditelja g. Šulca ni bilo; kakor omenjeno, odšel je iz Ferrare v Rim. Tako se je neki prenavdušen češki duhovnik, sicer vse časti in spoštovanja vredna oseba, vpletel v stvar, v kateri ni bil najmanj verziran. Najbrže je sela, ki je govoril samo laški, slabo umel, ker sel mu je na latinska vprašanja samo prikimaval. Skratka je stvar ta, da je dotični goreči duhovnik umel odposlanca, kakor da velja en listek za dve osebi, ki hočeta spati v eni sobi in v tem je bila glayna hiba. Listek je imel veljavo samo za eno osebo. Tako so bili listki že na jakinskem kolodvoru razdeljeni z razglasom veljavnosti za dve osebi. Gorečnost dotičnega gospoda se je kruto maščevala nad nami vsemi.

V črni noči smo zapustili ankonski kolodvor. Do postaje Loretto je res samo 18 km, ali železnica je speljana navkreber in vlak sopiha počasi. Črna, temna je bila noč kakor v rogu in dež je naletaval na lahko. Nekakšna tužna predznamenja in neprijetne slutnje so nas obtesnevale. Ob pol deseti v noči smo dospeli na loretanski kolodvor. Tu je šlo še vse precej v redu. Pred kolodvorom pa nas je pričakovala vsa loretanska mularija. Tu je bilo kakih 50 dečakov, 12- do 18letnih, razcapanih in izstradanih; in komaj da so prve skupine naših potnikov zapustile kolodvor, že so izvršili neusmiljen napad na naše kovčke in prtljago. Vsak nam je hotel ponesti kak kovček, površnik ali dežnik; in v trenutku — to je bilo izvršeno z uprav disciplinirano naglostjo in rafiniranostjo — je bil pred vsakim izmed nas en tak paglavец, ki se je kar meninič tebinič usilil za spremljevalca in postreščka. Nismo bili pripravljeni na tak slučaj in zato smo bili prvi trenotek osupnjeni.

Posebno naše dame so bile prestrašene, ker drznost teh paglavcev je bila tako velika, da so nam kar začeli s silo trgati kovčke iz rok. In ako eden ni zmogel, priskočil mu je drugi na pomoč. No, tu se je nehala vsa uljudnost nas tujcev. Ne vem, ali bi ne bili začeli mi potniki neusmiljeno klestiti, da nista posegla dva karabinierja vmes, ki sta ravno prišla s perona, opustivši tam svoje obligatno mesto. Tu smo videli

drastičen slučaj, ki nam ostane nepozaben vsem. Kakor bi trenil — gimnastično spretnost imajo ti Loretanci-karabinierji kakor paglavci — sta se izvila orožnikoma dolga biča in začela sta klestiti po otročajih, da so odskakovali, kakor za stavo skakajoči akrobatje. To je pomagalo in glasno smo izražali orožnikoma svoje zadovoljstvo. Takšni dogodki morajo biti v Lorettu na dnevnem redu, sicer bi ne bila orožnika kar „ex offio“ preskrbljena s tacimi biči. Kakor kači sta se zvijala biča po petah otrok — ker paglavci so bili večinoma bos. Nikdar še nisem videl takih bičev! Bili so, brez šale, dolgi 4 do 5 metrov. V to čudno igro bičev se je vpletal drug nič manje zanimiv prizor: pred kolodvorom je čakalo kakih deset omnibusov s suhimi, izstradanimi mrhami in iz neljubega objetja Scilinega smo padali Karibdi v roke ali po domače povedano: prišli smo z dežja pod kap. Ti imetniki omnibusov so nam kar trgali kovčke, slabotnejše osebe pa so kar za roko vodili k svojim vozom; kdor pa se je pustil, so ga tudi posadili v voz. Na nagovarjanje orožnikov so začeli kočijaži ipak uljudneje postopati in začelo se je romanje na loretski grič. Postaja je pod hribom, kake pol ure od mesta oddaljena. Cerkev na hribu je obdana od severne strani z visokim zidovjem in vzbuja utis mogočne trdnjave. Preko peš-potov po travnikih je seveda bližje v mesto, ali kdo ve zanje in kdo bo v noči hodil po njih, ko je tema kakor v rogu. Zasedli smo vse omnibuse

in mnogo jih je šlo peš. Zakaj ta naval in naglica kočijažev, ko so vendar takoj videli, da nas je mnogo več nego je prostorov na vozeh. Vsak kočijaž si je mogel vendar misliti, da dobi zadosti pasaširjev; in vendar ta speh in ta naglica. Mislim, da je temu vzrok sangvinični temperament tega naroda. Na „kozlu“ nekega omnibusa, poleg kočijaža sem prisedel tudi jaz. Med vožnjo sem se pobotal s kočijažem, da vsak nas plača 70 centezimov od kolodvora do mesta. In čudo! Kočijaž je bil toliko pošten, da se je držal dogovora. Cesta se je vila navkreber in suha kljuseta so komaj zmagovala težko pezo. Okoli našega voza so se vedno plazile temne postave. Bili so to naši vrli znanci s kolodvora in še zdaj nam niso dali miru: stegali so roke za vozom, ponujali svoje službe in se trudili, kako bi s svojim ciceronstvom zaslužili kak krajcar.

Od postaje do mesta na vrhu hriba ni nobene hiše in pravkar se je približal neki pobalin našemu omnibusu. Neki Čeh, sedeč v omnibusu, zapretil mu je s samokresom; no, pobalin ni umel besed, samokresa pa ni videl v temi. Dobro, da ga ni videl, sicer gorje našemu potniku! Besede, ki jih je izgovoril naš potnik, so bile akcentovane resno in dotični pobalin se ni zmenil zanje, ker jih ni razumel. Nevarnost je bila v zaledju, zato sem poučil dotičnega gospoda, kako strogo je v Italiji inozemcu prepovedano nositi orožje in kako huda kazen bi ga lahko zadela, ako ne dokaže,

da je ravnal v domnevanem silobranu. Kočijažev bič je pomagal in razgnal plazeče se postave. Kako neprevidni so pač nekateri ljudje na poto-
vanju v tuje dežele. Da bi bil dotičnik res vstrelil, italijanski sodniki ne bi ga vpraševali, ali pozna italijanske zakone, ampak: ali jih je spoštoval? Pontafelska revizija je najbrž pregledala njegov samokres in da tu globoko notri v Italiji oblasti izvedo, da je komu pretil ž njim, ne bi se mu dobro godilo. Sicer pravijo latinski modrijani „lex nisi provulgatur non valet“, ali današnja zakono-
daja se ne opira na ta izrek, ker predpostavlja, kar je zakon, je tudi izraz najpopolnejše logike, ki nam ga potem odkriva zdrav razum in vest sama. Da pa temu ni vedno tako, za to imamo dovolj izgledov po vseh državah. Moje načelo, kadar se nahajam izven območja črno-žoltih mejnikov, je vedno ponižno in krotko. Seveda ne povsodi in zmiraj. Samozavest in pogum vedno na pravem mestu. Ali vihravosti treba se izogibati. Nad Angležem ali Švedom lahko zarenčiš, da se bodo stene stresale in prav nič se ti ne bo razburjal, in ako ga najdeš slučajno pri beff-steaku, bo mirno krojil svojo porcijo. Ne tako Italijan-Kalabrežu, ki bi se mu naglo zasvetil njegov nož. Seveda niso vsi Lahi rako razburljivi; posebno oni, ki beračijo in prosjačijo, dovoljujejo marsikatero ostro opazko od strani tujca. To je popolnoma umevno, ker prosjaku navadno izginja samozavest.

Končno smo prišli v mesto ob polu 11. uri v noči. V poprej mrtvo in zaspano gnezdo smo prinesli utripanje in življenje. Duri so se odpirale, temna okna so se razsvetljevala in po mestu so se polnile ulice in so postajale gruče in čudno so zijale na nas. Tupatam se je razprostrla roka mlečnega dečaka ali mršave starke za malim darom; sicer so se vedli dostojanstveno in nas nemo pozdravljali. Mislim, da so Lorečani navajeni na obiske tujih narodov ali ob pol 11. uri zvečer takšna karavana: to je tudi v Lorettu redkost. Mesto je malo in neznatno ter nima niti enega večjega hotela. Naš up je bil torej gosp. Salerni, imetnik „Albergo del Pellegrino“. Na glavnem trgu ima svoj dom, v njem prodajalnico in gostilno. Za sto ljudi ima pripravljeno večerjo, za 50 oseb prenočišče. Drugi pa naj gredo z njegovimi kartami po drugih gostilnah — nam je razjasnjeval gosp. Salerni ob prihodu. Šli smo v I. nadstropje, kjer nas je čakala res znamenita večerja. Komaj smo dobro posedli, smo začuli na ulici šum, vrvenje, prepir, vik in krik. Kaj je bilo?

Gosp. Salerni je imel v rokah ves aranžma v Lorettu. Sam ni imel prostora za nas vseh. Zato je najel pri drugih loretanskih krčmarjih stanovanje in naročil hrano. Z našim vodstvom je imel pogojeno vse skupaj. On je seveda moral plačati za nas tudi manjšim krčmarjem; kolikor njegovih vizitnic so kakemu krčmarju dali naši potniki, za toliko oseb je gosp. Salerni plačal

krčmarjem. Vsled zmešnjave, ki jo je povzročil omenjeni član naše družbe že v Ankoni, so sedaj nastajali nasledki. Loretanski krčmarji so sprejemali samo osebe s Salernijevo vizitnico. Tako se je pripetilo, da so izmed naših potnikov sprejeli mater, hčer pa postavili na ulico. Čisto logično, krčmar ne bo zastonj sprejemal naših potnikov, saj mu g. Salerni plača le za toliko oseb, kolikor vizitnic mu da. Konfuzija je bila gotova. Nekateri naši potniki so bili tudi preizbirčni: neki zakonski par naše družbe je trdil, da za nobeno ceno ne gre v privatno hišo spat, dasi stanujejo v njej najboljši meščani. Drugim so bile podstrešne sobe prezamazane: znanci in sorodniki so hoteli prenočevati skupaj, ali vsaj v bližini, in tako si je naše občinstvo še samo povečalo to težavno stanje. Mnoge naše dame so plakaje begale po ulicah in bilo je že čez polnoč, ko še niso imele strehe. Po mojem prepričanju so konfuzijo povečale dve okoliščini: neznanje jezika in brezmejna nezaupnost naših popotnikov. V naši družbi, sestoječi iz skoro tristo glav, ni bilo ne enega, ki bi znal perfektno laški, izvzemši nekega Slovenca, goriškega duhovnika, ki je pa bil star in popolnoma indolenten. K temu je prihajala okoliščina, da v vsem Lorettu ni žive duše, ki bi znal le malce nemški konverzirati. O češčini seveda niti govora ni. — Pomislite si torej, kako težko je moralo biti občevanje s pomočjo mimike in gestikulacije. Gospod Salerni res ume francoski, ali nemški ne. Ta

neprijeten položaj pa je izdatno povečala nezaupnost naših izletnikov. Pripuščam, da je „vsprejem“ na naše popotnike na kolodvoru vrlo depresivno vplival, ali taka nezaupnost in pesimizem, kakor so ga izkazovali naši brezstrešni potniki nasproti Lorečanom, pa nista bila na mestu. Vsakdo se je bal, da ga v privatni hiši ubijejo ali pa vsaj oropajo. Videl sem meščane, ki so naše romarje gostoljubno in z odkritosrčnimi nameni vabili v svoja domovja; ko pa so videli ta neopravičen pesimizem, jih je to seveda raztogotilo, da so zaprli svoja domovja, šli spat, naše pesimiste pa pustili, da so begali v pozni noči po temnih ulicah. Jaz smatram ravnanje Loretancev za popolnoma korektno. Bože! tudi jaz ne bi postopal drugače. Da nam prihaja tujec iz devete dežele in mi mu, nepoznancu, odpiramo svoj dom, on pa nam jasno izraža svojo nezaupnost: ob vsej hladnosti bi to poparilo tudi nas. Ako bi pa bili nasproti takim izrazom nezaupanja hladni in indolentni, pričalo bi to na upravičenost pesimizma, ker nezaslužena nezaupnost boli in razvname poštenjaka.

V torek, dne 24. aprila ob 8. uri zjutraj smo se začeli zbirati na trgu pred cerkvijo. To je bilo tarnanja in vzdihovanja. Eden je pripovedoval, da je spal na svislih, drugi, kako si vsled ropotanja ni vso noč upal zaspiti, a v jutro je opazil, da ga je vznemirjala nedolžna miška, tretji, kakšen zaduh da je v njegovi sobi vsled bližnjih hlevov in tako je šlo to tarnanje od ust do ust.

Vendar je bil pesimizem Čehov neopravičen, ker vstali smo vsi zdravih udov. Potem smo šli v cerkev, kjer smo pomolili v sveti hišici in odločeno nam je bilo, da ves ta dan preživimo v Lorettu.

In to je bila odločno velika hiba našega vodstva. Loretto je prav mizerno gnezdo, kjer razven cerkve ni prav nobene zanimivosti; tu smo imeli prebiti dve noči in ves dan, medtem ko v Ankoni nismo niti izstopili, dasi je to zbog pomorske lege in vojnih arzenalov zanimivo mesto prvega reda. Vedno v cerkvi biti, tudi ni možno, in tako so se naši potniki uprav dolgočasili. Najbolj smo se umeli s prosjaki. Prosjačenje je v Italiji starodavna obrt. Razni poskusi oblasti, da bi nastopile proti temu, so ostali brezvspešni, deloma vsled prevelike darežljivosti tujcev. Mnogi so bili tako ozlovoljeni, da so že danes odpotovali v Ankono, kjer so se drugo jutro pridružili našemu posebnemu vlaku. Završevaje z Loretto, bi rad posvetil le še par besed gosp. Salerniju. Da ni bilo tega res plemenitega moža — na Laškem prava redkost — bilo bi nam še huje. On se je v resnici brinil za nas in je obletal vse gostilne, samo da nam bo druga noč v Lorettu prijetnejša nego je bila prva. In res je bilo zvečer vse v redu. Vsakemu Slovincu pa, ki bi kdaj prišel v Loretto, priporočam, da se ustavi pri gosp. Salerniju, in mislim, da se bo počutil kakor doma. Saj usluge, ki jih je izkazal naši karavani —

povsodi po Italiji so nas zvali karavano — so bile res velike. Lastnik gostilne „Al Pellegrino“ v Lorettu zasluži, da ga človek obišče; on je redka prikazen med italijanskimi gostilničarji. Častni izjemi, g. Salerniju, hvaležen spomin!

IV.

Zaželjeni odhod iz Loretta. — Preko Ankone, Falkonara, Foligno v Assisi. — Hotel „Giotto“. — V cerkvi sv. Frančiška. — Ob grobu sv. Klare. — Minervin tempelj. — Razgled na Perugia. — Povratek na Foligno. — Večerja v vlaku. — Vojaki se vračajo iz Neapolja. — Trevi, Spoleto, Terni i. t. d. — Nočna vožnja. — Končno v Rimu. — Razdelitev po raznih hotelih.

Vstajali smo ob 5. uri; kajti ob 6. uri in pol je imel oditi vlak. Par volov je na mogočnih lojternicah vleklo našo prtljago na kolodvor. Kakor nam je spomin na sveto hišico v Lorettu vzvišen, tako smo bili veseli, da vendarle opustimo kraj trpljenja. Najbolj pobit je bil g. Salerni; zatrjeval je, kako da on poskrbi za strog red in mi smo ga tolažili, da pridemo zopet v kratkem. V Ankoni, kjer je naš posebni vlak stal le par minut, so pristopili oni naši tovariši, ki so bili prejšnjega dne ušli iz Loretta. Opoldne smo imeli biti v Assisi in se na večer odpočiti v večnem Rimu. To nas je bodrilo, da smo pozabljali težave minolih dni.

Napitnine, takozvana „mancia“, so v Italiji veliko bolj v navadi nego pri nas; in prebrisani

Lahi imajo zanje obilico galantnih izrazov: buona mano, da bere, bottiglia, caffè, sigaro, celo macaroni — vsi ti nazivi pomenjajo napitnino. Zato naj bo popotnik povsod preskrbljen z bakrenim in niklovim drobižem. Tujec mora imeti na Laškem vedno odprto mošnjo, ker za vsako malenkost se mora dati napitnino: za odpiranje cerkvenih vrat, za spremstvo in druge usluge, za odstranitev zagrinjala na altarnih slikah, za razsvetljavo na slabo osvetljenih mestih i. t. d. Tako so na primer med vožnjo iz Ankone v Rim trikrat izmenjali službeno osebje našega vlaka. Umeje se, da smo morali vedno iznova plačati napitnino. Tako so prišli pred dohodom v Asisi kar vsi uslužbenci vlaka k našemu vodstvu in zahtevali neizogibni bakšiš. Strojevodja, kurjač, izprevodnik, vse osebje, ki je potrebno na ekspediciji vlaka, se je potegnilo za svojo opravičeno „mancia“.

Proga Ancona—Foligno je mimo pirenejske proge pač ena najzanimivejših vse Italije. Krajine, ki jih prevozi, niso obdarjene s plodovi, žitjem in lesovjem, pač pa so skalovite in polne romantičnega čara. Posebno veselje nam je vzbujalo, da nismo ob železniških stražnicah videli nikakih možkih, ampak same ženske, žene dotičnih čuvajev. Vprašal sem našega sprevodnika, od kod prihaja to, in on mi je razjasnil, da ponoči so čuvaji v službi, podnevu pa njihove žene. Taka čuvarica ima — 45 centezimov plače! Nisem mogel verjeti in vprašal sem ponovno izprevodnika,

ali ni hotel reči 45 lir mesečno? Ali izprevodnik mi je potrdil, da se ni zmotil. Torej za 45 centezimov dnevne plače mora delati v Italiji državna služabnica! Lepe razmere to za deželo dvetisočletnega napredka! Izprevodnik, s katerim sem se bil spustil v daljši razgovor, mi je bridko tožil o mizeriji železniških uslužbencev v Italiji. On da ima 1.80 lire na dan in nekoliko premoga in s tem naj preživlja sebe in svojo mater. Tudi položaj vlakovodje ni mnogo boljši. Zdel se mi je dosti inteligenčen človek, ali o primorskih Italijanih ni imel niti pojma, niti se ni zanimal zanje.

Opoldne nekako smo ustavili na postaji Foligno. Tu se odceplja stranska proga na Perugia in k trazimenskemu jezeru in po tej progi je zavil naš vlak v Assisi, ki je menda tretja postaja od Foligna. Na assiski postaji so nas čakali izvoščki, da nas popeljejo v mesto. Lega je predivna in jako romantična: po strmem brdu je razploženo gnezdavo mesto; krona mu je impozantna zgradba frančiškanskega samostana. V serpentinah se vije cesta navzgor. In ko so videli, koliko trpe ubogi mezgi, so mnogi zapustili vozove in stopali peš po bližnjicah. Ker se nam je oglašal glad, je bila naša prva pot v hotel „Giotto“, kjer smo bili izborno postreženi. Iz jedilnice je krasen razgled po vsej teverenski ravnici. Kaj mičen je razgled na sosedno Perugia, rojstni kraj papeža Leva XIII., ki je razploženo zapadno na brdovju. Assisi je sedaj mesto s pet- do šesttisoč prebivalci in svoj

početek ima zahvaliti sv. Frančišku. Sv. Frančišek je bil sin bogatega trgovca ter je bil tu rojen l. 1182. V mladosti je bil jako lahkomiseln. V letu 1208 je ustanovil red Frančiškanov in je umrl v siromaštvu in samozatajevanju dne 4. oktobra 1226. Tako nam priča legenda. Cerkev in samostan sta na ogromnih predstavbah na robu hriba. Z zidanjem se je pričelo kmalu po smrti svetnika. Leta 1866 je bil velik del samostana kasiran tako, da je sedaj le mal del poprejšnjega menišтва. Cerkvi sta dve, zgrajeni druga nad drugo. Spodnja cerkev je vedno pristopna. Notranjščina je nizka in temna. Motno osvetljenje preko slikanih oken je tako čarobno, da mnogi slikar išče tu svojih motivov. Posebno zanimiva je kriptā, ki je bila zgrajena l. 1818. Dvojno shodišče vodi doli in razsvetljuje jo obilica sveč. Za grobom se nahajajo kolosalne sohe papežev Pija VII. in IX. Cerkev sama je polna najdragocenejših fresk priznanih umetnikov.

Vrhunec slikarske umetnosti tvorijo alegorije redovnih obljub: siromaštvo, čistost, poslušnost. Gornja cerkev, nedavno prenovljena, ima v koru dragocene freske. Ravno so frančiškani v koru in mogočno se razlega njih spev po širnih prostorih. Ogledali smo si tudi Minervin hram; na njem je dobro ohranjeno izvirno starorimsko pročelje iz dob cesarja Avgusta. Omenim naj še cerkev sv. Klare. Bogato je opremljena. Ali, ako bi se hoteli spuščati v opisavanja bogatosti nje okraskov, zavedlo bi nas to predaleč. Omenjam samo kripto sv. Klare.

Mogočne dvodelne mramornate stopnice vodijo izpred glavnega oltarja doli v odpočivališče sv. Klare. Brezdvomno eden najvzvišenejših utisov vse Italije! Obilica sveč razsvetljuje sicer grobotemne prostore. V kotičju je črna tema. Samo okoli steklene rakve brli nekoliko sveč. Izza železnega omrežja vidimo rakev. Morda smo kaka dva metra oddaljeni od rakve. V redovniškem odevu počiva sv. Klara. Telo je popolnoma ohranjeno, ni upadlo, ni uvelo, ni očrnelo! Lice je blede, niti najmanje trohnobe ni na njem, celo izraz fizijognomije je izborno ohranjen. Glej! stoletja, ki so milijone in bilijone človeških žitij pretvorila v prah in pepel, so prizanesla tej bitnosti. Ali je to balzamacija, ali je to čudež? mora se vprašati tudi ateist. Saj vendar imamo balzamirana trupla, ali vendar so očrnela! To truplo pa je ohranjeno, kakor da je bilo njega žitje dokončano šele včeraj. Pustimo ateizem, pustimo versko navdušenje! Ali, ako je resnica, da to truplo počiva tu od stoletij, potem je to pojava, o kateri si je komaj na jasnem današnja biologija in fiziologija. Gledamo začudeni in mistični občutki se oživljajo v nas. V tem se iz desne za omrežjem prikazuje postava popolnoma zastrte redovnice. V prvi hip me je ta prikazen tako prevzela, da sem mislil, da imam sv. Klaro pred seboj. Na to pa mi je začela redovnica razlagati v klasični latinščini življenje svetnice.

Ob peti popoldanski uri smo se zopet zbirali na asiškem kolodvoru. V Folignu smo povečerjali

na kolodvoru. Kolodvor je bil ves zaplavljen občinstva, ne samo nas, ampak tudi vojakov, ki so se ravno vračali iz Neapolja, kjer so bili na pomožnem delovanju pri tamošnjem prebivalstvu, trpečem ob izbruhu Vezuva. Vračali so se s posebnim vlakom ter so imeli tu daljši počitek. Iz Foligna v smeri proti Rimu prevažamo najprej razkošno krajino Umbrijo, obrobljeno z apeninskimi vršaci na vzhodu, jezerom trazimenskem in mestom Perugia od severa, božjepotnim mestom „Santa Maria della Stella“, mestom Monte Falco in reko Tiberu od zapada. To dolino preteka, zavlajuje in oploduje reka Klitumnus. To so kraji, ki jih opeva že Virgil v Georgikah. V teh zatišinah vinogradov, murb, oljkinih gajev rodili so se tudi glasoviti italijanski umetniki, slikarji in pesniki. Glej tu del češkega duha, da se nasičaš sočnih utisov za poezijo, resnico in krasoto! Za Folignem v levo na „Monte Sereno“ se objavlja čarobnim utisom gorsko mestece Trevi in pri njem letni gradič Villa Colleggio Boemo, letno bivališče alumnov češkega kolegija v Rimu. Celo sem se preseljajo češki bogoslovci iz Rima na počitnice. Gradič z zgradami, vrta, vinicami in oljkini perivoji napravlja neizbrisen utis. Nakupljen je bil od nekega češkega rodoljuba nalašč za češke bogoslovce v Rimu.

Že se zgrinja noč na zemljo, ko se vozimo mimo Spoleta. Od Spoleta pelje železnica h gori Monte Somma (1231 *m*) in v mraku še vidimo

tam v daljini mogočni Gran Sasso d' Italia. Prevozivši dva predora se zblížamo reki Neri. Krajina je nasičena z bujno romantiko skal, hrastovih šum in skalnatih selišč. Po Velinu tvori Nera svetovnoznani vodopad, ki je eden najzanimivejših vse Evrope. V Orte se stekajo železnice iz Florencije — Chiusi — Rima — in naša. Od tod nas pelje vlak čilim tempom po plodnih poljanah ob reki Tiberi stalno proti jugu k Cività Castellana, Stimigliano, na ravnino z osamelo goro „Soracte“. Ravnino oživljajo črede in pastirji. Za „Monte Rotondo“ na cesti „Via Salara“ vidimo z vlaka v mesečni noči kupolo sv. Petra in zasukavši okolo Mons Sacer smo se malo pred polnočjo zaustavili na rimskem centralnem kolodvoru. V noči napravlja ta kolodvor prav mogočen utis, dasi ni večji od južnega v Trstu, kojemu je jako podoben tudi po zidavi. Pred kolodvorom nas je pričakovala neizmerna množica izvoščekov. Porazdelili smo se v razne skupine, ker tudi Rim nima hotela, kjer bi se mogla nastaniti vsa naša karavana. In tako smo bili porazdeljeni v kakih pet skupin, vsaka odmenjena v drugi hotel. Mene je spremil izvošček v hotel „de Genève“ uprav nasproti stavbi glavne pošte. Ker smo bili utrujeni po dnevu, polnem najraznovrstnejših užitkov, je kmalu razpel nad nami Morfej željno pričakovana blagodejna svoja krila.

V.

Jutranji krik in vik po rimskih ulicah. — V cerkvi sv. Petra, Na kupoli. — Via Cavour, Via Vittorio Emanuele. — Palazzo Venezia. — Bodoči ogromni spomenik Viktorja Emanuela. — Automobil-omnibusi — V koloseju in okolici. — Pred Garibaldijevim spomenikom. — Nova justična palača ob Tiberi. — Angelski most in grad. — Kvirinal, Fontana Trevi. — Avstrijski konzuli — avstrijska sramota. — Piazza Colonna. — V parlamentu. — Panteon in Rafaelov grob. — Rimska Univerza. — V vatikanskih galerijah.

Že ob peti uri, ko bi se bilo še tako lepo spalo, so me prebudili iz blagodejnega sna cestni prodajalci. S kolportažo, prodavanjem zelenjave i. t. d. se preživlja v Italiji velik odstotek prebivalstva. Ti ljudje se v Rimu nazivajo „bociatori“. Strašno kriče in njih vik naravnost trga uho. Ob kričanju naglašajo navadno predzadnji slog, ki ga potem strašno zatezajo, kakor dolgo sploh morejo; poslednji slog se potem izgovarja povsem kratko kakor privesek. Mnogi vozijo samokolnice. Oglušljivo vikanje velikih italijanskih mest pohaja navadno od teh bociatorjev. Kakim načinom morejo ti ljudje ponujati svojo robo, priča tole: „Piangete, bambini, ci ho le ciriege“ (plakajte, otroci, jaz imam črešnje), to se pravi: „prosite jokajoč stariše, da vam jih kupijo.“ „Come lucicano!“ (kako se svetijo), vpijejo pod mojim oknom črešnjarji. Spominjam se prodajalcev dinj, ki sem jih pred leti opazoval v nekem italijanskem mestu. Svežost teh melon (ker so v ledu!), njih ogenj (ker imajo rdeče meso), njih krasoto (ker

prihajajo iz Castellamare), se proslavljajo v mo-
gočnih hiperbolah in potem se prodajalec pači in
reži, da je joj! „Acqua fresca e succo di limone!“
(sveža voda in limonin sok): so klici pohajkujočih
„acquacedrataiov“, ki v eni roki medeno konvo,
polno vode, v drugi pletenico s citronami, po-
nujajo svojo robo po rimskih ulicah. „Pulire,
lustare! a chi le lustro, a chi le lustro!?“ (Komu
jih očistim, komu jih očistim?) se razlega tam na
bližnjem oglu ulice. Na vseh oglih so lustrini
(čistilci čevljev), ki s tolčenjem na stolico in
gornjimi izreki privabljajo goste.

„Figurine, figurine belle!“ kriče „figurinai“.
V vsem svetu se najde barantače s sadrovino in
drugimi alabastrskimi izdelki. Glavo obloženo s
košaro takih sohic prepotujejo ti „figurinai“ ne
samo Italijo, ampak skoro vso Evropo. „Liberà,
Fanfulla, Capitale, Tribuna, Italie!“ so oglušujoči
klici raznašalcev novin. V Italiji je namreč kol-
portaža popolnoma svobodna in novine se takoj,
čim so izšle, od prodajalcev po ulicah razklicujejo
in prodajajo, pri čemur nastaja večkrat med pro-
dajalci brezprimerna konkurenca, ker eden hoče
prevpiti drugega. Brez ozira na kioske in mize po
ulicah ima vsaka časniška uprava svoje lastne
prodajalce (giornalai). Italijani navadno ne pred-
plačujejo novin, ampak jih kupujejo sproti od
raznašalcev. Cena je navadno 5 centesimov. Izmed
dnevnikov v Italiji se jakočitajo „Tribuna,“ „Don
Chisciotte,“ „Popolo Romano“ in „Fanfulla“ v

Rimu, „Corriere della Sera“, „Secolo“ in „Perseveranza“ v Milanu, „Nazione“ v Florenciji, „Gazzetta di Venezia“ v Benetkah in „Messaggero“ ter „Corriere di Napoli“ v Neapolju. Glavni katoliški list je poleg polmesečnika „Civiltà cattolica“, velikega organa jezuitov, „Unità cattolica“. Od časnikov papeškega Rima so se ohranili „Osservatore Romano“, od jezuitov urejevana „Voce della Verità“, katerima se je pridružil še „Journal de Rome“. Za tujce obstoji francoski pisana „Italie“. Najbolje italijanske revije so: „Nuova Antologia“, „Vita nuova“, „Natura ed arte“ i. t. d.

Sedaj prihaja pravzaprav najtežja kapitola mojega potopisa. O večnem mestu imamo toliko izvrstnih potopisnih črt. Četudi ne v slovenski književnosti, ali v drugih literaturah imajo cele biblioteke o rimskih študijah. Spuščati se v široko razpredanje večnega mesta bil bi z moje strani pač ponesrečen poizkus; zato bom omenjal kar najbolj na kratko najzanimivejše stvari, ki sem jih videl tekom šestdnevnega bivanja v Rimu, obširneje pa se hočem baviti z vatikanskimi galerijami, ki so — po mojem subjektivnem mnenju — pač krona rimskih utisov.

Prva pot je bila preko lepega korza Vittorio Emanuele na trg sv. Petra. Ogromna množica tujcev biva v tem času v Rimu. To smo videli tudi pri sv. Petru, kjer kar mrgoli Angležev, Francozov i. t. d. Na mestu, kjer je l. 67 v neronskem cirkusu sv. Peter umrl mučeniške smrti, stoji danes

največja cerkev vsega sveta. Celi rodovi so delovali ob nje zgradbi. Rafael, Michelangelo so jej dali obilježje svojega duha. Mogočni utisi notranjščine so neopisni. Ne toliko kolosalnost posamičnih udov, kolikor harmonično razmerje prostorov je, ki vpliva tako mogočno. V srednji ladiji blizu glavnega vhoda je okrogla porfirova plošča, kjer so se nekdanje kronali rimski cesarji. Oljnatih slik ima sv. Petra cerkev prav malo, nadomeščajo jih dragoceni mozajiki. Blizu groba sv. Petra je bronasta soha, ki predstavlja svetnika, sedečega. Desna noga pa je že popolnoma oguljena od poljubov vernikov. Največja zanimivost so pač ogromni spomeniki papežev, izvedeni vsi iz marmorja od prvih italijanskih mojstrov. Veličastna kupola počiva na štirih slopih. Vstop na kupolo je svoboden. Na strehi je obilica hišic, prebivališč delavcev in čuvajev. Ves Rim nam leži pred nogami. Na daljnem zapadu se blišči morje.

Ob koncu korsa, v središču in v najživejšem delu mesta je stari palazzo Venezia, v slogu florentinske renesance. V njej se nahaja avstrijsko poslaništvo. V bližini se vzdiguje stari kapitol, kjer se v ogromnih obsegih zida podstavec za spomenik Viktorja Emanuela. Ves spomenik bo nad 30 metrov visok ter bo eden največjih na svetu. S tem spomenikom, ki ga zida vlada že od l. 1885, hoče Italija pokazati svetu vso svojo mogočnost. Ogromne svote so že zazidali v dobi 20 let, kar ga zidajo, ali doslej še

niti podstavec ni dozidan. Rimljani govore, da je spomenik doslej že stal par stotisočev. Visokoleteči in ponosni so pa vendar le sinovi združene Italije. Samo da so pred svetom veliki; če v želodcu kruli glad — to nič ne de! Z velikanskim navdušenjem je parlament pred leti dovolil zidanje tega ogromnega spomenika, ali tekom časa je postal ta še nedovršeni spomenik vrlo nepopularen. Pa saj ni čudo: gladni Kalabreži romajo s culico po svetu, raztrgani Napolitanci beračijo z mandolino okoli, stradajoči Sicilijanci utekajo v Brazilijo, Chile i. t. d., vlada pa odteza stotisoče gladnemu ljudstvu. Poleg tega so se pri proračunu spomenika baje strašno prevarili: stroški so že dosedaj presegli ves proračun, dasi niti podstavec ni dogotovljen.

Kar moramo zaznamovati kakor imenitno novost v Rimu, ki jo niti Dunaj nima, so avtomobil-omnibusi. Krožijo med mestom in okolico ter se, imajoči tudi sedeže na strehi, reprezentujejo kaj lepo.

Nekega krasnega jutra smo šli v kolosej. To je bilo največje gledališče sveta in tudi novi vek nima njemu enakega. Zgrajen je bil l. 80 pod Titom. Obseg vse eliptične zgradbe je 524 metrov. Prostora je bilo za 80.000 gledalcev. O množici takrat običajnih iger nam priča sporočilo, da so ob posvečenju koloseja bojne igre trajale nad 100 dni, pri čemur se je ubilo nad 5000 divjih živali. Že v srednjem veku je kolosej mnogo

trpel pod pritiskom vremenskih nezgod. Severozapadni del, ki je še danes popolnoma ohranjen, je služil kakor trdnjava. Pozneje se je kolosej vporabljal kakor kamenolom. Šele papež Benedikt XIV. je to zabranil (1740) in tako kolosej obvaroval pred pogubo. Zaradi prelite mučeniške krvi je papež Benedikt XIV. posvetil kolosej trpljenju Kristusoven. Pretečemu razpadu se je prišlo v okom s tem, da so postavili močne opornike in l. 1852 se je clozidalo četrto nadstropje. Dasi je ohranjena samo ena tretjina cele stavbe, je vtis vendarle grandiozen. Neki arhitekt 18. stoletja je preračunal ceno ostalega stavbenega materiala na poldrugi milijon skudov (8 milijonov lir). Od nekdanj je bil kolosej simbol veličine Rima, in iz VIII. stoletja izhaja prislovica: „Kakor dolgo bo stal kolosej, stal bo tudi Rim; ko pa kolosej pade, pade Rim in ž njim ves svet.“ Nepopisen je vtis ob mesečnih nočeh in ob razsvetljavi z bengalično lučjo, kar se večkrat prireja. Grozni so spomini, ki se potem vzbujajo človeku v duši, ko gleda na prostore, kjer so sedeli rimski cesarji, senatorji in vestalske device in kjer so pred njimi umirala človeška bitja pod kremplji divjih tigrov in levov. Pesniške besede: „Und jede Schuld rächt sich auf Erden,“ so se izpolnile tudi nad rimskimi imperatorji! . . .

Kdor obišče Rim, naj ne pozabi rimskih gričev in perivojev. Na Janiculu, obdanem od vonjavih zagrad, stoji spomenik Garibaldijev, odkrit l. 1895.

Razgled od tu preko Rima in vse Campagne, ravno ko je solnce zahajalo, je bil prerazkošen.

Hladnega večera sem se izprehajal ob Tiberi — ki je pa precej manjša nego na primer Vltava v Pragi in za ladije — neplovna — in občudoval grandiozno novo justično palačo, pred katero so leta 1895 postavili Cavourjev spomenik. To je največja in najkrasnejša zgradba modernega Rima, v bližini angeljskega mostu. Glavno zvezo med vatikanskim mestom in ostalim Rimom tvori angeljski most, zgrajen že leta 136 od Hadrijana. Leta 1688 je bil po Berninijevih načrtih okrašen z desetorico kolosalnih angeljskih soh. Leta 1892 je bil most popolnoma popravljen in takrat so zgradili v bližini provizoričen železen most, ki pa še sedaj služi tramvajskemu prometu. Kraljev grad, mogočni mavzolej cesarja Hadrijana, ki si ga je sam sezidal, je na desnem bregu Tibere uprav nasproti angeljskemu mostu.

Monte Pincio je raj vseh rimskih promenad. Tu se zbira vsa rimska gospoda s svojimi bogatimi toaletami in naš v Rimu živeči pesnik Silvin Sardenko (s pravim imenom dr. Anton Mrhar) je izlil iz svoje bogate duše tako krasne verze, ko je zapel:

In gospôda se v kočijah
shajajo,
čari vsi jim iz akordov
vstajajo.

Svetle sobe, svilna krila,
bujni ples,
prožni pari, srca vroča
kakor kres.

Razcvetele polne rože —
rahel dih! —
pa se naglo cvet za cvetom
vsuje z njih.

Po ulici Venti Settembre, ki spominja na vhod italijanskih čet v papeški Rim dne 20. septembra 1870 pridemo h Kvirinalu. Zunanost pač ni nič posebnega. Prav navadna enonadstropna palača. Hoteli smo jo razgledati, ali ker nas brez dovoljenja ministrstva niso hoteli pustiti, smo šli v notranjost mesta k Fontana Trevi. Najkrasnejši vodnjak večnega mesta! To delo je novejše dobe, postavljeno l. 1762. V srednji dolbini stoji Neptun, v postranskih dolblinah alegorije zdravja in plodnosti.

Kako zna Italija spoštovati svoje velike može, evo vam dokaza! Vse smotke nosijo imena velikih mož, umetnikov in državnikov. Tako imamo v Italiji cigare Cavour, Grimaldi, Garibaldi, Minghetti i. t. d., poslednje so še precej dobre ali so drage, po 15 centesimov; kvaliteta je ista kakor pri naših portorikah. To mimogrede. Omenim naj naših slavnih konzulov po tujih državah. Dejstvo je, da ima malokatera država tako zanikrne in brezvestne konzule, kakor ravno naša premodra Avstrija. Pri tem so naši konzuli strastni Germani.

V neki vinarni sem naletel na nekega Poljaka, ki mi je pripovedoval o brezvestnosti naših konzulatov. Naši konzulati so izključno nemška domena, ako kdo zahteva kaj v drugem avstrijskem jeziku, kažejo vrata! Večkrat se dogaja baje, da se mora avstrijski Slovan obrniti na francoski, srbski ali ruski konzulat in tam se mu ustreza in pomaga poprej nego na avstrijskem. V Rimu vodi avstrijske konzularne posle neki Schuhmacher, Saksonec, ki mu ni dosti, da mu konzularna služba donaša tisoče, ampak si je ustanovil tudi banko, na katero privezuje vsakega imetnika, ki ima z njegovim konzulatom posla. Slovanskega jezika ne zna ta German niti enega!

K ekskurzijam po rimskem mestu smo se zbirali navadno na Piazza Colonna, kjer stoji ponosni Mark Avrelov steber. Prav blizu na Monte Citorio je Camera dei deputati — italijanski parlament. Zavzema vso severno stran trga, ali je stara stavba, pa ni niti senca drugih parlamentov, dunajskega, peštanskega ali berolinskega. Notranjščina (razne klubove dvorane) pa je še precej luksurijozna. V neki rdeče draperirani klubovi sobi smo se dlje časa zadržali in tu so na mizah ležale mnoge kuverte in papirji z laškim grbom in obilježjem „Camera dei deputati“. V naši družbi je bila tudi soproga poznanega mladočeškega poslanca Herolda. Nekemu gospodu iz naše družbe je prišla šaljiva misel, da je zaprosil gospo poslančevno, naj napiše soprogu list ravno iz italijanskega

parlamenta. Radi smo se vsi podpisali na list, odposlan iz italijanske zbornice češkemu parlamentarcu.

Nedaleč od parlamenta je tudi slavni Pantheon. To je edina, v svoji zunanosti in notranjosti popolnoma ohranjena stavba starega Rima. Napis nad vhodom imenuje M. Agrippa, sorodnika Avgustovega, ustanoviteljem. Zidovi so sedem metrov debeli in so bili bogato obloženi z marmorjem in stukaturo. Svod je iz litine. Predvežje je imelo petnajst mogočnih korintskih stebrov in streha je bila iz brona. Papež Urban VIII. (Barberini) pa je l. 1632 vporabil stebre za sv. Petra oltar in iz strešinega brona je dal liti topove za angeljev grad, tako da se je Pasquin bridko pritoževal: „Quod non fecerunt barbari, fecerunt Barberini.“ Panteon nima oken; strop ima precej veliko okroglo odprtino, kjer prihaja dnevna luč, in kadar dežuje, je tlak v cerkvi moker. Ker so tu grobovi italijanskih kraljev, stražita v cerkvi noč in dan po dva karabinierja. Doslej počivata tu dva italijanska kralja, Viktor Emanuel II. in Umberto. Rakve so zazidane visoko v dolbinah. Prelestni srebrni in bronasti venci so darovi raznih mest in korporacij iz vse dežele. Večjo pomembnost, nego groba dveh kraljev, pa ima grob kraljev — umetnosti: Rafaelo Sanzio. Groba kraljev sta razkošno opremljena, ali grob tega kralja umetnosti je boren in zapuščen in samo mala plošča z napisom: „Ille hic est Raphael, timut pro

sospite vinci Rerum magna parens, et morienti mori," nam spričuje, da tu počiva mož, ki se je s svojimi božanstvenimi deli nadel krono večne nesmrtnosti.

Po kratki hoji petih minut smo iz Pantheona pred univerzo. Stara stavba je to v zaduhlem, brezsolničnem delu večnega mesta.

Žarno solnce se je vozilo po azurnem italijanskem nebu, ko smo se nekega jutra zbrali na sv. Petra trgu. Naš obisk je veljal vatikanskim galerijam in muzejem. V Salla della Biga, kjer se nahajajo najslavnejše Bacchusove sohe smo postali. Tam pred mramornatim bogom kleči iskreno moleč starikava ženica. Je-li tudi nje molitev dosegla pravo mesto? Pogled na nago, lepo soho poganskega božanstva ne moti naivne nravi seljakinje. Vidi sočno grozdje v njegovih rokah in misli, da je sv. Urban, ki varuje vinograde in lozo. Različna je pobožnost, ki se nas polašča v hramu umetnosti. Pri primitivnih ljudeh sta molitev in občudovanje istovetni, sentimentalnim, finoizobraženim prijateljem umetnosti vzbuja občudovanje tiho pobožnost. Mramornate sohe, katerih nepregledne vrste napolnjujejo dolge vatikanske dvorane, navdihajo pesnika s sanjarjenjem, učenjaka z domiselnostjo in budé tudi v srcu vsakega izobraženega obiskovalca tiho željo, da zopet enkrat zasliši rahli odmev teh mitoloških bitnosti, ki so ljubko in veselo spremljale vse naloge njegovih prvih gimnazijskih let. Tako

živi tudi Bacchus še v dijaški pesmi, in iz polnih čaš sladkega soka ob veselih večerih naraščajočih rodov oglašča se njegov duh. Ali čisto drugače, nego ono debelo, karikaturno božanstvo, ki ga je izmislila germanska fantazija, se nam predstavlja vatikanski Bacchus plemenitih in sentimentalnih potez. Polno bolesti in žalosti ožarja obličje mladega Dioniza, kakor da ima priti do polne veljave ona globoka resnoba prirodnih tajinstvenosti, ki leži v prerajanju in umiranju. Bogovi in heroji klasičnih dob so bili prijazni in veseli. Samo dve prikazni zastira rahla tančica: Baka in Proserpino. Hrepenenje, v vseh časih in narodih sedaj silneje, sedaj slabeje, je bilo pri Grkih in Rimljanih izraženo najbolj v Dioniziju. Umetniki so mu ustvarjali mehke in svečanostne poteze in nežna, skoro deviška lepota mu igra okrog usten. Razumno uživanje, neskajeno od divje strasti in neoskrunjeno od grehov veselja, spojeno milobnim hrepenenjem po vedno večji popolnosti, klije iz potez mladinstvenega božanstva in nahaja zadovoljstvo v starem, bradatemu obličju Bakantovem.

V dvorani stoji ob strani mladinstvenega božanstva stari bradati bog najbolje poosebljen. Cicerone ga imenuje Sardanapal in po prevezi, mehkih kodrih in v tajinstveni mistiki izražaje bi mnogi v tem hladnem mramorju gledal Dioniza. Smehljajoče ustne, razumni, ozirajoči se pogledi, mirne kretnje telesa pod gubasto odejo izpričujejo moža, ki se samo z veseljem spominja svoje

prošlosti. Vse ostrine je izgubil čas in samo naj-prijetnejše urice se verno in plastično izražajo na njem. Soha postaja ob preudarjanju vedno sim-patičnejša in intimnejša, kakor postaja star prijatelj vedno častitljivejši, čim smo uverjeni, da umeje našo bol in našo radost. Tajinstvenemu Dijonizu sledé, vrsteče se, najrazličnejše postave. Vsi načini uživanja so v podobljeni do najbesnejše pretira-nosti, cela lestvica veselosti od pijanega Silena pa do lahkokrilih bakantinj in nimf. Po večini so tu kopije grških vzorov. Poezija in umetnost sta prišli k Rimljanom iz Grške. Predvsem Ovid, pesnik elegantnega sveta, je gledal bogove z očmi Grka in je peval Rimljanom o pustolovstvu starih bogov. Poznejša stoletja so občudovala svet teh bajk z očmi Ovidovimi. Pred sohami Baka in Silena, ali pred neštevilnimi reliefi, ki predstavljajo cele scene Thiasa, se nam vzbujaajo verzi iz Ovida „ars amandi!“

Največji polubog Thiasov je Satir. Najlepše ga je predstavilo dleto Praksitelovo, kakor se nahaja v novem delu Vatikana. To je Satir, poln nepokvarjene, naravne veselosti. Njegovo krasno, gibčno telo se lahko naslanja ob drevo, piščal je položil ob stran in krepke noge je vsečno položil navskriž. Premetenec odpočiva po veselem rajanju na zeleni loki. Velika, zgoraj zaostrena ušesa oznanjajo novo radost. Zaostreni njih posluh čuje lahko hojo bližajoče se Nimfe in v nagajivem smehljanju usten se izraža slutnja veselja nad

iznenada popadeno. Njegovo nenavadno veliko uho je ostalo temu Satirju edini živinski znak. Mnogokateri drugi Satir pokazuje na hrbtu lokav repek ali ima kozje noge, ki jih je srednji vek predal satanu. Nazgoraj zaostreno uho je posledica finega opazovanja starih. Občevanje s svobodno prirodo, življenje v gozdu in pustinja poostruje čute in vsaki mnogorabljeni organ razvija se silneje in močnejše, nego počivajoči udje. Notranja zadovoljnost leži v vsem bitju tega poluboga. Kakor se cvetlica raduje, otvarjajoča svoj kalež, kakor peva slavec, ves vznešen, tako se veseli tudi nebo in smehljajoče solnce. Vzlic močni zunanji vezi zeva velik prepad med rimskim in grškim svetom. Poslednji počiva na samoniklih stvorih, na umetnosti, ki se opira na svobodno prirodo. Rimski svet pa je izhajal iz imperijalizma in javno delovanje ter politika sta bila njegov glavni smoter. Tako je bilo v Rimu, ko so cesarske vrtove okrašali z grškimi sohami in pisali knjige v grškem duhu. Tako je bilo ob Tiberi vzgojeno ono koprnenje, ki se je oprijelo vseh po lepoti hrepenečih časov. Danes iščemo z nova lepote in radi se izgublamo v sladkem razpoloženju pred umotvori minolih generacij. Ne daleč od proslavljenih prostorov vatikanskega muzeja soh, se nahajajo biseri umetnosti, v katerih je Rafael iznova objel dušo antike, da jo zaroči z duhom modernega sveta. Njega imenujemo s polnim pravom predvsem rimskega slikarja in njegove

freske in slike nam pričajo, da je Rim ona škodeljica, v kateri se podaja potomstvu lepota Grčije.

Pod rimskim solncem je dozorel plod njegove umetnosti v zlat sad. Otroška mistika njegovega učitelja Perugina se je sicer izgubila, ali Rafael je ustvaril, česar Perugino ni mogel ustvariti, ko je vstajajoči antiki pogledal svestno v obraz. On je občutil nedolžnost brez predsodkov in slikal je, kar je bilo takrat novorojeno, slavlje nedolžnosti in triumf ljubezni. Namesto strašnih mučeniških scen je prizarjal svete pogovore. Ne moremo sicer pred Bakom moliti, kakor tista siciljanska seljanka, ali si tudi ne moremo, kakor Rafael prilastiti lepoto antike. Nasproti antiki stolimo navadno hladno in objektivno. Tudi ljudje renesance so jo ustvarjali, ali toplim in subjektivnim načinom. Podobni so bili žejnemu, ki brez čaše srka hladni pramen, klečeč ob studencu, da svoje tople, rdeče ustnice namoči v izvoru, poraščenem z mahom. — Največje metamorfoze je pretrpel tajnopolni Olimpijec, stoimeni Bacchus, da je vstopil v srednjeveško svetovno naziranje. Oni poganski bog s čudovitimi očmi, nežnim, skoro žensko lepim telom, pravcati gospodar življenja, ki je v divjem veselju glasil neizcrpnost trenutka, on je postal kozonogi satan, njegove lepe menade-čarovnice, tigri in leopardi, Thiaza kozli in svinje, da plastično označe najnižje ozračje. V južnoitalijanskem narodu se je še ohranil ta duh davno zamrlih časov. Selske igre, posvečene nekdam Baku ali Pamoni, se še igrajo in čisto

rahlo so pokrite s zastavicami krščanstva. Če smo srečali pri prebivalcih takih oddaljenih pokrajin antično lepo in svetovno naziranje, potem šele spoznavamo, da je vsaka filološka in umetniška interpretacija od Rafaelove smrti zelo oddaljena od pravega izvora. — Kako revne so posmešice o Jupitru Pluviju v nasprotju s krepko samoniklo kletvijo: „Per Bacco!“, ki se je na jugu ohranila do danes vzlic madonam in svetnikom!

Na umetninah spoznavamo generacije. Njih bogovi, njih ideali, njih skrbi in radosti so shranjeni v teh prostorih, ki kakor muzeji čuvajo lepoto prošlih rodov, da iz nje crpimo nove misli in nova umetniška dela!

VI.

Odhod iz Rima v Neapolj. — Grozna draginja z Neapolju vsled izbruha Vezuva. — Poulično življenje. — Skrajšan program vsled silne draginje. — Hoja na Vezuv. — V Pompeji, Torre Annunziata in Vezuvske okolici. — Prvi majnik na Vezuvu. — Nazaj v Neapolj.

Vlak je odšel na noč iz Rima. Po osemurni vožnji smo bili za rana v Neapolju. Vzdušje je bilo nasičeno s pepelom. Vsiljivost neapolitanskih izvoščekov, ki zavzemajo ves trg pred kolodvorom, nas je osupnila. Ako si se približal kakšnemu vozu, izkuša vsaki, kako bi te s pokanjem biča in kričanjem opozoril náse. Ulice so napolnjene najrazličnejših prodajalcev, ki ponujajo korale, izdelke iz lave, želvovine. Toliko hvaljeni okraski pa niso

iz lave, ampak iz lehnjaka ali vapnenega mačka, ki se ga nahaja polno pod Vezuvom. Po ulicah se prodajajo kopije antičnih bronovih izdelkov ter razne sohe, kakor: Narcis, rajajoči Faun i. t. d. Število uličnih prodajalcev povečujejo oni z majolikami sohami iz terracote, sorrentinskimi rezbarijami i. t. d. Življenje širokih mas se nam predočuje v Neapolju mnogo bolj otvoreno in nenavadno, nego pa v drugih mestih Italije. Neapolj je namreč njen Orient. Najrazličnejše delikatese in jedi razglašajo se od jutra do večera. Vsiljivi kramarji kar obsipavajo tujca. Najpestrejše vrvenje sem videl v via Roma, in sicer na večer. Ob določenih urah prihrumé cela krdela prodajalcev novin v to ulico. V Neapolju jih zovejo „giornalisti“. Pozno — okoli polnoči — sem videl cel trop moških, ki so s svetiljkami begali po ulicah. Nekateri imajo palice in na njih koncu žrebelj. To so „mazzonari“, ki iščejo po ulicah odpadke — cigar in podobno. Kdor se noče pripogibati, ima palico z iglo, na katero nabada odpadke. Po stranskih ulicah se podnevi tudi zunaj kuha. Štedilnik postavijo na ulico in stvar je gotova. Pri „Villa del Popolo“ sem našel ob 5. uri popoldne javnega predčitatelja. Tudi čudodelca je videti v postranski ulici, ki prednaša o svojih tajnih lekih ter kar sredi ulice izdira zobe. Grozopolni so v Neapolju mrtvaški izprevodi, vsi spremljevalci so navadno kakor pošasti ošemljeni.

Neapolj je bil poprej glavno mesto istoimenega kraljestva. Ima 550.000 prebivalcev, je torej najobljudenejše mesto Italije. Lega je neizrečeno lepa: ob vznožju gričev v amfiteatralni legi. Njegova okolica je ena najkrasnejših na svetu. „Vedi Napoli, e poi mori!“ pravi star pregovor, ki ga tudi najpriprostejši Neapolitanec izgovarja s ponosom. V zgodovinskem in umetniškem oziru zaostaja Neapolj daleko za gornjeitalijanskimi mesti; samo prekrasne iznajdbine v Pompeju in Herkulanu, ki nam pogled antike odpirajo s čisto nove strani, morejo človeka stalno privabiti. Nenavaden način zidave hiš z visokimi, ploskimi strehami in ozkimi ulicami, ki po njih gonijo koze — nima nič privlačnega. Ni čuda, da se je v teh ozkih smradljivih ulicah l. 1884 ugneznila kolera. Tudi drugače je bivanje v Neapolju dosti neprijetno. Ropot vozov od ranega jutra do poznega večera, pokanje bičev in riganje oslov, oglušujoče kričanje prodajalcev, neprestano nadlegovanje ciceronov, plazeče vedenje vspešno z nesramnimi prevarami: so stvari malo privabljive. Lumpov in varalic ima Neapolj še več, nego Rim. Saj se je celo v Rimu zgodilo pred par leti, da so na nekem starinskem forumu nekega Angleža napadli pri belem dnevu, mu vzeli denar in ga slekli do nazega; niti srajce mu niso pustili. V Neapolju pa je za varnost še mnogo slabše skrbjeno.

Vsled vesuvske katastrofe je bila pravkar te dni v Neapolju grozna draginja in tujcev je bilo toliko, da ni bilo dobiti stanovanja niti za največji denar. Zato sem skrajšal svoj program in se odločil, da se takoj, ko pridem z Vezuva, povrnem v Rim.

Posebno čuvstvo me je navdajalo, ko sem v aprilu čital poročilo o strašnem izbruhu Vezuva in o utisih, ki so jih primorani preživljati tamošnji prebivalci. Ali katastrofo treba presojevati tudi z druge strani. Vsakdo, ki je bil tiste dni v Neapolju kakor jaz, mi prizna, da večini tamošnjega prebivalstva je ta katastrofa po godu, četudi je prinesla za mnoge pogubne nasledke. To umejemo, ako uvažujemo, da je eksistenca dobršne polovice več nego pol milijona prebivalcev, odvisna od tnjcev, in zato zapušča svoja stanovališča šele poslednji čas. Tisoči izvoščekov prisilijo tujce k upotrebljavanju drošk, tisoči pouličnih prodajalcev razglednic, albumov, raznih ponarejenih predmetov pompejskih, stotine pouličnih čistilcev črevljev, prodajalcev cvetlic in sadja, kolpolterjev novin, uslužbencev hotelov, ciceronov begajo po ulicah, kriče in se prekašajo v konkurenci. Vsi ti se sedaj nahajajo v dobi debelih krav, in mnogo več zaslužijo in prigoljufajo, nego pa v dobah, ko se Vezuv samo malce kadi.

Naval tujcev se je vsaj potrožil, a to pomenja za Neapolj mnogo. Po statistiki nekega italijanskega poslanca, predloženi pred dvema letoma v

državni zbornici, živi v Neapolju preko enkrat-stotisoč ljudi brez strehe. Življenje, kakršno se kaže tu v najnižjih vrstah prebivalstva, je za nas tujce naravnost neumevno. Do druge in tretje ure popolnoči hrupi in kriči neapolitanska golota po ulicah in nihče — ne izvemši stražnikov — si ne sme dovoliti protesta. Po dve, tri ure prespavajo nekoliko po hodnikih, stopnicah in po raznih luknjah in potem pa začneta življenje iznova. Vse to omogoča seveda samo tamošnje nebeškomilo podnebje. V poldanskih urah, ko solnce neusmiljeno praži, praznuje vsa Italija svojo siesto in ljudstvo brez podstrešja polega meninič, tebinič po ulicah. Videl sem na najživahnejših ulicah razcapance ležati pred trgovinami in tu je dolžnost vsakega poštenega občana, da se jim izogne. Italijanska vlada je postavila na ulice neapolske pešce in jezdeče karabinierje, razen tega državno policijo (mesto ima istotako svojo policijo) — ali vse to ne zadostuje, ker občinstvo samo podpira ta živelj, ali pa se vede indiferentno nasproti nastopajoči policiji. Vsled teh neznosnih razmer so primorani tujci tudi na neznatnih izletih posluževati se povozov. Ker se s tem načinom potovanja nisem mogel sprijazniti, moral sem stalno prenašati vsiljivost teh prosjakov po poklicu, delomržcev in podobnih: in neprestano sem jih moral odganjati kakor muhe.

Neprijetnosti teh okolnosti vendar bogato nagraja slikoviti pogled na mesto, razpoloženo

ob morju. Pogledamo li na Neapolj s parnika, razklada se manjši njega del po levi strani k navršju San Elmo, v ozadju pa se dviga abruško pogorje, po pravi strani gospoduje vsej okolici večno kadeči se Vezuv, a pod njim na pobrežju vlečejo se mesta in sela, spojena tesno z Neapoljem; južneje pa vidimo poluotok s skalnatimi pečinami na njem; kakor prilepljeno gnezdo leži mesto Sorrento ter otok Capri, znamenit po svoji svetovnoznani modri jami in prebivanju Garibaldija.

Ako pa se po železnici vozimo pobrežjem iz Neapolja pod Vezuvom, vidimo često vlak voziti preko lave izvržene pred stoletji, ki se je tudi že nekolikokrat vaiila in končno zapadla v morje.

Cilj našega dopoldanskega izleta je zanimiv, skoro že popolnoma izkopano mesto Pompeji, ki je ob katastrofi leta 79 po Kristu bilo zasuto s pepelom. Prebivalci so — po vseh znamenjih — umrli vsled zadušenja in bili potem s svojimi prebivališči vred zaliti od lave. Današnji Pompeji napravlja vtis mesta, ki so mu bile strehe odvezete in s katerega štrli samo prizemno zidanje brez oken in vrat z ulicami, gledališči, cerkvami i. t. d. Po malem okrepčanju v gostilni, stoječi ob cesti na samoti pri razvalinah, najel sem si popoldne voz in se po cesti, nenavadno zaprašeni, vozil v selo Torre del' Annunziata, ki mu danes jako grozi katastrofa. Pol ure dalje v pravo, na mirnem

platôu Vezuva, leži Boscotrecase. Poročila o tej občini zvené najbolj resno. Ta občina leži skoro na isti črti, po kateri se je valila lava že ob poginu Pompej. S Torre Annunziata preko Boscotrecase se vrše obiski Vezuva: bodi na konju, bodi na mezu.

Po cesti ob vznožju Vezuva prihajamo najprej do Torre del Greco, kjer se sedaj vali tok lave. Tudi ta kraj je v veliki nevarnosti, ker stran Vezuva je tu mnogo strmejša. Spoloma srečavamo često oborožene žandarje, namenjene v varstvo potujočim. Za kratko prispemo v občino Resini, postavljeno na razvalinah zasutega Herculana. Neki Anglež, ki je ravno dan pred tem šel peš na Vezuv, mi je pravil, da sicer na vseh svojih potovanjih z veseljem hodi peš, ali muk, ki jih je moral pretrpeti ob vstopu na Vezuv, ne bi hotel doživeti v drugič. Nadaljeval sem pot do Pugliana k dolnji postaji električne železnice Cookove. Druge pešpoti so zasute z lavo; električna železnica ne vozi, ali vojakov in delavcev je tu, ki so si vspešno z železnico napravili pešpot, po kateri se sicer dosti mučno, ali ipak varno stopa. Ob železnici se dela neprestano in odkopava lava, dasi je danes delavski praznik 1. dan majnika.

Tablica ob železnici označuje višino 700 metrov nad morjem. Pokrajina, v kolikor ni zasuta, od poslednjih izbruhov lave, prekipuje rodovitosti. Tu raste vino, znano pod imenom „lacrimae

Christi“, samo letos ga bo malo, ker večina trt in brajd je pod pepelom in lavo. Nadalnje pol ure hoje po izhlajenem toku lave iz raznih stoletij — nudi nam novo sliko. Lava je nagromadena mestoma kakor skale, drugje kakor balvani, droben kamen ali pesek. Po rastlinstvu ni niti spomina.

Po trudapolni hoji smo končno na koncu električne železnice, kjer je restavracija. Dasi strahovito peščena pot, bi bila za turista vendar še znosljiva, ker je vendar nekoliko izglajena od vojakov in delavcev, ki tu neprestano delajo: ali vzdušje je moreče, soparno, vroče in dušljivo, ker lava vedno še izhlapeva. Drugače bi ne bilo vroče, ker nebo je zamračeno, solnca ni videti. Delavci so mi pravili, da lava izhlapeva cele tedne in tudi mesece! Tu pričinja vspenjača, ki se pri 800 metrov daljave 400 metrov dviga. Na vožno niti misliti ni. Tudi ob tej progi se marljivo odstranjuje pesek, kamenje in lava. Na gornjem koncu vspenjalnice treba plačati tri lire vstopnine h kraterju (žrelu). Te prispevke si zbira državna blagajna sama. Daljša pot je nevarna, posebno sedaj, po komaj izvršenih izbruhih; zato je bilo treba najeti spremljevalca, katerih je tam čakalo nekoliko. Prihajajo iz najbližjih občin in imajo pripravljene vrvi in palico, s katerimi pomagajo tujcem navzgor.

Razdrčena, črna, polsuha lava se izpreminja v oster prah, vzdigajoči se vsakokrat, ko je zavel

veter; v trenutku ga ima človek polno obličje. Imeli smo posebno obleko in čevlje; in zakaj? Noge se nam pogrezajo skoro do kolen. K temu napornemu stopanju družijo se sedaj najhujše: smradljivi žvepleni dim, stopajoč iz žrela. Pljuča delujejo z veliko napornostjo, nočejo vsprejemati tako strupenih snovi. In čeprav je z robcem pod nosom ublaženo vdihovanje, vendar se takoj pojavlja oster kašelj.

Za četrto ure smo priplezali do samega žrela. Krater mirno izpušča dim s polno širino. V žrelo je videti samo nekoliko metrov globoko, v kolikor dovoljuje to prozornost dima. Družba tujcev, ki je istočasno z menoj dospela sem, beži kar najhitreje nazaj, ker tu je dihanje v resnici skoro nemogoče. Edini prijatelj, Čeh, me ni zapustil. Nasprotno, vspodbujal me je k daljši poti okolo kraterja. Spremljevalec, spoznavši najino namero, je hitro umel svojo višjo nalogo in je v smeri na desno kazal na mesto brez dima, kjer smo se naglo domenili o daljši poti. Sedaj naju je vodil po peščenih stezah, pokazaval nama oaze, čisto žolte, posute z žveplom. Opozarjal je na celo jezero trepetajoče in trepetajoče lave pravkar na onih mestih, kjer se je ob poslednjem izbruhu utvoril nov krater, čegar izlivi so se valili v smeri proti Boscotrecase. Potem naju je vodil še enkrat k žrelu na nasprotno stran, dima prosto in se zaustavil za trenotek, da razgledamo novo panoramo: dolino Atrio del Cavalo, Monte Somma

in pogorje v notranjosti dežele. Hvaležna sva mu bila. Pred par tedni raztekli se tretji tok se je izvalil najbrže s teh mest in tekel v smeri proti občini Ottojao. Spremljevalec je opozarjal z žvižganjem — govoriti je tu nemožno — na svoje počenjanje. Skakal je in se zvijal in nama ni preostajalo drugega, nego da sva storila isto, kajti topla in mestoma dosta vroča lava, čokoladne barve, naju je silila k temu. V naglici smo videli, kako prha dim na raznih mestih iz zemlje, kakor iz piščali lokomotive. Za trenotek se je spremljevalec zaustavil na koščku hladne lave in opozarjal na izvor vrele lave nekoliko metrov od naših nog. Izvor, kakor gorski studenec. Peklo nas je v noge in najskrajnejši čas je bil, da smo odšli. Pljuča, srce in utripanje nas je opozarjalo na to. Kmalu smo bili zopet pri stanici železnice-vspenjače.

Zavest, da je namen popolnoma dosežen (in to brez nesreče in pogibelji), naju je zadovoljil neizrečeno. Vzburjenje misli je seveda silno po utisih, tako velikolepih. Od prodajalcev pri zasuti železnici sem kupil si izdelek iz lave v spomin; v restavraciji pa malo črne kave. Drugega ni bilo dobiti, dasi je vladala žeja in se je oglašal glad, nedavna katastrofa tudi tu ni prizanašala. Zapis v spominsko knjigo in odpošiljanje obligatnih razglednic s pečatom „Vesuvio“ pomirja potem naglo utripanje srca.

Bil je večer, ko smo stopali ob železnici nizdolu. Hoja je bila še trudapolnejša, ali zavest, da se bliža konec muk in trpljenja, nas je sokolila in nam dajala novih moči na povratni poti. Zvečer ob desetih sem zopet odpočival v sobici svojega neapoljskega prebivališča.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000515453

